

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ VE
SEÇİLİ GÖSTERGELER EKSENİNDE KONVANSİYONEL
BANKACILIK İLE MUKAYESESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Yasemin TEKİNER

Danışman

Doç. Dr. Hatice Işıl ALKAN

SAMSUN
2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

22 / 06 / 2023
Yasemin TEKİNER

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ VE SEÇİLİ GÖSTERGELER EKSENİNDE KONVANSİYONEL BANKACILIK İLE MUKAYESESİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 22.06.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 14

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

22 / 06 / 2023
Doç. Dr. Hatice Işıl ALKAN

ÖZET

TÜRKİYE’DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ VE SEÇİLİ GÖSTERGELER EKSENİNDE KONVANSİYONEL BANKACILIK İLE MUKAYESESİ

Yasemin TEKİNER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Haziran/2023
Danışman: Doç. Dr. Hatice Işıl ALKAN

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Türk bankacılık sektöründe, Konvansiyonel bankaların hizmet verdiği görülmektedir. Ancak, 1980’li yıllarda ekonomide serbestleşme hareketlerinin artmasıyla birlikte İslami bankacılık anlayışının da finansal sisteme girmeye başladığı görülmüştür. İlk olarak, 1985 yılında faizsizlik prensibi ile kurulan Özel Finans Kurumları; Albaraka Türk ve Faisal Finans kurumları olmuştur. Ancak isim itibariyle bir bankayı çağrıştırmayan bu kurumlar, hem ulusal hem de uluslararası finans piyasalarında güvenilirlik, tanınabilirlik, işlem yapabilirlik gibi konularda farklı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları için ilgili bankalara 2005 yılında çıkarılan Bankacılık Kanunu ile “Katılım Bankaları” ismi verilmiştir. 2023 Nisan ayı itibari ile Katılım bankacılığı sisteminde toplamda altı adet Katılım bankası yer almaktadır. Bu bankalardan üçü Özel sermaye ile kurulmuş diğer üçü de Kamusal sermaye ile kurulmuştur. Özel sermayeli katılım bankaları: Albaraka Türk, Türkiye Finans ve Kuveyt Türk bankalarıdır. Kamusal sermayeli katılım bankaları: Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Türkiye Emlak bankalarıdır. 2022 yılı itibari ile Türk bankacılık sektörü içerisinde Katılım bankacılığının; toplam aktiflerinin sektör payı %8,3’tür. 2023 yılı Mart ayı itibari ile Katılım bankacılığı sisteminin sermaye yeterlilik oranı %18,17 iken Konvansiyonel bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik oranı %17,67’dir. Aynı tarihte Katılım bankacılığı sektöründe takipteki alacaklarının toplam nakdi kredilere oranı %1,22 iken Konvansiyonel bankacılık sektöründe %1,82’dir. Yine aynı tarihte Yabancı para net genel pozisyonu açısından Katılım bankacılığı sistemi uzun pozisyon da olup değeri 954,50’dir. Konvansiyonel bankacılık sistemi ise ilgili tarihte yine uzun pozisyonda hizmet vermekte ve 5.849,76 değerindedir. Bu çalışmada, Türkiye’de Katılım bankacılığı sisteminin gelişimine ve Türk bankacılık sistemi içerisinde yer alan Katılım bankaları ile Konvansiyonel bankaların; Sermaye yeterlilik rasyosu açısından, Takipteki alacakların Toplam nakdi kredilere oranı açısından ve Yabancı para net genel pozisyonu açısından mukayesesine yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Katılım Bankaları, Sermaye Yeterlilik Rasyosu, Konvansiyonel Bankalar, Takipteki Alacaklar, Yabancı Para Net Genel Pozisyonu.

ABSTRACT

THE DEVELOPMENT OF PARTICIPATION BANKING IN TURKEY AND ITS COMPARISON WITH CONVENTIONAL BANKING BASED ON SELECTED INDICATORS

Yasemin TEKİNER

Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Economy
Graduate Programme
Master, June/2023

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hatice Işıl ALKAN

In accordance with the proclamation of the Republic, it is observed that conventional banks operate in the Turkish banking sector. However, in the 1980s, with the increase in liberalization movements in the economy, it was seen that the Islamic banking understanding began to enter the financial system. Albaraka Türk and Faisal Finans institutions were the Private Finance Institutions, which were first established in 1985 with the principle of interest-free. However, since these institutions, which do not resemble a bank in name, face different problems in terms of reliability, recognizability and transactionability in both national and international financial markets, the relevant banks were named "Participation Banks" with the Banking Law enacted in 2005. As of April 2023, there are six Participation banks in total in the Participation banking system. Three of these banks were established with private capital and the other three were established with public capital. Participation banks with private capital are Albaraka Türk, Türkiye Finans and Kuveyt Türk Banks. Participation banks with public capital are Ziraat Participation, Vakıf Katılım and Türkiye Real Estate Banks. As of 2022, sector share of total assets of Participation Banking within the Turkish Banking sector is 8.3%. As of March 2023, the capital adequacy ratio of the Participation banking system is 18.17%, while the capital adequacy ratio of the Conventional banking system is 17.67%. While the ratio of non-performing loans to total cash loans in the participation banking sector is 1.22%, it is 1.82% in the conventional banking sector. In terms of net general position in foreign currency, the Participation Banking system is in a long position and its value is 954.50. The conventional banking system, on the other hand, serves in a long position and has a value of 5,849.76. In this study, the development of the Participation banking system in Turkey and the Participation banks and Conventional banks in the Turkish banking system; In terms of capital adequacy ratio, the ratio of NPLs to total cash loans and foreign currency net general position are compared.

Keywords: Participation Banks, Capital Adequacy Ratio, Conventional Banks, Non-Performing Loans,, Foreign Exchange Net General Position.

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI VE KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ.....	3
2.1. Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Kavramları	3
2.2. Katılım Bankacılığının Dayanakları	4
2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları	4
2.4. Katılım Bankacılığının İşleyişi	5
2.4.1. Fon Toplama Sistemi	5
2.4.1.1. Özel Cari Hesaplar	6
2.4.1.2. Katılma Hesapları	8
2.4.2. Fon Kullandırma Sistemi	9
2.4.2.1. Kurumsal Finansman Desteği (Kurumsal Murabaha).....	9
2.4.2.2. Bireysel Finansman Desteği	11
2.4.2.3. Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı (Muşaraka).....	12
2.4.2.4. Finansal Kiralama:	13
2.4.2.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı:	13
2.4.2.6. Ortak Yatırımlar:.....	13
3. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ.....	15
3.1. Dünyada Katılım Bankacılığı	15
3.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı	19
3.2.1. Bir Üst Kuruluş Olarak Katılım Bankaları Birliği	23
4. TÜRKİYE DE KATILIM BANKACILIĞININ BANKACILIK SEKTÖRÜ İÇİNDEKİ YERİ.....	25
4.1. Türkiye de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları	25
4.1.1. Türkiye de Faaliyet Gösteren Özel Sermayeli Katılım Bankaları	25
4.1.2. Türkiye de Faaliyet Gösteren Kamusal Sermayeli Katılım Bankaları	29
4.2. Türk Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankacılığının Yeri.....	32
4.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sisteminin Başlıca Sorunları	35
5. SEÇİLİ RASYOLAR EKSENİNDE TÜRKİYE DE KATILIM BANKACILIĞININ KONVANSİYONEL BANKACILIKLA MUKAYESESİ.....	38
5.1. Sermaye Yeterlilik Rasyosu Ekseninde Türkiye’de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Mukayesesi.....	39
5.2. Takipteki Alacaklar/Toplam Nakdi Krediler Açısından	48
5.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Açısından.....	54
6. SONUÇ	62
KAYNAKÇA.....	69
ÖZGEÇMİŞ	76

SİMGELER VE KISALTMALAR

AAOIFI	: Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CIBAFI	: Bankalar ve Finans Kurumları Genel Konseyi
FCI	: Faktors Chain International
FinTek	: İslami Finans Teknolojisi
HSBC	: The Hong Kong and Shanghai Banking Corporation
IDB	: İslam Kalkınma Bankası
IFSB	: İslami Finans Hizmetler Kurulu
IICRA	: Uluslararası İslami Uzlaşma ve Tahkim Merkezi
IIFM	: Uluslararası İslami Finans Piyasası
KR	: Kredi Riski
LH	: Likidite Evi
NCB	: National Commercial Bank
OPR	: Operasyonel Risk
ÖFK	: Özel Finans Kurumları
PR	: Piyasa Riski
SERPAM	: Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP	: Türk Parası
YP	: Yabancı Para

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 5.1. Sermaye Yeterlilik Rasyosu Ekseninde Katılım Bankacılığı Sistemi ile Konvansiyonel Bankacılık Sisteminin Mukayesesi	47
Şekil 5.2. Takipteki Alacaklar(Brüt) / Toplam Nakdi Krediler Açısından (%)	54
Şekil 5.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (milyon TL) Sektör Karşılaştırması	60

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 4.2. Katılım Bankaları Aktiflerinin Gelişimi (milyon TL)	34
Tablo 5.1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu	43
Tablo 5.2. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu	44
Tablo 5.3. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Sermaye Yeterlilik Rasyosu	45
Tablo 5.4. Katılım Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu	46
Tablo 5.5. Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Krediler	53
Tablo 5.6. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (milyon TL)	59

1. GİRİŞ

Katılım bankaları ‘faizsizlik prensibi’ anlayışı ile hizmet verme anlayışına sahiptirler. Faizsiz bankacılık sistemi olarak ön plana çıkan Katılım bankacılığı sistemi, faiz hassasiyeti olan kesimden kaynaklı, atıl fonları ekonomiye kazandırmayı amaçlamaktadır. Katılım Bankacılığı sisteminin Türkiye ekonomisine olan etkilerinin ortaya koyulması ve Konvansiyonel bankalara kıyasla Katılım Bankalarının ekonomiye ne ölçüde katkı sağladığını göstermek önem arz etmektedir. Bu çalışmada Katılım Bankacılığı sisteminin gelişimi incelenmiş ve Konvansiyonel bankalarla seçili göstergeler ekseninde mukayesesi yapılarak Katılım bankacılığının Türkiye ekonomisine katkıları incelenmeye çalışılmıştır.

Bankacılık sistemi, Türk ekonomisinin kalkınmasında önemli paya sahip olduğundan ötürü, bu konu başlığıyla yapılacak bir çalışmanın, literatürde Türk ekonomisindeki kıyaslama açısından önemli bir boşluğunu dolduracağı öngörülmektedir. Ayrıca yoğun araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bu çalışma literatür genelinde; literatüre toplu bir kaynak oluşturma konusunda katkı sağlayabilecektir.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de Katılım bankacılığın gelişimini incelemek, Katılım bankacılığı sisteminin karşı karşıya olduğu sorunları ortaya koymak ve Katılım bankalarını seçili rasyolar ekseninde konvansiyonel bankalarla mukayese etmektir. Bu çerçevede çalışmanın giriş bölümünü takip eden ilk bölümünde; Katılım bankacılığı kavramı ve Katılım bankacılığının işleyişi incelenmiştir. İkinci bölümde; Dünyada ve Türkiye’de Katılım bankacılığının gelişimine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde; Katılım bankacılığının Türk Bankacılık sektörü içindeki yeri ele alınmıştır. Dördüncü bölüm ise; Türkiye’deki Katılım bankalarını Konvansiyonel bankalarla seçili rasyolar ekseninde kıyaslamayı amaçlayan bir bölümdür. Bu bölümde de ilgili bankalar; Sermaye yeterlilik rasyosu açısından, Takipteki alacakların Toplam nakdi kredilere oranı açısından ve Yabancı para net genel pozisyonu açısından mukayese edilmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise; çalışmanın bulguları kısaca özetlenmiştir.

Çalışma yöntemi olarak ise; Türkiye’de Katılım bankacılığı sisteminin işleyişi ve Konvansiyonel bankacılık sistemi ile mukayesesi, literatür taraması yöntemiyle incelenmiştir. Bu konuyla ilişkili olarak yerli ve yabancı literatür taranmış, TKBB, TBB ve Türkiye’de hizmet veren Katılım bankalarının veri tabanlarından ve güncel

raporlarından faydalanılmıştır. Daha sonra, konuya ait detaylar incelenirken hem yerli hem yabancı literatüre atıf yapılmış hem de ÖFK (Özel Finans Kurumları Birliği), Resmi Gazete yayımları, BDDK gibi ulusal örgütlerin ve AAOIFI (Muhasebe ve Denetim Organizasyonu), CIBAFİ (Bankalar ve Finans Kurumları Genel Konseyi) gibi uluslararası örgütlerin veri tabanlarından ve raporlarından faydalanılmıştır. Yapılan çalışma da inceleme dönemi 2009 – 2023 yılları arasındaki dönemdir. Bazı durumlarda ilgili veri eksikliğinden kaynaklı olarak inceleme dönemi 2013 – 2023 yılları arasındaki dönem olarak incelenmiştir.

2. KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMI VE KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ

2.1. Bankacılık ve Katılım Bankacılığı Kavramları

Banka, basitçe bir kurumu ya da bir işletmeyi finanse etmek için, fon fazlası olanlardan fon toplayarak fon açığı olanlara aktarım sağlayan ve bundan kar elde etmeyi hedefleyen bir kurumdur. Bununla birlikte bankalar kar elde etmek amacıyla birden fazla faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetler bankacılık faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık faaliyetleri; mevduat toplamak, parasal işlemlere aracılık etmek, ülke içindeki ve ülke dışındaki ticari faaliyetlere aracılık etmek, banka kartı ve kredi kartı kullanımına öncülük etmek, değerli varlıkların korunmasını sağlayarak kazanç elde etmek şeklinde sıralanabilir (Yıldırım, 2004:12).

Bankacılık faaliyetleri esasen banka tabirinin ortaya çıkmadığı zamanlara kadar uzanmaktadır. İnsanlar değişim aracı olarak parayı kullanmazken bile bu faaliyetler gün yüzünde olmuştur. Örneğin, eski dönemlerde din adamları güvenilir bireyler olarak görülmüş ve insanlar mallarını din adamlarına emanet etmek üzere tapınaklara getirmişlerdir. Bu yüzden bankacılık faaliyetleri ilk olarak tapınaklarda yapılmış ve din adamları tarihteki ilk bankacılar olmuştur. Zamanla artı değer üretimi, değişimin çoğalması ve işlerin ilerlemesi bir düzenin gerekliliğini ortaya koymuş bu gelişmeler bankacılığın doğuşuna zemin hazırlamıştır (Yetiz, 2009: 9).

Dünya genelinde İslam İktisadı olarak bilinen Katılım finans sistemi; faizin olmadığı bir bankacılık anlayışını benimsemektedir. Finansal işleyişe İslami bir bakış açısı kazandıran bu sistem; Türkiye’de kanun hükmünde kararname ile 1985 yılında Özel Finans Kurumları adıyla işlemeye başlamıştır. Bu kurumlar İslam dininin inanç sistemiyle bağdaşır biçimde atıl olan fonları ekonomiye kazandırmak ve böylece ülke ekonomisine olumlu katkıda bulunmak niyetiyle kurulmuşlardır. İslam dininde faizin haram olduğuna inanıldığından Katılım bankaları Konvansiyonel bankalardan farklı olarak ekonomide oluşan atıl fonları ekonomiye kazandırma amacıyla kurulmuş faizsiz bankacılık sistemi anlayışını benimsemiş bankalar olma niteliğindedir (Hazıroğlu, 2015: 60-82).

2.2. Katılım Bankacılığının Dayanakları

İslami finans sınırları içerisinde Katılım Bankacılığı, faizsiz bankacılık işleyişi ile hizmet veren bir yapıyı ortaya koymaktadır. İslami bankacılık anlayışı yapılan her parasal işlemde İslami kuralları uygulayan bir sistemdir. Bu finansal anlayışla faaliyet gösteren bankalar esasen işlevsel olarak Konvansiyonel bankalardan çok farklı değildir. Konvansiyonel bankalarla Katılım bankaları arasındaki en temel fark tasarruf sahiplerinden fonları toplama ve bu fonları yatırıma aktarırken ki işlevlerinin aynı işleyişte olmamasıdır. Katılım bankaları hesap sahibinin ihtiyacı olan malı peşin olarak satıcısından satın alıp, hesap sahibine vadeli bir ödeme imkanı sunar. Katılım bankacılığını diğer bankacılık türlerinden ve faaliyetlerinden ayıran altın kural ise faizin işlemediği “*Faizsizlik Prensibi*” anlayışına sahip olmasıdır (Yanpar, 2014: 125).

Katılım bankaları fon toplarken ortaya çıkabilecek kar ve zarara katılıp ortak olma prensibiyle tasarrufları kabul eder ve hesap sahibi olan müşterisine sabit bir gelir getirisi sözünde bulunmazlar. Fon kullanırken ise finansman ihtiyacı olan kişilere ya da kurumlara krediyi peşin olarak vermez bunun yerine ihtiyaç duyulan malı kendisi peşin olarak satın alır ve vadeli olarak müşteriye satar ya da proje bazında iş sahibi ile ortaklık kurarak faaliyetlerini yürütürler (Albaraka, 2015: 9).

Katılım bankaları kar ve zarara katılım yoluyla elinde topladığı fonları faizsizlik prensibine göre reel sektöre aktararak ortaya çıkacak kar ya da zararı müşteriyle belli oranlarda paylaşmaktadır. Dolayısıyla, Katılım bankacılığının en büyük dayanağı faizsizlik prensibiyle müşteriyle birlikte kar ya da zarara ortak olmasıdır. Diğer bir dayanağı ise reel ekonomiyi finanse etmeye çalışarak ülke ekonomisine katkı sağlamasıdır (Yanpar, 2014: 125).

2.3. Katılım Bankacılığının Amaçları

İslam dini tek tanrı inancına dayalı olarak 610 yılında Hz. Muhammed (s.a.v) elçiliği ile Arabistan’ın Mekke şehrinde yeryüzüne yayılmaya başlamıştır. İslam dininin takipçileri ‘Müslüman’ olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde ise iki milyarı aşkın İslam inancını benimseyen müslümanlar bulunmaktadır. İslam inancına göre tek ilah olan Allah; indirmiş olduğu kitabı Kuran-ı Kerim de ‘Ribayı’ yani ‘Faizi’ kesinlikle yasaklamış ve faizi haram kılmıştır. Allah, Müslümanların faizden uzak durmalarını da çeşitli ayetleriyle emretmiştir (Apak & Açıkgöz, 2011: 70-85).

Konvansiyonel bankacılık sistemi faizle işleyen bir sistem olduğu için müslümanların belirli kısmı bu sistemden uzak durmakta, paralarını ya da varlıklarını yastık altı yapmak suretiyle saklamayı tercih etmektedir. Bu durum ekonomide atıl bir fon tabakasının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Katılım bankacılığının en büyük amacı faizden kaçınan tasarruf sahiplerine bir seçenek olmak ve atıl fonları ekonomiye kazandırmaktır. Faizsizlik prensibi çerçevesinde faizden kaçınan kesime gönül rahatlığıyla tasarruflarını değerlendirebilecekleri bir alan sunmaktır. Katılım bankaları sayesinde faiz hassasiyeti olan tasarruf sahipleri de genel ekonomik işleyişe katılabilmekte, böylece hem varlıklarını güvenli bir şekilde koruyabilme hem de varlıkları üzerinden dinin gerekleriyle çelişmeyen bir kazanç sağlayabilme imkanı elde etmektedirler (Aktaş & Avcı, 2013: 85).

2.4. Katılım Bankacılığının İşleyişi

Bankaların temel amacı tasarruf sahiplerinin ellerinde bulundurdukları fonları reel ekonomiye aktarabilmektir. Katılım bankaları da özellikle faiz hassasiyeti olan kesimin fonlarının atıl kalmasının önüne geçmeye çalışır ve yastık altında tutulan bu varlıkları reel ekonomiye kazandırmayı amaçlar. Katılım bankaları temelde murabaha yöntemi ve muşaraka yöntemi ile çalışmaktadırlar. Murabaha yöntemi bir malın satıcısından peşin alınarak, müşteriye vadeli olarak satılmasını sağlayan yöntemdir. Muşaraka yöntemi ise müşteri ile birlikte doğabilecek her türlü kar ve zarara katılma yöntemidir. Katılım bankaları kısa vadeli fonlarla uzun vadeli işlemleri finanse etmeye çalışmaktadır. Katılım bankaları üç ayrı işlem çerçevesinde Konvansiyonel bankalardan farklılaşmaktadır. Farklılaştığı hizmetler; fon toplama, fon kullandırma ve bankacılık hizmetleridir. Katılım bankacılığında söz konusu üç ayrı işlem de faizsizlik prensibine dayandırarak gerçekleştirilmektedir (Hazıroğlu, 2004: 40-60).

2.4.1. Fon Toplama Sistemi

Dünyada iki milyarı aşkın üslüman nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfusun önemli kısmı inançları gereği işlemlerini faiz çerçevesinde yürütülen Konvansiyonel bankalardan uzak durmakta ve ekonomide atıl bir fon tabakası oluşturmaktadırlar. Atıl kalan bu fon tabakası hem fon sahipleri açısından hem de ekonomik sistem açısından bir kayıp meydana getirmektedir. Katılım bankalarının işleyişi bu noktada oldukça önemlidir. Katılım bankaları, hem fon sahiplerinin mallarını güvenle saklayabileceği ve değerlendirebileceği hem de atıl olan fonları dönüşüm sirkülasyonuna sokarak

ekonomiye katkı sağlayabilecek bir sistemi oluşturmaktadır (Yıldırım, 2020: 518-529).

5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 3. maddesinde katılım bankaları ve mevduat bankaları aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

Katılım bankaları: Esas işleri bu kanun kapsamındaki özel cari hesaplar ve katılma hesapları vasıtasıyla fon toplamak ve kredi vermek olan kuruluşlar ile bu kuruluşların Türkiye'de kurulmuş yurt dışı şubelerini ifade etmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005).

Mevduat Bankaları: Bu yasa ve krediler kapsamında kendi adına ve hesabına mevduat kabul eden ve kredi hizmeti veren, kişilerin kendi çıkarlarına hizmet etmesi ilkesiyle faaliyet gösteren kuruluşlar ve bu yabancı kuruluşların Türkiye'de bulunan şubelerini ifade etmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005).

Konvansiyonel bankaların ve Katılım bankalarının işlem yapma yetkileri 5411 sayılı Bankacılık Kanununda belirtilmiştir. Bu kanuna göre Konvansiyonel bankalar mevduat toplayabilirken Katılım bankaları da fon toplayabilmektedir. Yine aynı kanunda Katılım bankalarının mevduat toplayamayacağı net olarak belirtilmiş yalnızca fon toplayabilecekleri ifade edilmiştir. Anlaşıldığı üzere sadece fon toplayabilen Katılım bankaları iki şekilde bunu gerçekleştirebilir. Ya özel cari hesapları kullanarak fon toplayabilir ya da katılma hesaplarını kullanarak fon toplayabilirler (Resmi Gazete, 2005).

2.4.1.1. Özel Cari Hesaplar

Katılım bankaları bünyesinde açılabilen bu hesaplar istenildiği zaman belli bir kısmının ya da tamamının geri alınabildiği ve açılan hesap karşılığında bir getiri ödenmeyen hesaplar, özel cari hesaplar olarak adlandırılmaktadır. Özel cari hesaplar 5411 sayılı Bankacılık Kanununda bu şekilde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2005).

Özel cari hesaplar, faiz hassasiyeti olan hesap sahibine yapmış olduğu tasarrufun istenildiği zaman tamamını ya da bir kısmını geri çekme imkânını veren vadesiz hesaplardır, söz konusu hesaplar para güvenliğini sağlamada ve tasarruf sahiplerinin istedikleri zaman paraya ulaşabilmelerinde önemli role sahiptir (Takan, 2002:7). Dolayısıyla bu vadesiz hesaplar müşteri için hukuki bir nitelik taşıyan vedia yani emanet, hizmet alımı ya da kişiye özel yeni bir akit olarak kabul edilmektedir. Bankalar ise hesap sahibinin yapmış olduğu bu işlemleri finansman kaynağı olarak

görür ve danışma kurulunun uygun olarak belirlediği alanlara değerlendirilmek üzere aktarılırlar. Ortaya çıkacak kar ya da zarar ise tamamen bankaya ait olacaktır. Bankalar gelen fonları sadece bu şekilde değerlendirmezler. Fonun bir kısmını yasal zorunluluklardan kaynaklı olarak hesap sahipleri istediği zaman paralarını geri alabilsin diye Merkez Bankası'nda, ülke dışındaki muhabir bankalarda, bankamatik ve şubelerde bir kısmını da kendi hazinesi içerisinde tutmaktadırlar. Yani banka özel cari hesaplardan gelen fonun tamamını kullanmamaktadır. Özel cari hesapla katılım bankaları, konvansiyonel bankalardan farklı olarak, hesap sahibine faiz, kar payı gibi bir ödemeyi hiçbir şekilde yapmamaktadır. Bu hesapla çoğunlukla amaç paranın güvenliğini sağlamaktır. Özel cari hesaplar ile hesap sahibi işlemlerini hızlı ve ücretsiz yapabilirken katılım bankası da müşteri edinebilmekte ve az maliyetli düşük fon kaynaklarından yarar sağlayabilmektedir. Bu durum atıl fonları ekonomiye kazandırırken Katılım bankalarının zamana ve yeniliğe ayak uydurabilmesi açısından önemli rol oynamaktadır (Özulucan, 2010: 26-27).

Konvansiyonel bankalarda hesap sahipleri alacakları faiz oranlarını daha önceden bilmekte ve bir riskli üstlenmektedirler. Ancak katılım bankalarındaki hesap sahipleri faiz işlemine tabi tutulmadıkları için üstlenmiş oldukları bir risk söz konusudur. Hesap sahipleri söz konusu olan bu risk oranında kazanç sağlayabilmektedirler (Özulucan & Deran, 2009: 87-105).

Özel cari hesapların özelliklerinden kısaca bahsedilecek olunursa: (Emiroğlu, 2019: 56-57).

- Özel cari hesaplar vadesiz bir hesap türüdür ve hesap sahibi istediği zaman parasının tamamını ya da bir kısmını çekebilmektedir.
- Döviz ya da Türk Lirası olarak açtırılabilen bu hesaplar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında yer almaktadırlar.
- Hesap sahiplerine anapara dışında herhangi bir ödeme yapmayan bu hesaplar kredilendirme işlemlerinde fon kaynağı olarak değerlendirilmektedirler.
- Muhasebeleştirilirken katılma hesapları ile ayrı değerlendirilen cari hesaplar, hesap sahiplerine para yatırma ya da para çekme hususunda belli bir şart koymamaktadır.
- Cari hesapla toplanan fonlar emanet ya da gayrimenkul ticaretinde kullanılamaz sadece üçüncü kişilere finansman faaliyetlerinde kullandırılabilir (Emiroğlu, 2019: 56-57).

2.4.1.2. Katılma Hesapları

Katılma Hesabı, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. maddesinde tanımlanmıştır. Hesap sahipleri, yatırdıkları fonların kurum tarafından kullandırılması neticesinde ortaya çıkacak kar ya da zarara katılmaktadırlar. Bu hesapta, hesap sahiplerine önceden belirlenmiş bir getiri oranı ödenmez ve yatırılan anaparanın tamamının geri ödenmesi garanti edilmemektedir (Resmi Gazete, 2005).

Katılma hesabı, özel cari hesaptan farklı olarak vadeli bir hesaptır ve hesap sahibine yatırdığı fon için bir getiri ödemez, hatta anaparayı geri alma garantisi de vermemektedir. Bunun yerine fon sahibinin fonlardan doğabilecek kar ya da zarara ortak olmasını sağlayan bir hesaptır (Kaçmaz, 2009: 3).

Katılma hesabı, enflasyon oranı üzerinden faizsiz bir kazanç elde etmek isteyen hesap sahipleri tarafından tercih edilmektedir. Bu hesap sahipleri böylece ellerindeki fonların değişen enflasyon şartlarında değer kaybına uğramasını önlemiş olacaklar ve tutarı belli olmasa da enflasyon üzerinden bir kazanç sağlayacaklardır. Temel fon toplama yönteminden olan kar ve zarara katılma hesabı, hesap sahibi ile emek sermaye ortaklığı yani mudârebe anlaşması çerçevesinde işleyişini sürdürmektedir (Gökalp, 1993: 91).

Katılma hesaplarında hesap sahibi, hesabı hangi para cinsinden açmışsa fon kullandırıldıktan sonra ortaya çıkacak kar da hesap sahibine o para cinsinden ödenir. Kârın yüzde 80'i katılma oranlarına göre tasarruf sahiplerine aktarılır, yüzde 20'si ise banka payı olarak bankaya ayrılır. Bu bölüştürme; birim değeri, hesap değeri ve birim hesap değeri ölçüleri ile belirlenmektedir (Başgümüş, 1997: 59).

Konvansiyonel bankaların aksine katılım bankalarında sabit bir getiri oranından bahsedilmemektedir. Katılım hesaplarının nitelikleri özetle aşağıdaki gibidir:

- Hesabı açtıran kişilere belli bir getiri sözünde bulunmamaktadırlar.
- Hukuki işlem ehliyeti olan gerçek ve tüzel kişiler için katılım hesabı açılabilir. Açılan hesaba karşı “Kar ve Zarara Katılma Hesap Cüzdanı” hesap sahibine verilmektedir.
- Vadeli bir hesap biçimi olan katılım hesapları 5 ayrı grupta vadelendirilebilmektedir. 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl ve 1 yıldan daha uzun vadeli (asgari 5 yıl) fonlar verilebilmektedir. Ekstra olarak asgari 5 yıl vadesi olma şartı ile sözleşme vasıtasıyla netleştirilen ve hesaba aylık veya 3 aylık

aralıklarla para yatırımı imkanı sunan “Birikimli Katılma Hesabı” açtırılabilmektedir (Tok, 2006:48).

2.4.2. Fon Kullandırma Sistemi

Türk bankacılık sisteminde Katılım bankaları, özel cari hesaplarla ve katılma hesapları ile toplamış oldukları fonları çeşitli girişimciler veya kurumlar vasıtasıyla farklı fon kullandırma yöntemleri ile fonları kullandırarak ekonomiye katkı sağlamakta ve hesap sahiplerinin ellerindeki fonları değerlendirerek bir kar payı getirisi kazanmalarına imkan vermektedir. Aynı zamanda atıl fonları ekonomiye kazandırarak ülke gelişimine katkı sağlamaktadır (Akın, 1986: 146).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunca 2006 yılında çıkarılan yönetmelikle Katılım bankalarının fon kullandırma şekilleri tasniflendirilmiştir. Bu tasnif uyarınca Katılım bankaları; kurumsal finansmanı (kurumsal murabaha), bireysel finansmanı (bireysel murabaha), müşaraka finansmanı, kiralama, vesaik finansmanı ve ortak yatırımlar şeklinde farklı yöntemlerle fon kullandırabilmektedirler (BDDK, 2006).

Finansman desteği olarak da adlandırılabilir murabaha fon kullandırma faaliyetini; kurumsal finansman desteği ve bireysel finansman desteği olarak ikiye ayırmak mümkündür.

2.4.2.1. Kurumsal Finansman Desteği (Kurumsal Murabaha)

Kurumsal murabaha, Katılım bankası ile kredi müşterisi olan işletmenin aralarında imzaladıkları bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre Katılım bankası işletmenin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmet bedelini ve gayrimenkulün bedelini vadeli bir şekilde üzerine kar payı da ekleyerek alıcı olan işletmeye satmaktadır. Murabaha daha net olarak malın işletme için peşin satın alınıp üzerine kar payı da eklenerek işletmeye vadeli bir şekilde satılması olarak da tanımlanabilir (Kalaycı, 2013: 63). Kurumsal murabaha bir örnekle daha detaylı anlaşılabilir:

A işletmesi B işletmesinden 1000 TL değerindeki bir malı satın almak istemiş ama finansman eksikliğinden dolayı destek için Katılım bankasına başvurmuştur. Katılım bankası da A işletmesinin istediği malı B işletmesinden 1000 TL tutarı üzerinden peşin satın almıştır. Daha sonra Katılım bankası B işletmesinden peşin olarak satın aldığı malın fiyatına kar payını da eklemiş ve malın toplam fiyatını 1100 TL olarak belirlemiştir. A işletmesinin B işletmesinden almak isteyip de alamadığı

malı Katılım bankası olarak, A İşletmesine 1100 TL tutarında vadeli olarak satmıştır. Böylelikle Katılım bankaları 1000 TL'ye peşin olarak satıcıdan aldığı malın üzerine kar marjını da ekleyerek vadeli bir şekilde, almak isteyen kuruma satmıştır. Konvansiyonel bankalarda finansman desteği işleyişinde iki taraf varken bu işleyişte üç taraf vardır. Bu taraflar; girişimciler, katılım bankaları ve malın satın alınacağı işletmelerdir. Taraflar arasındaki işleyiş incelenecek olunursa girişimci yani müteşebbis önce; mal, fiyat ve teslim şartları konusunda ve malın diğer özellikleri konusunda malı satan firmayla bir ön anlaşma yapmaktadır. Bu ön anlaşmaya müteakip, girişimci Katılım bankasına giderek finansman desteği için başvuruda bulunmaktadır. Belli bir kredi limitine sahip olan Katılım bankası müteşebbisten, mal ya da hizmet alım talebini alır, teminat güvencelerini de aldıktan sonra ilgili satıcıya malın siparişini verir ve peşin ödeme işlemlerini gerçekleştirir. Satıcı işletme ise faturayı girişimci adına peşin alınmış olarak keser. Sonrasında ise ürün teslimi için irsaliyesi ile birlikte müteşebbisin adresine gönderilir. Katılım bankaları ise kar paylarını da ekleyerek girişimciye bu malı fatura eder. Vade bittikten sonra ise Katılım bankası müşterisi olan girişimciden malın bedeli artı kar payını tahsil eder (Büyükdenez, 2000: 26).

Murabaha işlemlerinin İslam dinine uygun olarak gerçekleşmesi gerektiğinden dikkat edilmesi gereken birkaç husus vardır (Özkan, 2012: 55-65).

Bu hususlar:

- Murabaha yönteminde kesinlikle faiz getirisi bulunmamakta ve mala eklenen kar payı faizle olmamaktadır. Ürüne eklenen kar payı vade farkından kaynaklanmaktadır.
- İstisnasız gerçek yani fiziki mal olan murabaha işlemlerinde genel kabul dayanaklı ürünlerin finansmanının sağlanmasıdır. Dayanıklılığı az olan mallarda ise örneğin; et, tavuk gibi kısa vadeli finansman sağlanabilmektedir.
- İslam dininin kesinlikle yasaklamış olduğu şeyler dışında murabaha işlemleri yapılabilmektedir. Örneğin; alkol, domuz eti, müstehcen şeyler, silahlanma gibi şeylerin dışında finansman sağlanmaktadır.
- Ürün alıcısı ve ürün satıcısı arasında dolaylı bir ilişki kabul edilemeyeceği için malların üçüncü bir tarafca satın alınması zorunludur.
- Ürünün mülkiyeti, ürünü satın alıncaya kadar finansmanını sağlamış olan kuruma ait olduğundan; alıcının malın bedelini belirtilen vadede ödememesi

durumunda, ürünün fiyatı arttırılamaz ya da belirtilen vadeden önce erken ödenmesi durumunda ise ürünün fiyatında bir indirim yapılamaz (Özkan, 2012: 55-65).

Konvansiyonel bankalarla kıyasladığımızda murabaha yöntemi Katılım bankası için kredi gibidir ama kredi ile murabaha arasında oldukça önemli farklar bulunmaktadır (Yılmaz, 2010: 12-14). Bu farklar:

- Kredi işlemi ile Konvansiyonel bankalar fon ihtiyacı olanlara para verirken murabaha finansmanı ile gerçek bir malın finansmanı söz konusudur.
- Kredi sonucunda banka faiz ile bir getiri kazanırken, Katılım bankaları murabaha ile kar payı getirisi kazanmaktadırlar.
- Murabaha finansman sistemi daha rasyonel bir sistem olduğu için krediye göre daha az risklidir ve kredi takibi daha kolaydır (Yılmaz, 2010: 12-14).

2.4.2.2. Bireysel Finansman Desteği

Gerçek kişilerin kişisel ihtiyaçlarını gidermek için en önemli şart bu ihtiyaçların ticari işlemlerin finansmanında kullanıyor olmalarıdır. Bu sistemle finansman sağlandığında ilgili alım satım işlerine ilişkin belgenin bir kopyasının saklanması zorunludur. Finansman sağlanan tarafın birey olması da bireysel finansman desteğini kurumsal finansman desteğinden ayırmaktadır (Doğan, 2008: 24).

Bireysel finansman desteğinin işleyişi örneklendirilecek olunursa: C kişisi bir birey olarak konut, işyeri, araç gibi ihtiyaçları nedeniyle Katılım bankasına başvurarak talepte bulunur. Bu talep doğrultusunda banka D kişisine gider ve C kişinin talepte bulunduğu malı peşin olarak alır. Daha sonra banka peşin aldığı fiyatın üstüne kar payını da ekleyerek C kişisine ürünü vadeli olarak satar. Böylelikle banka kişiye bireysel finansman desteği sağlamış olur. Eğer buradaki C kişisi bir kurum olsaydı o zaman bu durum Kurumsal finansman desteğine örnek oluşturmuş olacaktır. Örnekte de ifade edildiği gibi Katılım bankaları iki ayrı sözleşme üzerinden işlemlerini gerçekleştirmektedir. Birisi girişimcinin ihtiyacı olan malın satıcısıyla da sözleşme yapmaktadır (Özsoy,2012: 163-183).

Bireysel ya da kurumsal finansman desteği yani murabaha sisteminin işleyişinde kısaca müşteri ilk olarak almak istediği ürün ile ilgili satıcısına giderek bir proforma fatura alır. Müşteri proforma faturasıyla birlikte Katılım bankasına giderek talepte bulunur ve Katılım bankası da ilgili satıcıyla iletişime geçerek proforma fatura

kapsamındaki varlıklarla ilgili satın alma siparişini ve malı, kendisine talepte bulunan müşteriye gönderimini talep eder. Satıcının fonksiyonu; ödeme işlemleri gerçekleşip, mal teslim edilip, fatura ve irsaliyeler düzenlendikten sonra sonlanır. Daha sonra müşteri Katılım bankasıyla anlaşmış oldukları vade ve karlılık çerçevesinde borcunu öder. Projeyi sonlandırırken de müşteri ilk başta ürün satıcısından aldığı faturasına ek olarak Katılım bankasından “Banka ve Sigorta Muameleri Vergisi” adlı işlem kar farkı dekontunu da alarak işlemlerini tamamlamış olur (Özkan, 2012: 64-65).

2.4.2.3. Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı (Muşaraka)

Muşaraka yöntemi; çoğunlukla sanayi kesiminin finansmanında kullanılan bu yöntem Katılım bankalarına daha önceden kararlaştırılmış oranlar dahilinde proje bazındaki yada parti mal bazındaki faaliyetlerine iştirak sunma imkanı vermektedir (Vural, 2000: 232). Proje bazında ortağı kabul edilen müşteri ile Katılım bankası arasında muşaraka finansmanının işleyişi açıklanacak olunursa:

Katılım bankasıyla ortaklık pozisyonunda bulunan müşteri, ihtiyacı olan sermaye için katılım bankasına dayanır. Katılım bankası sermayenin bir kısmını sağlama görevini üstlenir. İhtiyaç duyulan sermayenin diğer kısmını ise müşteri kendi imkanlarıyla projenin yapısına uygun olarak sağlama görevini üstlenir. Müşterinin proje çerçevesinde idare, denetim ve gözetim sorumluluklarını da üstlenerek işleyişteki varlığını ortaya koyması oranınca kardan daha fazla pay alma hakkı doğmaktadır. Bu fon kullandırma yöntemiyle ortak olarak kabul edilen müşteri ve katılım bankası arasında kar payı dağıtımı şu şekilde yapılmaktadır; müşteri almış olduğu sorumluluklar çerçevesinde yaptığı iş ve uzmanlığı sebebiyle alır. Kar payı gelirlerinin geri kalan kısmı ise yatırıma mali katkısı olan iki ortak arsında iştiraklarına oranla dağıtılmaktadır. Proje sonunda ortaya çıkan zarar ise yine ortakların sermaye paylarına orantılı olacak şekilde dağıtılır paylaşım konusunda sözleşme serbestisi yoktur. Müşteri ekstra bir zarara uğratılmaz (Özsoy, 1997: 95).

Bu fon kullandırma yöntemiyle:

- Fonu alarak kullanacak kişilerle “Kar-Zarar Ortaklığı Sözleşmesi” imzalatılarak işlemler yürütülür.
- Ekonomik dalgalanmaların vuku bulduğu süreçte bu fon kullandırma yöntemi uygulanırsa Katılım bankaları tarafından büyük bir risk söz konusu olur.

- Bu yöntemle taraflar emek ve sermaye koymaktadırlar ve ortaya çıkabilecek zarar sermaye payları orantısıyla dağıtılmaktadır (Çoban & Türkan, 2022: 234-236).

2.4.2.4. Finansal Kiralama:

Uzun süredir İslam toplumlarında uygulanan finansal kiralama yöntemi; mülkiyeti Katılım bankasında kalması şartı ile müşterinin bankadan talep ettiği malı satıcısından peşin satın alarak, müşterinin ödeme gücü de dikkate alınarak, malı müşteriye belli bir vade ya da kira bedeli ile kiralamasıdır. Kiracı konumunda olan müşteri sabit ödemelerle kiraladığı malın kullanım hakkından daha fazlasına sahip olmaktadır. Kiralanan mal nominal ömrünün büyük bir kısmının süresinde kullanabildiği gibi, kiralama dönemi bitiminde malı, bedel ödemedi veya cüzi bir bedelle kiracı olan müşteriye devri söz konusu olabilmektedir. Katılım bankaları dayanıksız tüketim malları dışındaki taşınır ve taşınmaz mal çeşidi kiralaması yapabilmektedir (Takan, 2002:18).

Finansal kiralama ile elde edilen mal %1 oranı gibi az bir katma değer vergisine tabi olmakta ve borçlanma imkanı sınırlı olan işletmelere büyüme imkanları sunmaktadır. Maliyeti diğer finansman yöntemlerine göre daha düşük olan bu yöntem mevcut piyasa alternatiflerine göre daha uzun süre devam etmektedir (Türko, 1999: 358).

2.4.2.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı:

Katılım bankaları dış ticaret ve kambiyo mevzuatına tabi olduklarından bu finansman yöntemini uygulayabilmeleri için gerçek yani fiziki bir malın ticareti yapılıyor olması gerekmektedir. Katılım bankaları ile fon kullanacak olan müşterinin yazılı bir sözleşme etrafında işlemlerini yürütmeleri gerekmektedir. Yazılı bir akde ithafen mal karşılığı vesaikin ilgili banka tarafından, malın peşin olarak satın alınması ve üzerine vade farkını da ekleyerek vadeli bir şekilde fonu kullanan müşteriye satılmasıdır (Doğan, 2008: 26-27).

2.4.2.6. Ortak Yatırımlar:

Finansal kuruluşlar İçin Kredi İşleri Yönetmeliği'nin 19. maddesi ortak yatırımı şu şekilde tanımlamaktadır:

Katılım bankaları, gelişme potansiyeli ve kaynak ihtiyacı olan şirketlere iştirak edebilirler, ancak halka arz yoluyla edindikleri payların, sözleşmenin her iki tarafça imzalanan bölümlerinde belirtilen kapsamda satılması veya belirli bir süre içinde belirli bir yatırıma katılması gerekir. Sermaye niteliğindeki yatırım sözleşmesinde, sermayenin şirkete katılmasına ilişkin düzenleme başta olmak üzere, tarafların hak ve yükümlülükleri ile sermayenin kamuya sağlanması sürecine ilişkin hükümlere yer verilmesi gerekmektedir. (BDDK, 2023).

3. DÜNYADA VE TÜRKİYEDE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

Bu bölümde ilk önce Dünyada Katılım bankacılığının gelişimi incelenecek ardından Türkiye’deki Katılım bankacılığının gelişimi ele alınacaktır. Bölümde ayrıca Türkiye’deki Katılım bankacılığının denetleyicisi olarak Türkiye Katılım Bankaları Birliği ve fonksiyonları da irdelenecektir.

3.1. Dünyada Katılım Bankacılığı

Faiz sistemi, dünyadaki finans kuruluşlarının temelini oluşturan bir sistemdir. İslam dininde faizin haram kabul edilmesinden dolayı müslüman kesim, mevcut olan faizli finans kuruluşları dışında faizin yer almadığı farklı finans kuruluşlarına ihtiyaç duymuş ve söz konusu ihtiyaç, Katılım bankacılığının ortaya çıkmasında önemli bir itici güç olmuştur. Bu kuruluşlar; İslami banka, Özel finans kuruluşları ya da Katılım bankaları adıyla anılmaktadırlar. Faizsiz sistem, mevcut sistemde müşterilerine hizmet verirken İslam esaslarına uygun olan yöntemleri kullanmaktadır (Usulcan, 2013: 7-11).

İslami bankacılık sisteminin temelleri, İslam’ın yeni yayıldığı ilk zamanlara kadar taşınabilir. İslamiyet’in ilk yıllarında dahi finans işlemlerinin yapıldığı görülmekte ve bunu örnek olarak Hz. Zübeyr bin Avvamın kendisine emanet olarak verilen malları ‘karz’ şeklinde kabul ettiği verilebilir. Müslüman kesimin gün geçtikçe nüfusunun artması ticaretin yanında finansal kurumların da varlığına ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Beytülmal, Emeviler döneminde bir nevi Merkez bankası görevini üstlenmiş ve bu çerçevede emisyon ve üreticilere kredi verme işlemlerini yapmaya başlamıştır. İslam coğrafyasının genişlemesi ile birlikte Abbasiler döneminde sarrafların önemi artmış ve ‘cehbez’ namıyla finansal işlemler yapılmıştır. Bu finansal işlemlere devlete kredi vermek, mevduat toplamak ve aracılık etmek örnek olarak verilebilir. Fetih edilerek eklenen yerleşkelerin ve İslam dinine geçen kavimlerin varlığıyla finansal işlemler giderek artmış ve böylece yeni bir finans sistemi oluşturulmuştur. Endülüs Emevi Devleti ile birlikte de bu İslami finans sisteminin araçları Avrupa’ya kadar taşınmış ve modern anlamda finans sisteminin temellerini atmıştır (Ağkan, 2018: 235-245).

Faizsiz ekonomi anlayışı 1950’li yıllarda gündeme gelmeye başlamış hatta finans merkezli akademik tartışmalar ve yayınlar sunulmuştur. Günümüze yakın

anlamda ilk faizsiz bankacılık fikri; yapmış olduğu İslami bankalar konusundaki araştırması ile Pakistanlı ekonomist Muhammed Uzair tarafından 1955 yılında ortaya atılmıştır (Türkmenoğlu, 2007: 20). Dünyanın ilk faizsiz banka örneği olarak da Mısır'daki bir tarım şehrinde, 1963 yılında faaliyet göstermeye başlayan Alman tasarruf bankası kabul edilmektedir. Bu banka Mith Gamr'da Ahmed Al-Neccar tarafından kurulmuştur. Faaliyetlerini Köy sandığı kavramına yakın olarak gerçekleştiren bu banka, kırsaldaki üreticileri tefecilerden korumayı amaç edinmiştir. 1967 yılında kapatılan bu banka faizsiz bankalar için model oluşturmuştur. Kısaca 1960'lı yıllarda Mısır'da ilk faizsiz banka örneği ve Malezya'da ilk yatırım kuruluşu örneği görölmüştür (Kelleroğlu, 2017: 159-160).

Modern anlamda ilk faizsiz finans kurumu, Nasır Sosyal bankasıdır. Bu banka 1971 yılında Mısır'da kurulmuştur. Takip eden yıllarda müslüman kesimin finansal problemlerine çözüm sunma ve İslam ölkelerinde refahı artırma amacıyla Cidde'de İslam Kalkınma bankası kurulmuştur. Bu banka; Suudi Arabistan Kralı, Kral Faysal döneminde kurularak faaliyet göstermeye başlamıştır. 1975 yılından bu güne kadar faaliyetlerine devam eden ilk İslami bankadır (Kudun, 2016: 25). Aynı zamanda Kral Faysal döneminde İslam ekonomi ekolünün ilerletilmesi için 1976'da Birinci İslam İktisadı Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongre sayesinde İslam iktisadı yüzlerce akademik ve bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Daha sonra Sudan Faisal İslam Bankası ve Mısır Faisal İslam Bankası 1977 yılında kurulmuşlardır. 1979 yılında ise Bahreyn İslam Bankası kurularak faaliyetlerine başlamıştır (Zaim, 2006: 108-110). 1970'li yıllarda faizsiz bankacılıkla ilgili olan gelişmeler arasında: Uluslararası alanda faizsiz bankacılık sisteminin kabul görmeye başlaması, İslam Kalkınma Bankası (IDB)'nın kurulması, BAE, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan ve Sudan'da katılım bankalarının açılması sıralanabilir (TKBB, 2023, Faizsiz Bankacılığın Küresel Ölçekteki Gelişimi).

1981 yılında Cenevre merkezli olarak Dar Al-Maal Al-İslami teşebbüsü kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Bu kurumun kuruluş amacı, 1975'de kurulan İslam Kalkınma Bankası'nın özel sektöre kredi vermediği için ortaya çıkan aksaklıkları toparlamaktır. Bu teşebbüs ile birlikte Orta Doğu'da yeni birçok grup ortaya çıkmış ve bu faizsiz ekonominin Orta Doğu'ya yayılmasını hızlandırmıştır. (ürök, 2013: 112-117). 1980'li yıllarda faizsiz bankacılıkla ilgili olan gelişmeler arasında: Başta Türkiye olmak üzere Malezya ve Bangladeş'te İslami finans

kurumlarının sayısının artması, İran'ın İslami bankacılık sistemine entegrasyonu ve Bahreyn ve Malezya'da faizsiz bankacılık sektöründeki yasal düzenlemeler sıralanabilir (TKBB, 2023, Faizsiz Bankacılığın Küresel Ölçekteki Gelişimi).

Küresel bağlamda bazı seçilmiş ülkeler de faizsiz bankacılık sisteminin gelişimi aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Seçilmiş ülkelere İngiltere'de dahil edilmiştir. Bunun sebebi son yıllarda Konut kredisi noktasında faizsiz işleyişle birlikte atılım sağlamış olmasıdır (TKBB, 2005: 30-31).

Mısır: Mısır ekonomisinde hem faizsiz bankacılık sisteminin hem de konvansiyonel yani faizli bankacılık sisteminin kullanımına izin verilmektedir. Mısır ekonomisinde ilk faizsiz Banka olarak; 1977 yılında kurulan ve kurucu ortakları Suudi Arabistan olan Mısır Faisal Bankası ve Mısırlılara ait Uluslararası Yatırım Bankasıdır. Bu bankalar ülke genelindeki toplam mevduatın %17'sine sahip en önemli iki bankadır (Serpam, 2013: 9-10).

Kuveyt ve Diğer Körfez Ülkeleri: Bu ülkelerde çıkarılan Ticaret kanunu, faizle ilgili bir takım sınırlandırma getirmektedir. Özellikle Birleşik Arap Emirlikleri Ticaret kanununda, ticari borç dışında faiz alınıyorsa bunu suç olarak kabul etmektedir. Ticari borçlar için bile belirlenmiş bir oranda faiz alınabilir, fazlası yine suç sayılmaktadır. Aynı şekilde Kuveyt'te 1980 yılındaki anayasal değişikliklerle, sadece ticari işlemler için faizin kullanılabileceği bunun dışında faizin tamamen yasa dışı kabul edildiği ifade edilmiştir. Kuveyt, körfez bölgesinde faizsiz bankacılık sisteminin en çok geliştiği yer olarak 1991 Körfez savaşıdan önce 1987 yılında kuruluş faaliyetlerine başlayan Kuwait Finance House'a yani dünyanın en büyük faizsiz finans kuruluşuna ev sahipliği yapmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri'nde sadece Dubai Bankası ve Katar'da bulunan Katar İslam Bankası faizsiz finans işlemlerini gerçekleştirmektedir (Özgür, 2007: 48).

Suudi Arabistan: Bu ülke faiz konusunda oldukça katı olduğundan hiçbir şekilde faiz işleyişine izin verilmemektedir. Faizle ilgili konular İdari mahkemelere taşınmakta ve konu ne olursa olsun finansal ya da ticaret gibi kesinlikle faize tolerans gösterilmemektedir. Modern anlamda faizsiz bankacılığın merkezi Mısır olmasına rağmen faizsiz bankacılık sistemi Suudi Arabistan'daki kraliyet ailesinin ve güçlü iş adamlarının desteğiyle gelişebilmiştir. Hatta faizsiz bankacılık sistemindeki en etkili ve güçlü üç özel kurum Suudi Arabistan merkezli olarak kurulmuştur. Bunlar; Dar Al-

Maal Al-Islami Group, Dallah Albaraka Group ve Al Rajhi Bankacılık ve Yatırım Şirketidir. Ve Suudi Arabistan, İslam Kalkınma Bankasının kurulması için 1975 yılında Cidde’de öncülük etmiştir (Polat vd., 2009: 85).

İran: İran hükümeti, 1983 yılındaki yasal düzenlemelerle faizi ve faizle ilgili olan her şeyi tamamen yasaklamış ve Faizsiz Bankacılık Yasasını çıkartmışlardır. Çünkü; Anayasalarının 4. maddelerinde “*bütün yasal düzenlemeler İslami standartlara uygun olmalıdır*” şeklinde bir ibare yer almaktadır. Birçok ülkede faizsiz bankacılık sistemi bir alternatifken İran’da konvansiyonel bankalara yer verilmeyerek faizsiz bankalar zorunlu hale getirilmiştir (Yurttançıkmaç, 2012: 171-190).

Pakistan: Pakistan’daki işleyişte yasalar Kuran ve sünnet ışığında belirlenerek İslam’a karşıt olan işleyişleri kabul etmemektedir. Buna istinaden 1981 yılında ticari bankalar için yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelere; faizli mevduatların yerini kar ve zarara katılım hesaplarının açılması, faizli borçların yerini katılım senetlerinin alması, faiz kazancının yerini de geri satın alma ve fiyat yükseltmelerin alması örnek gösterilebilir. Ama bu; faizin olduğu sistem ile faizsiz sistem arasında çok da bir fark oluşturmamıştır (Şahin, 2007: 45).

Malezya: Laik bir yönetim anlayışına sahip olan ülkede faizsiz bankacılık sistemi, konvansiyonel bankacılık sistemine ikincil bir olanak sağlamaktadır. Faizsiz bankalar, konvansiyonel bankalardan farklı olarak ayrı bir kanuna ve düzenlemeye tabi tutulmuştur. Merkezi konsey oluşturularak tüm İslami bankaların hukuka uygunluğu sağlanmış ve ikincil pazarlar göz önünde bulundurularak İslami açıdan denetsel düzenlemeler yapılmıştır. Bu ülke ikili bankacılık sistemi ile kendine özgü bir model oluşturmuş ve faizsiz bankacılık için gerekli altyapısal düzenlemeleri sağlam bir şekilde yapmıştır. Malezya’da ilk kez, 1983 yılında faizsiz banka olarak Bank Malaysia Berhad kurulmuştur. Malezya’da faizsiz bankacılık sistemi açısından iki büyük önemli adım olarak; 1994 yılında oluşturulan Islamic Interbank Money Market piyasası ve 1999 yılında kurulan faizsiz banka, Bank Muamalat Malaysia Berhad örnek olarak verilebilir (Doğan, 2008: 36).

İngiltere: İngiltere’de tam anlamıyla İslami kurallar çerçevesinde oluşturulmuş faizsiz bir banka halen bulunmamaktadır. Buna istinaden 2002 yılında kurulmuş olan ancak 2004 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan ve İngiltere için ilk İslami banka olma amacı taşıyan Islamic House of Britian bulunmaktadır. İngiltere’de ilk defa, 1997

yılından itibaren murabaha ve icara kredileri ile faizsiz finans anlayışı, AUB-UK Manzil tarafından yürütülmeye başlanmıştır. Ama bu krediler, iki defa el değiştirdiğinden çifte vergilendirmeye tabi tutulmaları işleyişlerini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla bir çalışma komitesi kurulmuştur. İngiltere özellikle son dönemde konut finansmanı yönünden öne çıkmakta ve dikkatleri üstünde çekmektedir (Serpam, 2013: 10-11).

İslami finans sistemi sadece müslüman kesimin olduğu ülkelerde değil bazı batı ülkeleri ve küresel anlamda faaliyet gösteren bankalar tarafından da takip edilip uygulanmaktadır. Buna örnek olarak; HSBC gibi dünya çapında konvansiyonel bankacılık sistemini yürüten bir bankanın İslami finans birimleri açtıkları görülmektedir (Dilek & Küçük, 2018: 122). 21. yüzyılda atılım geçiren İslami bankacılık sistemi, asıl gelişimini 2008 yılındaki Küresel ekonomik krizden sonra gerçekleştirmiştir. Geleneksel finans işleyişi bu krizden oldukça sert etkilenirken reel ekonomi ile çalışan İslami bankalar krize dayanabilmişlerdir. 2010 ve 2011 yıllarında iyice toparlanan İslami bankacılık sistemi krizden öncesine oranla faaliyetlerini arttırarak büyümüşlerdir. Faizsiz bankacılık sistemi; ticari ve yatırım banka ürünlerinin faaliyetlerini daha çok Güney Afrika, Rusya, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Avrupa'da gerçekleştirmiştir. Hisse senedi ve yatırım fonları faaliyetlerini de Avustralya, Amerika, İngiltere ve Almanya'da gerçekleştirmiştir. Son olarak da konut finansmanı faaliyetlerini de Kanada ve İngiltere'de gerçekleştirmektedir (Uyan, 2006: 12-24).

3.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu müslüman kesimden oluşmaktadır. Bu nedenle faizsiz bankacılık sistemi Türkiye'de oldukça önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren finans sisteminde konvansiyonel bankalarla hizmet veren bir ülke olmuştur. Ancak, finansal sistemde, faizle işlem yapılmayacağı yeni bir sistem arayışı ortaya çıkmış özellikle faize karşı olan müslüman kesim, bunda etkili olmuştur. Türkiye'de, ekonomide serbestleşme diğer adıyla liberalleşme hareketleri 1980'li yıllarla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Gündeme gelen bu hareketlilik doğrultusunda Türk ekonomisi, kontrol altına alınarak ekonomik refahın artırılması için önemli değişiklikler yapılmıştır. Önemli değişikliklere rağmen Türkiye ekonomisinde sermaye yetersizliği sorunu ilerleyen süreçte de devam etmiştir. Sermaye yetersizliği Türkiye ekonomisini Orta Doğu ülkelerine yönlendirmiş bu

doğrultuda faizsiz finans hizmeti sunan kurumlar dikkat çekmiştir. Dünya’da 1970’li yıllardan itibaren etkinliğini sürdüren bu finans sistemi, İslam ülkelerinde başarılı bir işleyişe sahip olması bağlamında örnek gösterilerek Bülent Ulusu’nun Başbakanlığı döneminde Türkiye’de gündeme taşınmıştır. Ama yasal zemine kavuşması 1983 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile Turgut Özal’ın Başbakanlığı döneminde mümkün olmuştur. 837506 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyi dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren onaylamıştır. Bakıldığında İslami finans araçlarının diğer dünya ülkelerine oranla Türkiye’ye girişinin geç olduğu görülmektedir. Türkiye’de İslami Finans ya da İslami Banka kavramının laiklik ilkesi ile ters düşebileceği endişesiyle bu kuruluşlar ilk olarak Özel Finans Kurumları adını almıştır (Özulucan & Deran, 2009: 91).

Türkiye’de İslami finans sistemi Özel Finans Kurumları adı altında hizmet vermeye başlamıştır. Ancak isim itibariyle bir bankayı çağrıştırmayan bu kurumlar, hem ulusal hem de uluslararası finans piyasalarında güvenilirlik, tanınabilirlik, işlem yapabilirlik gibi konularda farklı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlara çözüm olarak 2005 yılında Özel Finans Kurumlarının adı değiştirilmiştir. Çıkarılan bankacılık kanunu ile bu kuruluşlara “Katılım Bankası” ismi verilmiştir (Özsoy, 1999: 22). ‘Katılım’ ifadesinin kullanılması bu finans sisteminin kar ve zarara katılma prensibine dayandırılır. Özetle şu şekilde ifade edilebilir; Özel Finans Kurumlarına hukuki statü tam olarak 1985 yılında verilmiş ve bu statüyle ilgili 1999 ile 2001 yıllarında birtakım değişiklikler yapılmıştır. En son 2005 yılında bu statüye ilişkin düzenlemeler yapılmış ve 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren uygulamaya geçirilmiştir. 2005 yılına kadar olan bu süreç Türkiye için yorumlanacak olunursa, bu dönemin ülkede katılım bankalarının kuruluş dönemi olduğu ifade edilebilir. 2005 yılından sonrası ise katılım bankalarının gelişim ve yayılım süreci olarak ifade edilebilir (Özulucan, 2010: 15). Faizsiz bankacılık sisteminde, tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar faizsizlik prensibi çerçevesinde değerlendirilmekte, oluşan kar ve zararı tasarruf sahipleriyle ortak olarak üstlenilmektedir yani kar ve zarara katılım esastır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, katılım bankacılığının gelişiminde oldukça önemlidir. Zira bu kanun ile katılım bankalarının sunacağı hizmetler ve toplayacağı fonlar ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) güvencesi altına girmiştir. TMSF güvencesi aynı zamanda faaliyetlerine devam etmeyecek olan katılım bankalarının kendisine devrini de kapsamaktadır (Nacar, 2007: 16).

Faaliyetlerine 1985 yıllarında başlamış olan katılım bankaları, 1999 yılından itibaren konvansiyonel bankalarla aynı yasal düzenlemelere, Basel II kriterlerine ve Avrupa Birliği uyum sürecine tabi olmuştur. Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının temel amaçları; faize duyarlı tasarruf sahiplerinin fonlarını toplamak, uluslararası çerçevede İslami ilkelere uyan ülkelerle olumlu bir ilişki kurup ilerletmek, fon fazlası olan İslam ülkelerinden, Türkiye ekonomisine fon girişinin sağlamak, reel ekonomiyi finanse etmek, bankacılık hizmetleri sunmak ve Türkiye ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak olarak ifade edilebilir. Kısaca katılım bankalarının sınırları şu şekilde ifade edilebilir. Katılım bankaları birliği ile sektörel birlik sağlayan, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna bağlı olan, cari ve katılım hesaplarının tasarruf mevduatı sigorta fonu güvencesi altında olan, sahip olduğu fonları yatırıma dönüştürürken tabana yayılı risk mantığı ile hareket eden ve bankalar kanununa tabi olan katılım bankalarının sınırları Türkiye'de 5411 sayılı bankacılık kanunu ile çizilmiştir (Ceylan & Korkmaz, 2008: 216-217).

Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası özel finans kurumlarının Türkiye'deki ilk örneği olarak görülebilir. Bankanın işleyiş amacı; ülke dışında çalışan türk işçilerin birikimlerini ve ülke içindeki kesimin girişimlerini toplayarak karlı ve verimli olacak şekilde değerlendirmek, ülke iştiraklerini arttırmak, karlı yatırımları fonlamak diye ifade edilebilir. 1975 yılında kurulan bu banka iki yıl faizsiz, verimlilik ve karlılık prensibiyle çalışmış ancak 1978 yılı itibari ile faizsizlik prensibini bırakarak konvansiyonel bir bankaya dönüştürülmüştür. Bu dönüşümün sebebi yasal altyapının henüz oluşmaması nedeniyle ilgili bankanın konvansiyonel bankalar karşısında kendini savunamaması olarak değerlendirilebilir (Balak, 2019: 42-77).

Türkiye'de kurulan ilk özel finans kurumları ise 1985 yılı itibariyle yabancı sermaye ile kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş.'dur. 1989 yılında ise yine yabancı sermaye ile Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Yerli sermaye ile bu bankaların devamında 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. 1995 yılında yerli sermaye kullanılarak İhlas Finans Kurumu A.Ş. kurulmuş devamında ise 1996 yılında yine yerli sermaye ile Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Bakıldığında 1985 yılında itibaren günümüze kadar olan süreçte üç tane yabancı sermayeli, üç tane de yerli sermayeli olarak altı adet katılım bankası faaliyete geçerek hizmet vermiştir. 2001 yılındaki mali kriz nedeniyle İhlas Finans Kurumu A.Ş. iflas ederek faaliyetlerine son vermiştir. Yine 2001 yılında

Ülker Grubu, Faisal Finans Kurumu A.Ş.'yi devir almış ve adını Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirmiştir. 2005 yılında ise Türkiye Finans katılım bankası adı altında Family Finans Kurumu A.Ş. ve Anadolu Finans Kurumu A.Ş. birleştirilmiştir (Sümer & Onan, 2016: 299-300). 2014 yılında tamamı T.C. Hazinesi tarafından ödenmiş 675 milyon TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun izniyle kurulmuş, 2015 yılındaki 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almış olan Ziraat Katılım bankası, katılım bankacılığı sisteminde kendine yer bulmuştur (Ziraat Katılım, 2023). 2015 yılında ise son olarak T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazı vakıflarla birlikte 805 milyon TL ödenmiş sermayesi ile anonim şirket olarak kurulmuş olan ve 2016 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almış olan Vakıf Bank Katılım Bankası, katılım bankacılığı sisteminde yerini almıştır (Vakıf Katılım, 2023).

2000'li yıllardan itibaren katılım bankaları gelişim süreçlerinde bazı olumsuzluklarla karşılaşmışlardır. Bu olumsuzlukların başında 2008 küresel krizi yer almaktadır. Türk bankacılık sektörü içerisinde bütün bankalar bu krizden olumsuz etkilenmiştir. Tüm sektör içerisinde en az etkilenen ise katılım bankaları olmuştur. Bunun sebebi ise katılım bankacılığı sisteminin işleyişinde risk paylaşımının esas alınmasıdır. Bu da meydana gelen ekonomik krizler karşısında sistemin dayanıklılığını daha fazla arttırması ve spekülasyona olanak tanımaması açısından banka işleyişini desteklemektedir. Katılım bankaları, finansmanı reel bir varlığa dayandırıldığından ve tamamıyla teminatlandırıldığından bu tarz ortaya çıkabilecek ekonomik krizlere karşı kendini korumaya almaktadır (Saridoğan, 2020: 145-155).

Katılım bankacılığının karşılaştığı bir diğer olumsuzluk ise 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz darbesidir. İlgili dönemde Bank Asya'da mevduat tutan bireylerin çeşitli mağduriyetleri söz konusu olduğu için katılım bankacılığı bu gelişmeden olumsuz etkilenmiştir. Katılım bankalarının: Aktiflerinin gelişiminin sektör içindeki payı 2015 yılında %5,15 iken 2016 yılında sektör payları %4,78'e gerilemiştir. 2017 yılında ise bu oran %4,85'e yükselmiş ama 2015 yılındaki payı yakalayamamıştır. Toplanan fonların gelişiminin sektör içindeki payı 2015 yılında %5,95 iken 2016 yılında %5,51'e gerilemiştir. 2017 yılında ise bu oran %5,92 seviyelerine çıkmış ama 2015 yılındaki oranı yakalayamamıştır. Kullanılan fonların gelişiminin sektör içindeki payı 2015 yılında %4,84 iken 2016 yılındaki sektör payı %4,61'e gerilemiştir. 2017 yılında ise bu oran %4,42'lere kadar düşmüştür. Dolayısıyla 15 Temmuz darbesinden

katılım bankalarının olumsuz etkilendiği sonucuna varılabilir (TKBB, 2023, Bankacılık Temel Performans Göstergeleri).

3.2.1. Bir Üst Kuruluş Olarak Katılım Bankaları Birliği

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 2001 yılındaki 3138 sayılı Birlik Statüsü ilkesine binaen Özel Finans Kurumları Birliği olarak kurulmuştur. Kamu kurumu niteliğinde olan Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin bünyesinde altı adet katılım bankası bulundurmakta ve yönetim merkezi İstanbul'da yer almaktadır. Özel Finans Kurumları Birliği, 2005 yılındaki 5411 bankacılık kanunu ve 2006 yılındaki birlik statüsü ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği adını almıştır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği, katılım bankalarının düzgün çalışması ve bankacılık sisteminin ilerletilmesi, haksız rekabet ortamlarında katılım bankalarının haklarının savunulması, piyasada rekabet ortamının oluşturulması, bankacılık sisteminin gelişmesine katkı sağlaması ve katılım bankalarının her ortamda hak ve çıkarlarını savunulmasını amaçlamaktadır. Bu amaçlarını, tam rekabet ilkeleri ve serbest piyasa ekonomisi sınırlarında gerçekleştirmektedir (Hayat, 2022: 149-169).

Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin, kuruluşundan günümüze kadar gelişimi incelenecek olunursa; 2001 yılında Özel Finans Kurumları Birliği adıyla kurulmuş ve ilk yayını olan Faizsiz Bankacılık adlı çalışmasını 2002 yılında yayınlamıştır. 2003 yılında bu birliğin internet sitesi açılmış olup kendi adıyla kurulan vakfı tasfiye ederek tüm varlığını Özel Finans Kurumları Birliğine devretmiştir. 2005 yılında unvanı Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak değiştirilmiştir. 2006 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği Statüsü Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2008 yılı ekonomik krizin baş gösterdiği bir yıldır. Bu yılda Bankacılık Etik İlkeleri ve Mesleki Tanzim Kararı yayımlanmıştır. 2011 yılında birlik, Borsa İstanbul'da işlem yapmak için Katılım Endeksi sistemini oluşturmuşlardır. 2015 yılında birlik, 2015-2025 Strateji Belgesi yayınlamıştır. Aynı yıl Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. 2019 yılı itibari ile Türkiye de faaliyet gösteren altı adet katılım bankası bulunmaktadır. Bu bankalardan üçü kamu katılım bankası olarak diğer üçü ise özel katılım bankası olarak kurulmuştur. 2021 yılında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmuş ve Cumhurbaşkanlığı finans ofisi bünyesinde Katılım Finans Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. 2022 yılında birlik ile Birleşik Arap Emirlikleri Bankalar Federasyonu arasında işbirliği anlaşması imzalanmıştır (TKBB, 2023).

2023 yılı itibari ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği bünyesinde dört adet çalışma komitesi bulunmaktadır. Bu komiteler; Mevzuat Komitesi, Etik Komisyonu, Bireysel Müşteri Hakem Heyeti ve Hukuk Komitesi olarak sıralanmaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin kendine vizyon olarak belirlediği hedef; 2025 yılı itibari ile katılım bankacılığı sektöründe ki pazar payını %15'e çıkması ve sektörün uluslararası standartlarda finansal ürün ve hizmet sunar hale gelmesidir (TKBB, 2023).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin organizasyon şeması incelendiğinde denetçilerin genel kurulla doğrudan bağlantılı olduğu fark edilmektedir. Genel kurulun alt yönetim şemasında ise Yönetim kurulu, Genel sekreter ve Genel sekreter yardımcısı bulunmaktadır. Etik komisyonu ve Danışma kurulu ise doğrudan Yönetim kuruluna bağlıdır. Genel sekreter yardımcısına; Bankacılık hizmetleri koordinatörlüğü, Destek hizmetleri koordinatörlüğü, Hukuk Müşavirliği ve Kurumsal iletişim ve Uluslararası İlişkiler departmanı bağlanmıştır. Bu bölümler kendi aralarında da alt yönetim şemasına sahiptir. Bankacılık hizmetleri koordinatörlüğü; Çalışma komiteleri servisi, Veri yönetimi istatistik ve raporlama servisi, Bilgi sistemleri servisi olmak üzere üç departmandan oluşmaktadır. Destek hizmetleri koordinatörlüğü; Eğitim ve insan kaynakları servisi, Mali işler, idari işler ve satın alma servisi bir de Müşteri şikayetleri servisi olmak üzere üç alt departmana sahiptir. Hukuk müşavirliğinin alt departmanında Bireysel müşteri hakem heyeti bulunmaktadır. Kurumsal iletişim ve Uluslararası İlişkiler bölümü ise Kurumsal iletişim servisi ve Uluslararası ilişkiler servisi olmak üzere iki alt bölüme sahiptir (TKBB, 2023, Organizasyon Şeması).

4. TÜRKİYE DE KATILIM BANKACILIĞININ BANKACILIK SEKTÖRÜ İÇİNDEKİ YERİ

Bu bölümde; Türkiye de faaliyet gösteren katılım bankaları, özel sermayeli katılım bankaları ve kamusal sermayeli katılım bankaları olarak iki farklı başlık altında incelenecektir. Devamında, Türk bankacılık sektörü içinde katılım bankacılığının yeri ve sonrasında Türkiye’de katılım bankacılığı sisteminin başlıca sorunlarına yer verilecektir.

4.1. Türkiye de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Türkiye de 2023 yılı itibari ile üç tanesi kamusal sermayeli üç tanesi özel sermayeli olmak üzere altı adet katılım bankası hizmet vermektedir.

4.1.1. Türkiye de Faaliyet Gösteren Özel Sermayeli Katılım Bankaları

Türkiye de 2023 yılı itibari ile faaliyet gösteren özel sermayeli katılım bankaları Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş’dir. Bu üç banka, yabancı sermaye ile kurulmuştur (Oğuz, 2016: 225-241).

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.: Bu banka, 1984 yılında kurulmuş ve 1985 yılında faaliyete geçmiştir. 1996 yılında toplamda 17 şubeye sahiptir ve 459 personele ev sahipliği yapmıştır. 2021 yılı itibari ile ortaklık yapısı; yabancı ortakların payı %62,12, yerli ortakların payı %0,95, halka açık pay %36,93 ve diğer ortakların payı %2,61’dir. Kuruluş, operasyonlarda biriken fonları yönetir, ticari ve endüstriyel finansmanda hesapları paylaşır ve faizsiz karı müşterileriyle paylaşır. Müşterilerine kişisel finans, kurumsal finansman, leasing ve proje bazlı kar/zarar paylaşımı gibi hizmetler sunmaktadır. Bireylerin ve küçük işletmelerin finansal ihtiyaçlarını desteklemektedir. 2022 yılı Eylül ayı güncel verileri ile 2’si yurt dışında olmak üzere toplam 228 şubesi ve 2669 çalışanı bulunmaktadır (Eskici, 2007:90-91).

Dünyanın en iyi katılım bankası olma vizyonuna sahip Albaraka Türk katılım bankasının gelişim süreci incelenecek olursa; 1984 yılında faizsiz bankacılık şirketi Albaraka’nın önerisiyle kurulduğu, 1985 yılında Türkiye’nin ilk özel finans kuruluşu olarak faaliyetlerine başladığı görülmektedir. 1988 yılında şirket sermaye kiralamaya başlamış ve aynı yıl kredi kartı hizmeti de vermeye başlamıştır. 2011 yılında ilk yurt dışı şubesini Irak Erbil’de açmış ve aynı yıl 350 milyon dolarlık murabaha

sendikasyonu ile sektördeki en büyük sendikasyon kredisini sağlamıştır. 2013 yılında Türkiye'de ilk kez uygulamaya konulan murabaha sukuk yöntemi ile sermaye kredisi kullandırmıştır. 2015 yılında Türkiye'de Basel 3 kriterlerine göre ilk ikincil sukuk işlemi gerçekleştirilmiştir (Tetik & Şahin, 2020:293-314).

Albaraka Türk, 2019 yılında Albaraka Yayınları'nı çeşitlendirmek amacıyla yayın hayatına başlamıştır. 2020 yılında Albaraka Portföy Yönetimi A.Ş. Mayıs 2020'de kurulup lansmanı yapılan Girişim Sermayesi Yatırım Fonu, Borsa İstanbul'da düzenlenen gong töreniyle deneyimli yatırımcılar piyasasında işlem görmeye başlamıştır. Banka ile tanışmak isteyen girişimcilerle iş ortaklıkları kurmayı hedefleyen Albaraka Türk'te risk sermayesi yatırım fonu kurulmuştur (Albaraka Türk, 2022, Faaliyet Raporu).

Eylül 2022 yılı itibari ile Albaraka Türk, 906.663 TL net kara sahiptir, bünyesinde 7.446.400 TL öz kaynak bulundurmakta ve 145.396.473 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 120.614.947 TL fon toplamış ve toplamış olduğu bu fonların 71.075.973 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 1.536.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak Katılım Bankacılığı Sektörü içindeki yerini almaktadır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. : Bu katılım bankası; tamamen yerli sermaye ile ilk özel finans kuruluşu olarak kurulan 'Anadolu Finans' ve 'Faisal Finans Kurumu' adı altında sermaye bankacılığı hizmetleri veren 'Family Finans' kurumu ile 2005 yılında birleştirilerek kurulmuştur. Bu iki kurum, 2005 yılında Türkiye için daha fazla değer yaratma ve rekabet avantajını güçlendirme misyonuyla güçlerini birleştirerek tek çatı altında toplanmışlardır. Anadolu Finans ile Family Finans'ın birleşmesi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun (BDDK) 28 Aralık 2005 tarihli kararı ile tescil edilerek bankanın adı Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Birleşme, katılımcı bankalara yeni bir büyüme motoru sağlamış ve Türkiye Finans'ı kısa sürede büyük katılımcı bankalardan biri haline getirmiştir. Türkiye Finans için en büyük değişim ve atılım dönemi, 31 Mart 2008'de National Commercial Bank'ın (NCB) hisselerini satın almasıyla başlamış ve 11 Ekim 2020 tarihinde National Commercial Bank, Samba Financial Group ile birleşme kararı almıştır. 1 Nisan 2021 tarihinde birleşme süreci tamamlanmış ve National Commercial Bank'ın adı Saudi National Bank olarak değiştirilmiştir. Suudi Ulusal Bankası, Türkiye

Finans'ın çoğunluk hissedarı olarak %67.03 hisseye sahiptir. 2010 yılı sonunda toplamda 182 şubeye sahiptir ve 3.399 çalışana ev sahipliği yapmıştır. Bu bilgiler; Eylül 2022 itibarıyla toplamda, 316 şube ve 3.731 çalışan olarak güncellenmiştir (Türkmenoğlu, 2007: 29-30).

Türkiye Finans Katılım Bankası'nın gelişiminden bahsedilecek olursa: Türkiye Finans Katılım Bankası, 30 Aralık 2005 tarihi itibarıyla 250 milyon TL ödenmiş sermaye ve 108 şube ile Family Finans ve Anadolu Finans Enstitülerinin birleşmesi ile 2005 yılında kurulmuştur. 2006 yılında şube sayısını 122'ye yükseltmiştir. National Commercial Bank, 2007'de Suudi Arabistan ve Orta Doğu'nun en büyük sermayeli bankası olmuş ve Türkiye Finans'ın hisselerini satın alarak bankanın çoğunluk hissedarı olmuştur. Business ve ticari kartlar, kurumsal ve ticari müşterilere yönelik kredi kartları iş dünyasının hizmetine sunulmuştur. 2008 yılında elektronik imzalı SMS bankacılığı hizmeti vermeye başlamıştır. 2011 yılında Türkiye Finans, 300 milyon ABD doları ile dönemin en yüksek murabaha sendikasını almıştır. 2013 yılında banka ilk sukuk ihracını gerçekleştirmiştir. 2015 yılında 250 milyon TL tutarında kira sertifikası ihraç ederek ülkedeki en yüksek ihraç başarısına ulaşmıştır (Fidancı, 2011: 30-33).

Türkiye Finans, sektöründe bünyesinde Ar-Ge merkezi bulunan üçüncü bankadır. 2017 yılında 3,5 milyar TL Kredi Garanti Fonu destekli fon kullanan ilk girişim sermayesi bankası olmuştur. 2018 yılında ise National Commercial Bank (NCB) yönetiminin katılımıyla 23 Mart 2018 tarihinde ana yönetim binası hizmete açılmıştır. 2019 yılında kira sertifikası ihraç tavanı kapsamında toplam 8.400 milyon TL tutarında kira sertifikası ihraç edilmiştir. 2019 yılında müşterilerin birikimlerini günlük olarak değerlendiren “Niktoİ” ürününü piyasaya sunmuşlardır. 2020 yılında alınan 5 milyar TL'lik iki adet kira sertifikası ihraç tavanı kapsamında toplam 7 milyar 550 milyon TL tutarında kira sertifikası ihraç edilmiştir. Katılımcı bankacılık sektöründe ilk kez 2021 yılında yabancı hisse senedi ve yatırım fonlarının dahil edilmesiyle mobil uygulama TFX Target'in aktif müşteri sayısı 2021 yılsonu itibarıyla 126.000'e ulaşmıştır. Bankanın kredi kartı işlem hacmi % 9 artmıştır (Türkiye Finans, 2022, Faaliyet Raporu).

Eylül 2022 yılı itibari ile Türkiye Finans, 2.134.792 TL net kara sahiptir, bünyesinde 9.562.024 TL öz kaynak bulundurmakta ve 157.194.078 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 120.958.337 TL fon toplamış ve toplamış

olduğu bu fonların 80.057.839 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 2.421.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak Katılım sektörü içindeki yerini almaktadır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. : Kuveyt Türk, kurulduğu 31 Mart 1989 tarihinden bu yana faizsiz kredilendirme alanında faaliyet göstermektedir. 1996 yılında 11 şubeye sahiptir ve 330 personele ev sahipliği yapmıştır. Eylül 2022 itibari ile 443 şube ve 6.192 çalışan ile hizmetlerine devam etmektedir. Kuveyt Türk, öz sermaye finans kuruluşları arasında topladığı fonlar, kullandığı fonlar ve aktif büyüklüğü bakımından birinci, bankacılık sektöründe ise onuncu sırada yer almaktadır. 2025 vizyonunda 'sürdürülebilir finans' kavramına vurgu yapan Kuveyt Türk, 2025 yılına kadar önemli çevresel, sosyal ve yönetim inisiyatiflerine sahip olmayı hedeflemektedir (Ustaoglu, 2014: 38-39).

Kuveyt Türk'ün gelişim süreci incelenecek olursa; 31 Mart 1989 tarihinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından "Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş." tarafından yetkilendirilmiştir. 1991 yılında, yıl içinde sağlanan uluslararası bankacılık hizmetleri sayesinde toplam 39 milyon işlem yapılmıştır. 1992 yılında Kuveyt Türk sayesinde devlete ait şirketler ilk kez Körfez Fonu'ndan kredi almıştır. Bu amaçla Körfez ülkelerine 50 milyon ABD doları kaynak sağlanmıştır. 1993 yılında Kuveyt ve Türkiye'deki merkez ofis ve ofis ağı internet üzerinden birbirine bağlanmıştır. 1996 yılında Körfez Germenkul A.Ş. kurulmuştur. 1998 yılında Kuveyt Türk Bankası ilk kredi kartını müşterilerine sunmuştur. 1999 yılında faaliyete başlamış olup, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabidir. 2000 yılında şahıslara bireysel bankacılık hizmeti vermeye başlamıştır. Avrupa'da ISO 9001-2001 kalite belgesi alan ilk faizsiz finans kuruluşu olmuştur. 2004 yılında Kuveyt Türk Bankası ilk yurt dışı temsilciliğini Almanya'nın Mannheim şehrinde açmıştır (Kahraman, 2020: 55-71).

2007 yılında Kuveyt Türk Bankası, vadeli döviz işlemlerinde döviz kurlarını belirleyen vadeli işlem uygulamasını başlatan ilk katılımcı banka olmuştur. İstanbul Altın Borsası'na katılan ilk ve tek banka olarak gram altın satışına başlayarak altın bankacılığına ilk adımlarını atmıştır. Kuveyt Türk; altın takası, altına altın ve altın çek gibi yenilikçi ürünleri piyasaya sürmüştür. Kuveyt Türk, 2010 yılında LH (Likidite Evi) ve Citibank'ın ortak lider düzenleyicisi olduğu ilk sukuk anlaşmasıyla, Körfez ve Malezya'da geniş bir uygulama alanına sahip olmuş bu finansal ürünü Türkiye ile tanıştırmıştır. Kuveyt Türk, 2011 yılında ikinci kira sertifikasına dayalı sukuk ihraç

ettiğinde, Türkiye ekonomisine 350 milyon dolar dış kaynak sağlamış ve hizmet ağını kalite ve hız açısından iyileştirerek yurt içi ve yurt dışında toplam şube sayısını 180'e ulaştırmıştır. Kuveyt Türk Bankası, 2015 yılında Almanya Federal Bankacılık Denetleme Kurumu Bafin'den Almanya'da bankacılık hizmetleri sunmak üzere lisans alarak faaliyetlerine başlamıştır. Kuveyt Türk Bankası, 2015 vergi döneminde 2016 yılında 159.650.000 TL vergi beyan ederek katılımcı bankalar arasında birinci, Türkiye'nin ilk 100 şirketi sıralamasında on dokuzuncu, bankalar arasında ise onuncu sırada yer almıştır. Kuveyt Türk, 2019 yılında Şanghay Altın Borsası'na üye olan ilk Türk kuruluşu olmuştur. 2020 yılında, Kuveyt Türk Bank'ın iştiraki olan Neova Sigorta, sigortacılık sektörünün ana şirketlerinden biri haline gelmiştir. Kuveyt Türk, 2021 yılında Türk Hava Yolları ve MasterCard ile anlaşma imzalayarak MilesandSmiles ortaklığına katılan ilk finans kuruluşu olmuştur. Kitlesel fonlama alanında bir ilke imza atan Kuveyt Türk, "Yerinde Finansman" hizmetini geliştirmiştir. Mal ihracatına garanti ve tahsilat hizmeti veren finans kuruluşlarının çatı kuruluşu olan Factors Chain International'a (FCI) üye kabul edilen ilk katılımcı Türk bankası olmuştur (Kuveyt Türk, 2021, Faaliyet Raporu).

Eylül 2022 yılı itibari ile Kuveyt Türk, 9.124.034 TL net kara sahiptir, bünyesinde 24.350.723 TL öz kaynak bulundurmakta ve 365.421.715 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 307.955.862 TL fon toplamış ve toplamış olduğu bu fonların 182.615.398 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 3.043.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak katılım sektörü içindeki yerini almaktadır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

4.1.2. Türkiye de Faaliyet Gösteren Kamusal Sermayeli Katılım Bankaları

Türkiye de 2023 yılı itibari ile faaliyet gösteren kamusal sermayeli katılım bankaları: Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş ve Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş' dir. Bu üç banka, kamusal sermaye ile kurulmuş ve faaliyetlerine devam ederek Katılım Banka hizmetini sürdürmektedirler (Oğuz, 2016: 225-241). Bu bölümde Kamusal sermayeli katılım bankaları biraz daha detaylı incelenecektir.

Ziraat Katılım Bankası A.Ş. : Tamamı T.C. Hazinesi tarafından ödenmiş 675 milyon TL sermayesi ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 2014 yılında 6046 sayılı izniyle kurulmuş, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 2015 yılındaki 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almıştır. Banka sermayesi

2016 yılında 72 milyon TL artırılarak, ödenmiş sermayesi toplam 747 milyon TL'ye ulaşmıştır (Ziraat Katılım, 2023).

Bölgesinde katılımcı bankacılık sistemini güçlendirerek her aşamada sürekli değer yaratarak ve bunu paylaşarak müşterilerine her zaman daha fazlasını sunan, evrensel ve saygın bir şirket olma vizyonuna sahip Ziraat Katılım bankasının stratejisi, etkin bir katılım bankası olduğunu beyan ederek, herkes İçin katılım bankacılığını hayata geçirmek, katılım bankacılığını geliştirmek ve 2016 yılında 22 yeni şube açmak, yılsonu itibarıyla şube sayısını 44'e çıkarmaktır. Ziraat Katılım, 2016 yılında gayrimenkul sektörüne kredilendirmeye odaklanarak hızlı bir büyüme kaydetmiştir. %778 büyüme yakalamış, nakdi kredilerde 5,5 milyar TL, gayrinakdi kredilerde %229 artışla 5,5 milyar TL'ye ulaşmış ve reel sektöre toplam 9 milyar TL kredi desteği sağlamıştır. Ülke ekonomisine sağlanan mali desteğin süresi ve tamamlanan miktar dikkate alındığında 12 milyar TL'ye ulaştığı dikkat çekmektedir. Yılsonu itibarıyla 655 çalışanı bulunan bankanın aktif büyüklüğü 8 milyar TL'ye yükselmiş ve 2016 yılında 30,7 milyon TL kâr elde etmiştir. 2023 yılı Olağan Genel Kurul kararı ile Ziraat katılımcı bankalarının sermayesi 7.350.000.000 TL'ye yükseltilmiştir (Yurtadur & Demirbaş, 2017: 98).

Eylül 2022 yılı itibari ile Ziraat Katılım, 3.387.993 TL net kara sahiptir, bünyesinde 10.324.315 TL öz kaynak bulundurmakta ve 182.203.640 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 151.400.491 TL fon toplamış ve toplamış olduğu bu fonların 125.457.374 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 1.853.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak katılım sektörü içindeki yerini almaktadır. 2022 yılında toplam 146 şubeye sahiptir ve 1.871 çalışana ev sahipliği yapmıştır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

Vakıf Katılım Bankası A.Ş. : Katılım bankacılığında referans kurum olma vizyonuna sahip olan banka Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 2015 yılında 6205 sayılı kuruluş izniyle kurulmuştur. T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazı vakıflarla birlikte 805 milyon TL ödenmiş sermayesi ile 2015 yılında anonim şirket olarak kurulmuş ve 2016 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır (Vakıf Katılım, 2023).

Bankanın 2016 yılsonu bağımsız denetim raporunu göre aktif büyüklüğü 4,7 milyar TL, öz kaynakları 876,4 milyon TL ve ödenmiş sermayesi 805 milyon TL'dir.

Banka 2016 yılında faaliyete başlaması sebebiyle kayda değer bir kar elde edememiştir. Vakıf Katılım bankası, faizsiz bankacılık sistemine dâhil olan en son kurumdur. Vakıf Katılım bankası her daim tüm topluma faydalı hizmet vermeyi hedefleyerek müşterilerine hizmet vermektedir (Dikmen, 2019: 40-42).

Eylül 2022 yılı itibari ile Vakıf Katılım, 3.882.874 TL net kara sahiptir, bünyesinde 17.453.860 TL öz kaynak bulundurmakta ve 166.435.296 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 119.035.371 TL fon toplamış ve toplamış olduğu bu fonların 99.001.774 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 997.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak katılım sektörü içindeki yerini almaktadır. 2022 yılında toplam 151 şubeye sahiptir ve 2.200 çalışana ev sahipliği yapmıştır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. : Türkiye’de öncü ve yenilikçi katılım bankası olma vizyonuna sahip Türkiye Emlak Katılım Bankası, Yıllar süren milli mücadelenin ardından, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasını üstlenen, inşaat şirketlerini destekleyen, yetimlerin haklarını koruyan Emlak ve Eytam Bankası adına Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasıyla 1926 yılında kurulmuştur (Türkiye Emlak, 2023).

İlk yıllarında ilkel mimarinin en seçkin örneklerinden olan Yeni Meclis binası, Türk Evleri binası ve Merkez Bankası binası gibi projeleri hayata geçirmiştir. Ülkenin ilk konut projesi Bahçelievler Residences'ı inşa eden banka, projede kullanılan konvansiyonel mortgage modelinin de ilk örneğini vermiştir. Daha sonra Salakoğlu Mahallesi, Levante Yerleşim Bölgesi ve Koşuyolu Mahallesi gibi ünlü yapılar ülke geneline yayılmış ve bu da ülkenin kalkınmasına büyük katkı sağlamıştır. Yıllar içinde ülkenin değişen ihtiyaçları nedeniyle birkaç kez isim değiştiren banka sırasıyla Türkiye Emlak Kredi Bankası ve Türkiye Emlak Bankası adlarıyla Emlak ve Eytam Bankası olarak yoluna devam etmiştir. Katılımcı Türk Emlak Bankası, 2018 yılında yeniden katılım bankası olma kararı almış ve 2019 yılında işletme ruhsatı almıştır. Katılımcı Türkiye Emlak Bankası, başta inşaat sektörü olmak üzere ekonomik büyümeye ve istihdama önemli katkı sağlayan stratejik sektörler için üreticiden tüketiciye ekonomik döngü boyunca sürdürülebilir ve halka açık finansman modelleri geliştirmeyi hedeflemektedir (Tekin, 2020: 16-33).

Eylül 2022 yılı itibari ile Türkiye Emlak, 1.461.798 TL net kara sahiptir, bünyesinde 4.593.131 TL öz kaynak bulundurmakta ve 93.102.636 TL toplam aktifleri ile işlem yapmaktadır. Toplamda, 77.453.468 TL fon toplamış ve toplamış olduğu bu fonların 40.405.234 TL'sini kullandırmıştır. Bilançosunda, 230.000 TL tutarında takipteki alacaklara sahip olarak katılım sektörü içindeki yerini almaktadır. 2022 yılında toplam 78 şubeye sahiptir ve 1.209 çalışana ev sahipliği yapmıştır (TKBB, 2023, Banka Mukayese Raporu).

4.2. Türk Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankacılığının Yeri

Türkiye ekonomisinde 1985 yılından itibaren yerini almaya başlayan katılım bankaları Türk Bankacılık sektöründeki yerini arttırarak önemini korumaktadır. 30 yılı aşkın süredir faaliyetlerine devam eden katılım bankaları hem Türk bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlamış hem de bu sektörün içerisinde büyüyerek kendi benzersiz prensipleriyle Türk ekonomisini kalkındırmıştır. Diğer banka türleri için örnek teşkil etmiş ve faiz hassasiyeti olan kesimleri, mali sektöre katılmasına yardımcı olmuştur. Amacı olan atıl fonların ekonomiye katılması hedefine ulaşmış ve hassasiyet gösteren tasarruf sahiplerinin tasarruflarını kullandırmak için Türkiye’de de alternatif bir yol oluşturmuştur (Gönen & Gökçen, 2017: 61-77).

Türkiye ekonomisinde günümüz itibariyle; Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları, Özel Sermayeli Mevduat Bankaları, Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları, Mahalli Bankalar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Katılım Bankaları yer almaktadır. 2023 yılı itibari ile Türk Bankacılık sektöründe hizmet veren 58 adet banka bulunmaktadır. Bu bankalardan 6 tanesi de Katılım Bankasıdır. Katılım bankaları diğer konvansiyonel bankalardan farklı olarak faizsizlik prensibi ile işleyişini sürdürdüğü için Türkiye ekonomisindeki yeri oldukça eşsizdir. 2021 yılı sayısal verileri göz önüne alındığında Kamusal sermayeli mevduat bankalarının sektördeki toplam aktifleri 3.279.320.558 milyon TL’dir. Özel sermayeli mevduat bankalarının sektör içindeki toplam aktifleri 2.699.153.259 milyon TL’dir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarının sektördeki toplam aktifleri ise 1.891.164.270 milyon TL’dir. Kalkınma ve yatırım bankalarının ise sektör içerisindeki toplam aktifleri 614.551.350 milyon TL’dir. Türk bankacılık sektörü içerisinde Katılım bankalarının toplam aktifleri ise 716.496.224 milyon TL’dir. Bu durumda 2021 yılında 9.200.685.661 milyon TL içerisindeki 716.496.224 milyon TL’lik kısım Katılım bankasına ait olup sektör toplamında kendi yerini almış

ve Kalkınma ve yatırım bankalarından daha fazla aktif toplamıyla sektöre hizmet etmiştir. Banka sayısı ile ilgili bir karşılaştırma yapıldığında 2021 yılı itibariyle sektörde 51 adet konvansiyonel bankanın yanında sektöre dahil olan 6 adet katılım bankası ile toplamda 57 adet banka hizmet vermektedir. Kamusal sermayeli mevduat bankalarına ait toplam 3 adet banka, Özel sermayeli mevduat bankalarına ait toplam 8 adet banka, Yabancı sermayeli mevduat bankalarına ait toplam 21 banka, Kalkınma ve yatırım bankası olarak hizmet veren toplam 16 banka bulunmaktadır (TKBB, 2022, Faaliyet Raporu).

2021 yılı Aralık ayı itibariyle Katılım bankalarında TL cinsinden toplanan fonlar 155.004.047 milyondur. YP cinsinden toplanan fonların değeri 411.168.225 ‘dir. Katılım bankalarınca toplam toplanan fon miktarı 566.172.272’ dir. Katılım bankalarınca kullandırılan fon miktarı TP cinsinden 200.329.363 milyon, YP cinsinden ise 191.940.300 milyondur. Kullandırılan toplam fon miktarı ise 392.269.663 milyondur. Katılım bankalarının 2021 yılı aralık ayındaki toplam net karları 5.468.341 milyondur. Aynı dönemdeki öz kaynakları ise 36.310.377 milyona denk gelmektedir. Katılım Bankaları 2021 yılsonu itibariyle toplam 17.132 personele sahiptir. Toplam şube sayısı ise 1.313’ tür. 2021 yılı Türk ekonomisi bankacılık sektörü içerisinde Kamusal sermayeli mevduat bankaları 3.715 şubeye ve 61.874 personele sahiptir. Özel sermayeli mevduat bankaları 3.573 şubeye ve 66.133 personele sahiptir. Yabancı sermayeli mevduat bankaları 2.434 şubeye ve 51.420 personele sahiptir. Kalkınma ve yatırım bankaları ise aynı dönemde 68 şubeye ve 5.567 personele sahiptir. 2021 yılı bankaların sektör içindeki payları incelendiğinde; Kamusal sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerin sektör içindeki payı %38,6’dır. Özel sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı %31,8’dir. Yabancı sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı %22,3’tür. Kalkınma ve yatırım bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı %7,2’dir. Katılım bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı ise %7,63’tür. (TBB, 2022, istatistikleri).

Katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisindeki yeri olumlu katkılarıyla oldukça sağlamlaşmıştır. Bu olumlu katkılar örneklenerek olunursa; ilk katkısı kesinlikle atıl kalan fonların ekonomiye dahil edilmesi söylenebilir. Bunun yanında kayıt dışı ekonominin önüne geçilmesi, reel sektörün finanse edilmesi, istihdamın artırılması, bankalar arası rekabetin geliştirilmesi, yabancı sermaye

transferi sağlanması, maliyet düşürücü katkıları örnek olarak verilebilmektedir (Karakoç, 2011: 50).

2023 yılı itibari ile Katılım Bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisindeki yeri incelendiğinde tüm sektör içerisinde %8,4 oranına tekabül ettiği görülmektedir. 2021 yılında sektörün %7,63'üne denk gelen katılım bankaları 2023 yılı itibari ile sektördeki paylarını arttırarak %8,4 oranına yükselmişlerdir. Genel sektör içerisinde, Mevduat bankaları %85,9 oranı ile sektöre hakim konumda yer almaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları %5,6 oranı ile Katılım bankalarının gerisinde kalmıştır (TKBB, 2023, Finansal Raporlar).

Katılım Bankaları için son 10 yıllık Toplam Aktifleri ve Sektör Paylarını aşağıda yer alan Tablo 4.1. de inceleyebiliriz. Tablo 4.1.'de Katılım bankaları aktiflerinin gelişimi verilerine yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Katılım Bankaları Aktiflerinin Gelişimi (milyon TL)

Yıl	Toplam Aktifler (milyon TL)	Sektör Payı(%)
2013	50.895,0	% 6,47
2014	60.593,0	% 6,29
2015	66.319,0	% 6,05
2016	73.572,0	% 5,8
2017	83.408,0	% 5,62
2018	106.040,0	% 6,08
2019	143.639,0	% 6,85
2020	232.555,0	% 8,65
2021	325.307,0	% 9,43
2022	602.922,0	% 10,89
2023 (Mart)	943.711,0	% 10,0

Kaynak: TKBB, 2023, Veri Peteği

Türk bankacılık sektörü içinde Katılım bankalarının son 10 yıllık sektör payları Tablo 4.1.'de incelendiğinde; Katılım bankalarının sektördeki payları yıllar içerisinde genellikle artma trendinde olduğu görülmektedir. 2016 ve 2017 yıllarında genelin dışına çıkarak sektör paylarında azalma olmuştur ama sonraki yıllarda trendi tekrar yakalamışlardır. Katılım Bankalarının en yüksek sektör payına sahip olduğu yıl 2022 yılıdır, en düşük sektör payına sahip olduğu yıl ise 2017 yılıdır.

4.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sisteminin Başlıca Sorunları

Faaliyetlerine 1985 yılından itibaren başlayan katılım bankaları, günümüze kadar olan süreçte birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Hizmet vermeye başladığı ilk yıllardan itibaren en temel sorunu dayanacağı sağlam bir kanuni altyapı olmamasıdır. Türkiye’de hükümetler İslami finans anlayışını farklı bir sektör olarak görmemişlerdir. Bu nedenle de İslami finans için farklı bir mevzuat düzenlenmemiş, hali hazırda var olan mevzuatın içine yeni maddeler eklenerek düzenleme yapılmıştır. Bu durumda İslami finans anlayışı konvansiyonel işleyişle bir tutulmuştur. Kanunda ayrışım yapılmayan bu iki sistemin müşterileri, işleyiş açısından sistemlerin benzerlik taşıdığı algısına sahiptirler. Dışarıdan bakıldığında katılım bankaları fon kullanmada konvansiyonel bankalarla benzer olduğundan, fonları kullandırırken ki farklılık dışarıdan fark edilememektedir. Bu da katılım bankaları için bilinirlik sorununa sebep olmaktadır (Çürük, 2013: 52). Öyle ki çoğu insan katılım bankalarının işleyişini, nasıl çalıştığını, toplumsal yapıya etkilerini, amaçlarını ve ekonomiye katkılarını henüz bilmemektedir. Yeterli reklam yapılamaması, benzer şekilde çalışan kurumların azlığı, alternatiflerinin azlığı bu durumu daha da olumsuz etkilemektedir. Benzer şekilde çalışan destekleyici kurumun sayısı yeterli olmadığı için yapılan finansal işlemlerin İslamiyet’e uygunluğu konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Çıkan bu tartışmalar neticesiyle faiz hassasiyeti olan müşterilerin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Aynı zamanda tüm katılım bankalarını bağlayacak merkezi bir fetva ya da dayanışma kurulunun olmaması birçok kişinin aynı konudaki farklı fetvaları nedeniyle müşteride kafa karışıklığı oluşturduğu görülmektedir. Üstelik henüz Türkiye’de İslami usulleri baz alarak finansal işlem yapan kredi değerlendirme kuruluğu bulunmamaktadır. Bu da kamu ve özel kredi araçları arz edenlerin kredi vermeye uygunlukları, güven riski ve finansal sağlamlıkları açısından İslami anlayışa uygunluklarında eksiklik meydana getirmiştir (Yılmaz & Bağış, 2021: 303-318).

Yaşanan krizler ve bankacılık sisteminin büyüyerek daha komplike hale gelmesi uluslararası finans sisteminde dış denetimin önemini ortaya koymaktadır. Ama dünya çapında İslam Hukuku prensipleri doğrultusunda hareket eden bir dış denetim kurulu bulunmamaktadır. Katılım bankacılığı, konvansiyonel bankacılık yapısına benzer olduğu ve aynı ekonomik sistem içerisinde aynı kanunsal şartlar altında oldukları için bu durum İslami bankacılık ürünlerinin çeşitliliğinin az olması sorununa sebep olmaktadır. Çeşitlilik az olduğu için bu durum ürün yetersizliğine ve sermaye

yetersizliğine yol açmaktadır. Sermaye yetersizliği durumunda konvansiyonel bankalar, Merkez Bankası'ndan veya diğer kuruluşlardan faizli kredi almaktadırlar. Aldıkları faizli kredi ile sermaye yetersizliği sorununu çözmektedirler. Ama faizsiz işleyişe sahip olan katılım bankaları faizle işlem yapmadığından bu sorunun üstesinden kolaylıkla gelememektedir. Katılım bankaları insan kaynakları açısından da sorun yaşamaktadır. Çünkü hem İslami hassasiyete hakim hem de ekonomik işleyişe hakim insanların sayısı yeterli değildir. Buda şube ve personel sayılarında bir yetersizliğe sebep vermektedir. Türkiye'de hem lisans hem de lisansüstü programlarda İslami finans eğitimi yeterli gelmemektedir. Aynı zamanda İslami bankalar arasında ortak bir piyasa ve muhasebe standartları yoktur. Bu durum İslam'a özgü ortak muhasebe kayıtlarının olmaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu farklı bankalarda yapılan işlemlerin farklı kalemlere kaydedilebileceği anlamına gelmektedir (Hazıroğlu, 2016: 119-132).

Mevduat bankalarının faiz oranlarındaki değişimlere hızlı bir şekilde uyum sağlaması, özellikle bankaların faiz indirimleri oluşturarak müşteri dostu hareket edebilmeleri, faize duyarlı müşteriler tarafından istismar olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle finansman kaynağı ne olursa olsun ev, araba gibi temel ihtiyaçlar için benzer finansman yöntemleri önerildiğinde kafa karıştırarak sorun teşkil edebilmektedir. Bu sorunun altında yatan sebep olarak katılım bankalarının sosyal muamele ve dine uygunluğunun yeterince açıklanmamış olması düşünülmektedir. Bunun bir nedeni, hali hazırda kullanımda olan ürünler hakkında netlik olmaması ve bu konuda personel eğitiminin olmamasıdır (Salah, 2019: 31).

Bankacılık sektörünün tamamını istikrarsız piyasa koşulları, ekonomik krizler, finansal piyasadaki yapısal sorunlar, dalgalı enflasyon, işsizlik, gelir eşitsizliği, bütçe açıkları gibi etkenler olumsuz etkilemektedir. Katılım Bankaları da bu olumsuzluklardan payını alarak gelişimi etkilenmektedir. Aynı zamanda Katılım bankaları faturasız hiçbir faaliyeti fonlayamamaktadır. Bu yüzden kayıt dışı elde edilen gelirlerle ilgili çok büyük sıkıntı yaşamaktadır (Alpun, 2017: 80-102).

Katılım bankaları kazan-kaybet ilkesine göre çalıştıklarından, bu ilkeye uygun mudaraba ve müşareke yöntemlerinin banka bünyesinde büyük paya sahip olması sistemin sağlıklı işlemesi açısından tercih edilmektedir (Bulut & Er, 2009: 62). Ancak katılım bankalarındaki fonların çoğu murabaha yöntemine göre kullanılmaktadır (Bozkurt, 2016: 1).

Katılım bankalarında, murabaha bazlı sermaye bankası kredileri, faiz getiren mevduat bazlı kredilere benzer kabul edilir. Özellikle katılım bankalarında murabahanın getiri oranını belirlerken kar payı/faiz oranını piyasa faiz oranı ile paralel belirlemeleri kendilerinin de faiz sahibi oldukları izlenimini vermektedir. Böyle bir durumda; müşteriler arada fark olmadığını düşünerek konvansiyonel bankalara yönelmektedirler. Katılım bankaları ise bu algının yanlış olduğunu ve bu paralelliğin merkez bankası faiz belirlemesinin etkili olduğu piyasa zorunluluklarından kaynaklandığını savunmaktadır (Aktepe, 2014a: 90).

Türkiye’de katılım bankalarının uygulamasında murabaha konseptine ek olarak bazen üretim yardımı ya da bireysel finansman yardımı adı altında kullanıcılara sunulmaktadır. Murabaha yöntemi; katılım bankasının, müşterinin ihtiyacı olan mal veya hizmet önceden satın alıp bunları kredili olarak satması ve buradan da bir maliyet kazancı elde etmesi anlamına gelir (Bayındır, 2012: 62). Katılım bankacılığı, alım satımı yapılabilecek mal ve haklar dışındaki tüm işlemler için murabaha yöntemine izin vermemektedir (Aktepe, 2014b: 68).

Katılım bankacılığının bir diğer sorunu da asimetrik bilgidir. Bu durum toplumda İslami finans kuruluşları hakkında bir bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Hatta kurumsal meşruiyet konusunda fetva veren ilahiyat camiası dahi sistem hakkında net bilgiler sahip değildir. İlahiyat camiasının, bu sistemin işleyişinden ve sonuçlarından habersiz olması nedeniyle, zaman zaman katılımcı bankacılık sistemin uygulanmasına ilişkin olumsuz fetvalar verdikleri anlaşılmaktadır (Aktepe, 2014a: 90).

5. SEÇİLİ RASYOLAR EKSENİNDE TÜRKİYE DE KATILIM BANKACILIĞININ KONVANSİYONEL BANKACILIKLA MUKAYESESİ

Finansal tabloların analizinde pek çok yöntem bulunsa da, özellikle bankacılık sektöründe bankaların finansal yapıları, karlılık durumu ve risklilik durumunun belirlenmesinde rasyo analizi işlevselliği yüksek mali analiz tekniklerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektörünün analizinde rasyolar önemli rol oynamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de katılım bankacılığı seçili rasyolar ekseninde konvansiyonel bankacılıkla karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Türkiye’de Konvansiyonel Bankacılık sektörü içerisinde; Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları, Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları, Özel Sermayeli Mevduat Bankaları, Kalkınma ve Yatırım Bankaları, TMSF’ye devredilen Bankalar ve Mahalli bankalar yer almaktadır. Türkiye’de Kamusal Sermaye ile kurulan Mevduat bankaları arasında; T.C. Ziraat Bankası A.Ş, Türkiye Halk Bankası A.Ş ve Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. yer almaktadır. Türkiye’de Yabancı Sermaye ile kurulan Mevduat Bankaları arasında; Alternatifbank A.Ş, Citibank A.Ş, Denizbank A.Ş, HSBC Bank A.Ş, ING Banka A.Ş, QNB Finansbank A.Ş, Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve diğer bankalar yer almaktadır. Türkiye’de Özel Sermaye ile kurulan Mevduat Bankaları arasında; Adabank A.Ş, Akbank T.A.Ş, Şekerbank T.A.Ş, Türkiye İş Bankası A.Ş, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş ve diğer bankalar yer almaktadır. Türkiye’de bulunan Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları arasında; İller Bankası A.Ş, Türk Eximbank, Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş. yer almaktadır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar arasında ise; Birleşik Fon Bankası A.Ş, Türk Ticaret Bankası A.Ş. ve Adabank A.Ş. yer almaktadır. Konvansiyonel bankalarla yapılacak karşılaştırmada temsil olarak mevduat bankalarına yer verilmiştir. Bunun sebebi ise mevduat bankalarının fon toplama ve fon kullandırma açısından katılım bankalarıyla benzerlik göstermesidir. Bu çerçevede, Sermaye Yeterlilik Rasyosu, Takipteki Alacaklar/Toplam Nakdi Krediler Oranı ve Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Oranı ilgili bankaların mukayeseli analizinde faydalanılacak rasyolardır (TBB, 2023, 88:299).

5.1. Sermaye Yeterlilik Rasyosu Ekseninde Türkiye’de Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankaların Mukayesesi

Bankacılık sektörü kredibilitesini, istikrarını ve olası risklere karşı dayanıklılığını sürdürebilmek için güçlü bir sermaye yapısına ihtiyaç duymaktadır. Son yıllarda bankacılık sektörünün uluslararası arenaya hızla yayılması, sermaye yeterlilik rasyosu kavramını ön plana çıkarmıştır. Bir zamanlar bankalar aktif büyüklüğe göre sıralanırken artık sermaye yeterliliği en önemli kriter haline gelmiştir. Sermaye yeterliliği, katlandığı riskler sebebiyle meydana gelebilecek zararlara karşı bankaların bünyesinde yeterince öz kaynak bulundurması anlamına gelmektedir. Sermaye, mevduat sahipleri ve diğer alacaklılar için bir koruma sağlamaktadır. Bu koruma, mali sektördeki varlıkların değerinin düşmesi veya bankanın uğradığı zarar durumlarında müşteri için kalkan durumundadır. Bu kalkan banka iflaslarının önlenerek mali sistemin güven ve istikrar içinde işlemesini sağlamaktadır. Özellikle 2001 ekonomik krizi, 2008 küresel krizi ve 2020 pandemisi gibi ortaya çıkan olumsuz etkenleri sağlam bir şekilde atlatabilmek için sermaye yeterliliği bankalar açısından kilit rol oynamaktadır (Yurttadur & Demirbaş, 2017:101).

Sermaye yeterlilik oranı bir bankanın genel sermaye pozisyonuna odaklanır ve mevduat sahiplerini potansiyel banka zararlarından korur (Nimalathan, 2008:142). Bankacılık hukukunda, riskten kaynaklanabilecek zararları karşılayacak yeterli kaynağa sahip olunması, sermayenin yeterliliğini gösterir. Sermaye yeterlilik rasyosu bir bankanın finansal gücünün bir ölçüsüdür. Standart sermaye yeterlilik rasyosu, bir bankanın piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk gibi risklere karşı yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetinin bir ölçüsüdür. Sermaye yeterlilik oranı, bir bankanın risk varlıklarını desteklemek için ne kadar sermaye gerektiğini gösterir. Bir bankanın aktif kalabilmesi ve büyüyebilmesi için sermaye kaynaklarını verimli kullanması gerekir. Sermaye yeterlilik oranının banka başarısızlıkları ile negatif, finansal sağlamlık ile pozitif bir ilişkisi vardır (Akgüç, 2012: 459).

Bir bankanın sermaye yeterliliğinin ölçülmesinde en temel gösterge sermaye yeterlilik rasyosu olarak kabul edilmektedir. Sermaye yeterliliği rasyoları, bankalara ait toplam öz kaynakların farklı kalemler ile karşılaştırılarak banka etkinliğinin ölçülmesi anlamına gelmektedir. Bu rasyo bir banka için finansal açıdan ve sermaye açısından sağlamlığı ifade etmektedir. Bu oranın olumsuz göstergeleri bankaların finansal açıdan ve sermaye yeterliliği açısından riskli olduğu anlamına gelmektedir.

Sermaye yeterliliği, ilk olarak 1988 yılında İsviçre'de yayınlanan ve sermaye yeterliliğinin sermaye ile genel risk ağırlıkları arasındaki orantılı bir ilişki yoluyla sağlandığını belirten Basel I Uzlaşısında belirlenmiştir (Doğan, 2013: 175-188).

Türkiye'de ilk olarak ise 1989 yılında Bankalar Kanunu'na dahil edilmiştir. Bu oran başlangıçta %5 olarak belirlenmiş ve sonraki birkaç yıl içinde kademeli olarak artırılarak %8'lik referans noktasının üzerinde kullanılmıştır. Bugün itibarıyla Basel II kriterlerine göre sermaye yeterlilik oranı %12'nin üstünde olmalıdır ki bankaların finansal açıdan sıkıntıya düşmesi engellenebilsin (Çakır, 1991: 29-30). Sermaye Yeterlilik Rasyosu formül olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Doğan, 2022: 150):

$$\frac{\text{Toplam Öz Kaynaklar}}{\text{Toplam Risk Ağırlıklı Varlıklar (Kredi Riski Esas Tutarı)}} \quad (5.1)$$

Yukarıdaki formüle kredi riskine (KR) ek olarak piyasa riski (PR) eklenmekte olup, piyasa dalgalanmaları ve bankacılık işlemlerinde oluşabilecek operasyonel risk de formüle dahil edilmektedir. Böylece ikinci formül aşağıdaki gibi oluşur:

$$\frac{\text{Toplam Öz Kaynaklar}}{\text{Toplam Risk Ağırlıklı Varlıklar (KR Esas Tutar + PR Esas Tutar + OPR Esas Tutar)}} \quad (5.2)$$

Formül içerisinde yer alan risk türlerini incelenecek olunursa:

Kredi Riskine (KR) Esas Tutar : Bilançodaki varlıklar ile gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlara ilişkin risk ağırlıklı tutarların toplamından oluşmaktadır. Basel II Anlaşması, borçluların kredi risk derecelendirmelerine dayalı olarak belirli farklılıkları açıklamalarına izin vermiştir. Derecelendirme kuruluşlarından daha yüksek not alan şirketlere daha az, daha düşük not alan şirketlere ise daha fazla rezerv zorunluluğu getirmiştir. Kredi notu belirlenirken bakılması gereken bir diğer önemli kriter de bir şirketin kredi notunun faaliyet gösterdiği ülkenin kredi notundan yüksek olmaması gerektiğidir. Diğer bir deyişle, bir şirketin kredi değerliliğinin üst sınırı, içinde bulunduğu ülkenin kredi değerlilik noktası olmaktadır (Doğan, 2022: 150-151).

Piyasa Riskine (PR) Esas Tutar: Ticari portföy olarak sınıflandırılan banka hesapları için kayıtlı varlık ve pozisyonlar piyasa riski sermayesine tabidir. Bu nedenle risk ağırlıkları, ticari hesaplarla ilişkili menkul kıymetler ve türev sözleşmelerin ticari amaçlı veya satılmaya hazır portföylerinde izlenen menkul kıymetler için hesaplanır.

İlgili risk ağırlıkları dört ana bileşene göre hesaplanmaktadır. Bunlar; faiz oranı riski, kur riski, menkul kıymetler riski ve hisse senedi riskidir (Doğan, 2022: 150-151).

Operasyonel Riske (OPR) Esas Tutar: Uzun vadeli kredi riski ile piyasa riski dışındaki risklerin toplamıdır. Tanım olarak, operasyonel riskin dört ana kaynaktan ortaya çıkabileceğini kabul ederek, operasyonel riskin kaynağına veya nedenine odaklanır. Bunlar; insanlar, süreçler, sistemler ve dışsal olaylardır (Doğan, 2022: 150-151).

Enflasyon baskısı bankaları bilançolarını şişirmeye zorlamaktadır. Bankalar sermayelerini enflasyonu karşılayacak şekilde artırmazlarsa, sermaye onları destekleyemez. Ayrıca, her zaman çalkantı olacağından, bankalar için dış kaynaklara güvenmek risklidir. Bu nedenle, sermaye yeterlilik rasyosu gibi standart kotanın getirilmesi, bankacılık sisteminin güvenliği açısından olumludur. Yetersiz sermayeli bankaların riski dört faktörden kaynaklanabilir. Birincisi, sermaye sabit kalırken aktifler artar; ikincisi, aktifler sermayeden daha hızlı artar; üçüncüsü, aktifler sabit kalırken sermaye azalır; dördüncüsü ise sermaye aktiflerden daha hızlı azalır. İlk iki durumda sorun, banka büyümesi nedeniyle sermaye eksikliğidir. Bu tür bankalar, sermaye artırımını yaparak veya riskli varlıklarının bir kısmını satarak yeterli sermayeyi geri kazanabilirler. Son iki durumda bankalar çok daha büyük riske maruz kalmaktadır. Serveti koruyarak sermayeyi azaltmanın sonucunda bir kayıp çıkmaktadır. Kötü yönetim, geri kalmış teknoloji, pazar payı kaybı ve kredi riski, kayıpların başlıca nedenleridir (Okay, 2002: 116-119).

Sermaye yeterlilik oranı ve Katılım bankacılığını inceleyen literatürdeki çalışmalar ele alındığında, bu çalışmalardan ilkinin Nihat Arabacı'nın 2007 yılında yapmış olduğu çalışma görülmektedir. Bu çalışmanın sonucuna göre Ticari bankaların Katılım bankalarına oranla risk ortamlarında daha fazla sermaye yeterliliğine sahip olduklarını ortaya koyulmuştur. Bir başka çalışmada Katılım bankaları sermaye yeterlilik oranları açısından incelendiğinde, çalışma sonucunda sermaye yeterliliğinin sektör ortalamasının altında kaldığı ancak korunan sermaye yeterliliği ile bankacılık sektöründeki ortalamalarını yükseltebileceğini ortaya koymuşlardır (Apak & Açıkgöz, 2012). Bir başka çalışmada Katılım bankalarının performansının sermaye yeterliliği ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye'deki Katılım bankalarında performansın sermaye yeterliliğinin güçlenmesi yoluyla arttığı sonucunu ortaya koymuşlardır (Yücel, vd., 2015). Bir başka çalışmada ise sermaye yeterlilik oranını

etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışma sonucunda, sermaye yeterlilik oranı üzerinde; karlılığın, likitidenin ve takipteki alacak oranının pozitif yönlü bir etki olduğunu ortaya koymuşlardır (Reis & Kötüoğlu, 2016).

Sermaye yeterliliğini etkileyen diğer bir kritik oran ise Toplam öz kaynakların toplam aktiflerin finansmanındaki yeridir ve bu oran öz kaynakların toplam aktiflere bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu oran aynı zamanda “Öz sermaye oranı” olarak da bilinmektedir. Bankanın mali gücünü ifade eden öz sermaye oranı banka kaynaklarının ne kadarının banka sahibi ya da sahip ortakları tarafından karşılandığını göstermektedir. Öz sermaye oranı en az %8 olmalıdır ki banka uzun vadedeki yükümlülüklerini kolaylıkla yerine getirip mali açıdan sıkıntı yaşamassın. Öz sermaye oranı referans alınarak bankalar karşılaştırması yapıldığında Öz sermaye oranı daha düşük olan banka için; sermaye yeterlilik rasyosu hesaplamalarında kullanılan risk ağırlıklı varlık oranının düşük olduğu yorumu yapılabilmektedir (Türkmenoğlu, 2007: 74-75).

Aşağıdaki tablolarda Konvansiyonel bankacılık sistemi içerisinde yer alan Mevduat bankalarının ve Katılım bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarına ve bu rasyoları etkileyen Öz sermaye oranlarına yer verilerek, 2021 yılı ile 2009 yılı dahil olmak üzere 13 yıllık seyirleri tabloda incelenmiştir. Sermaye yeterlilik oranı, %12 referansında olan Basel II kriterlerine göre, Öz sermaye oranı ise %8’lik referans orana göre değerlendirilmiştir. Yorumlamalarda bahsedilecek olan sağlıklı bilanço yapısının sağlamlığını, risklilik durumu ise yine bilançodaki risklilik durumunu ifade etmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 5.1.’de, Konvansiyonel Bankacılık sistemi içerisinde yer alan Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının sermaye yeterlilik rasyosu ve bu rasyoyu etkileyen öz sermaye oranına yer verilerek, 2009 ve 2021 yılları dahil olmak üzere 13 yıllık verileri incelenmiştir. 2022 yılı ve 2023 yılı Mart ayı verilerine ise tablo yorumunda yer verilmiştir.

Tablo 5.1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu

KAMUSAL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI SERMAYE YETERLİLİK RASYOSU		
Yıllar	Sermaye Yeterliliği Oranı	Öz kaynaklar / Toplam Aktifler
2009	18,4	9,4
2010	16,7	9,9
2011	14,5	9,1
2012	17,2	11,0
2013	13,5	9,3
2014	15,6	10,7
2015	14,6	10,1
2016	14,0	9,8
2017	15,0	9,5
2018	15,1	9,2
2019	16,1	8,9
2020	16,9	7,9
2021	15,5	5,9

Kaynak: TBB, 2022, Türkiye’de Bankacılık Sistemi Raporundan ilgili veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye Bankalar Birliğinden alınan veriler incelendiğinde, Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarına ait verilerin tüm yıllarda sermaye yeterlilik oranları %12’nin üstünde olduğu gözlemlenmiştir. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının 2022 yılındaki sermaye yeterlilik oranı %18,99’dur. 2023 yılı Mart ayı itibari ile de sermaye yeterlilik oranı %15,93’tür (BDDK, 2023, Bankacılık Sektörü Verileri). Öz sermaye oranı açısından incelendiğinde ise 2021 yılı hariç diğer yıllarda Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının %8’lik referans oranının üstünde seyrettikleri görülmektedir. Öz sermaye oranının, 2021 yılında referans oranının altında olması bu yılda banka açısından sermaye yeterlilik rasyosu hesaplamalarında kullanılan risk ağırlıklı varlıkların oranında düşük olduğu anlamına gelmektedir. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları en iyi sermaye yeterliliğine 2009 yılında sahip olmuşlardır. Bu da meydana gelebilecek herhangi bir risk durumunda yeterli sermayeyi en fazla 2009 yılında ellerinde tuttıkları anlamına gelmektedir. En düşük sermaye yeterliliğine ise 2013 yılında sahip olmuşlardır. Bu da meydana gelebilecek herhangi bir risk durumunda yeterli sermayeyi en az 2013 yılında ellerinde tuttıkları anlamına gelmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 5.2.'de, Konvansiyonel Bankacılık sistemi içerisinde yer alan Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarının sermaye yeterlilik rasyosu ve bu rasyoyu etkileyen öz sermaye oranına yer verilerek, 2009 ve 2021 yılları dahil olmak üzere 13 yıllık veriler tabloda incelenmiştir.

Tablo 5.2. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu

YABANCI SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI SERMAYE YETERLİLİK RASYOSU		
Yıllar	Sermaye Yeterliliği Oranı	Öz kaynaklar / Toplam Aktifler
2009	18,8	14,7
2010	17,3	13,6
2011	16,9	11,9
2012	17,6	13,3
2013	15,4	10,3
2014	16,4	10,4
2015	15,7	10,9
2016	16,9	11,3
2017	18,5	11,5
2018	19,0	11,6
2019	19,5	12,2
2020	19,1	11,3
2021	18,9	9,0

Kaynak: TBB, 2022, Türkiye’de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Rasyolar Raporundan ilgili veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye Bankalar Birliğinden alınan veriler incelendiğinde, Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarına ait verilerin tüm yıllarda sermaye yeterlilik oranları %12’nin üstünde olduğu gözlemlenmiştir. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarının 2022 yılındaki sermaye yeterlilik oranı %19,60’tır. 2023 yılı Mart ayı itibari ile de sermaye yeterlilik oranı %17,58’dir (BDDK, 2023, Bankacılık Sektörü Verileri). Öz sermaye oranı açısından incelendiğinde ise tüm yıllarda Yabancı Sermayeli Mevduat Bankalarının %8’lik referans oranının üstünde seyrettikleri görülmektedir. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları en az sermaye yeterliliğine 2013 yılında sahiptirler. En fazla sermaye yeterliliğine ise 2022 yılında sahip olmuşlardır. En az öz sermaye oranına 2021 yılında sahip olan bankalar en fazla öz sermaye oranına 2009 yılında sahip olmuşlardır. Genel anlamda hem sermaye yeterlilik oranı açısından hem de öz sermaye oranı açısından yıllar içerisinde dalgalanmalar söz konusudur.

Aşağıda yer alan Tablo 5.3.'de, Konvansiyonel Bankacılık sistemi içerisinde yer alan Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının sermaye yeterlilik rasyosu ve bu rasyoyu etkileyen öz sermaye oranına yer verilerek, 2009 ve 2021 yılları dahil olmak üzere 13 yıllık veriler tabloda incelenmiştir.

Tablo 5.3. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Sermaye Yeterlilik Rasyosu

ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI SERMAYE YETERLİLİK RASYOSU		
Yıllar	Sermaye Yeterliliği Oranı	Öz kaynaklar / Toplam Aktifler
2009	19,7	13,0
2010	18,2	13,4
2011	15,5	11,7
2012	17,1	13,3
2013	14,8	11,4
2014	15,3	11,6
2015	14,6	11,0
2016	14,5	11,0
2017	16,1	11,4
2018	16,9	11,8
2019	18,5	12,2
2020	19,3	11,4
2021	20,2	9,3

Kaynak: TBB, 2022, Türkiye’de Bankacılık Sistemi Raporundan ilgili veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye Bankalar Birliğinden alınan veriler incelendiğinde, Özel Sermayeli Mevduat Bankalarına ait verilerin tüm yıllarda sermaye yeterlilik oranları %12’nin üstünde olduğu gözlemlenmiştir. Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının 2022 yılındaki sermaye yeterlilik oranı %21,89’dur. 2023 yılı Mart ayı itibari ile de sermaye yeterlilik oranı %19,38’dir (BDDK, 2023, Bankacılık Sektörü Verileri). Öz sermaye oranı açısından incelendiğinde ise tüm yıllarda Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının %8’lik referans oranının üstünde seyrettikleri görülmektedir. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları en fazla sermaye yeterlilik oranına 2022 yılında sahip olmuşlardır. En düşük sermaye yeterlilik oranına ise 2016 yılında sahip olmuşlardır. En düşük öz sermaye oranına 2021 yılında sahip olan bu bankalar en fazla öz sermaye oranına 2010 yılında sahip olmuşlardır. Öz sermaye oranı aynı zamanda bankaların mali gücü hakkında da bize bilgi vermekte ve uzun vadedeki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda sıkıntı yaşanıp yaşanmayacağını ifade etmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 5.4.'de, İslami Bankacılık sistemi içerisinde yer alan Katılım Bankalarının sermaye yeterlilik rasyosu ve bu rasyoyu etkileyen öz sermaye oranına yer verilerek, 2009 ve 2021 yılları dahil olmak üzere 13 yıllık veriler tabloda incelenmiştir.

Tablo 5.4. Katılım Bankalarının Sermaye Yeterlilik Rasyosu

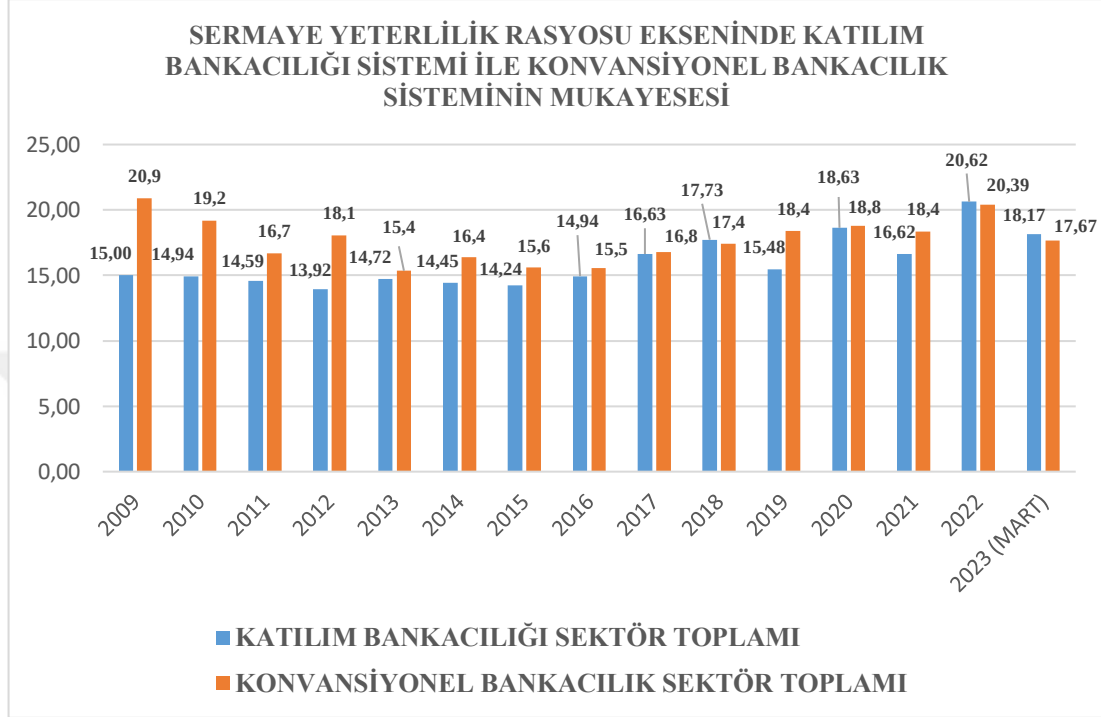
KATILIM BANKALARI SERMAYE YETERLİLİK RASYOSU		
Yıllar	Sermaye Yeterliliği Oranı	Öz kaynaklar / Toplam Aktifler
2009	15,00	13,3
2010	14,94	13,2
2011	14,59	11,2
2012	13,92	10,6
2013	14,72	9,4
2014	14,45	9,4
2015	14,24	8
2016	14,94	9,4
2017	16,63	8,9
2018	17,73	7,4
2019	15,48	7,8
2020	18,63	5,9
2021	16,62	6,2

Kaynak: TKBB, 2022, Banka Mukayese Raporundan ilgili veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye Bankalar Birliğinden alınan veriler incelendiğinde, katılım bankalarına ait verilerin tüm yıllarda sermaye yeterlilik oranları %12'nin üstünde olduğu gözlemlenmiştir. Katılım Bankalarının, 2022 yılındaki sermaye yeterlilik oranı %20,62'dir. 2023 yılı Mart ayı itibari ile de sermaye yeterlilik oranı %18,17'dir (BDDK, 2023, Bankacılık Sektörü Verileri). Öz sermaye oranı açısından incelendiğinde ise 2015, 2020 ve 2021 yılları hariç diğer yıllarda katılım bankalarının %8'lik referans oranının üstünde seyrettikleri görülmektedir. Öz sermaye oranı açısından referans oranın altında kalan katılım bankaları, ilgili yıllarında uzun vadeli yükümlülüklerini yerine getirirken mali açıdan zorluklar ve risklerle karşı karşıya kalmış olabilecekleri ifade edilebilir. Katılım bankaları en fazla sermaye yeterliliğine 2022 yılında sahip olmuşlardır. En düşük sermaye yeterliliğine ise 2012 yılında sahip olmuşlardır.

Aşağıda yer alan Şekil 5.1.'de 2009 yılından itibaren 2023 yılı Mart ayına kadar Sermaye Yeterlilik Rasyosu Ekseninde Katılım Bankacılığı Sistemi ile Konvansiyonel Bankacılık Sisteminin Mukayesesi ile ilgili verilere yer verilmiştir.

Şekil 5.1. Sermaye Yeterlilik Rasyosu Ekseninde Katılım Bankacılığı Sistemi ile Konvansiyonel Bankacılık Sisteminin Mukayesesi

Kaynak: TKBB, TBB ve BDDK, 2023, İlgili Veriler Alınarak Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Sermaye yeterlilik oranı riskten kaynaklanabilecek zararlara karşı bankaların elinde tuttuğu sermayeyi ifade etmektedir. Risk dağılımı açısından, konvansiyel bankacılık sistemi riskin tamamını borçluya yükler ve borç veren her zaman kar eder prensibiyle hareket etmektedir. Katılım bankacılığı sistemi ise kar ve zarara katılma prensibi ile hareket ettiğinden ortaya çıkan risk durumdan etkilenme oranları ve sonrasında toparlanma hızları aynı olamayacaktır. İncelenen şekile göre konvansiyel bankacılık sisteminin sahip olduğu sermaye yeterlilik oranı genellikle katılım bankacılığı sisteminden yüksektir. Bu durum 2023 yılı Mart ayı itibaren tersine dönmüş olsada aradaki fark oldukça azdır. Katılım bankacılığı sistemi, konvansiyonel bankacılık sistemini 2017 ve 2020 yıllarında yakalayarak aralarında ki oran farkını en aza indirmeye başarmıştır. Konvansiyonel bankacılık sektörü 2009, 2010, 2011, 2012 ve 2014 yıllarında katılım bankacılığı sektörünü oldukça yüksek oran farklarıyla geride bırakmıştır. Katılım bankacılığı sektörü ise 2018, 2022 ve 2023 yıllarında oldukça düşük oran farklarıyla geride bırakmayı başarmıştır.

5.2. Takipteki Alacaklar/Toplam Nakdi Krediler Açısından

Bankalar, verdikleri kredileri geri alabilmek için müşterisine geri ödeme yapabilecekleri bir plan sunmaktadırlar. Gerçekte, vermiş olduğu krediden elde edeceği faiz geliri ile mevduat faizini ödemek için kullanır. Bu açıdan bakıldığında, kredi verme sorunlarının ortaya çıkması, bankalar için çeşitli sıkıntılara ve maliyetlere neden olmaktadır (Suadiye, 2006; 5).

Takipteki alacaklar, bankanın vermiş olduğu kredilerin faiz veya anaparayı bir süredir geri alamaması ve verilen miktarın tamamını alma ümidini kaybetmesi durumunda ümidini kaybettiği miktar kadar provizyon ayırması gereken kredileri ifade etmektedir. Takipteki alacakların artması provizyonlardan kaynaklı kaynak maliyetine, risk faktörlerinin artarak daha fazla sermaye yeterliliği ihtiyacına ve artan fonlama maliyetine sebep olmaktadır. Bu durum bankaları temkinli hareket ederek kredi arzını azaltmaya da itebilmektedir. Takipteki alacakların arttığı dönemlerde ekonominin işleyişi yavaşlamıştır yorumu yapılabilmektedir. Sermaye yeterliliği düşük olan bankaların takipteki alacaklar oranında bir artış olmaktadır (Akbalık, 2009, 79).

Nakdi kredi, bankalar tarafından gerçek ya da tüzel kişilere belli bir süre sonunda vade faiziyle birlikte geri ödenmek üzere verdikleri ödünç para şeklinde ifade edilmektedir. Bankalar nakdi kredi kullandırdığı müşterilerinden komisyon ücreti alabilmekte bunun yanında banka kendi inisiyatiflerini kullanarak ipotek, çek ya da kefalet gibi teminatlar isteyebilmektedirler. Nakdi kredinin farklı çeşitleri bulunmaktadır. Mesela; ticari krediler, tüketici kredileri, ihtiyaç kredileri örnek olarak gösterilebilir (Tanınmış Yücememiş & Sözer, 2011: 44).

Takipteki alacakların, Toplam nakdi kredilere oranı Tahsili Gecikmiş Alacak oranını ifade etmektedir. Verilen toplam nakdi kredilerin ne kadarının alacak takibine düştüğünü ifade eder ve ne kadarının tahsilinin geciktiği hakkında bizlere bilgi verir. Banka, müşterisine bir kredi verdiğinde üç farklı durumla karşı karşıya kalabilmektedir. Birinci durumda, müşteri kredinin tamamını bankaya belirtilen vadede geri öder. İkinci durumda, müşteri almış olduğu kredinin tamamını veya bir kısmını ödeyemezse, banka krediyi yeniden yapılandırarak ödenebilir hale getirir. Üçüncü durumda ise, müşteri aldığı krediyi hiçbir şekilde geri ödeyememe durumundadır ve banka yasal takibi başlatabilir. Bahsedilen ikinci ve üçüncü durumda

verilen takipteki alacaklara düşme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Takipteki alacaklara düşme ihtimalinde müşteri için risk takibi yapılmalıdır ve bu risk takibi erken uyarı, ön idari, idari ve yasal olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır. Erken uyarı aşamasında, kredi değerliliğini olumsuz etkileyebilecek iç ve dış tüm gelişmeler müvekkil dosyasına kaydedilir. Ön idare aşamasında, kredi geri ödemelerinin gecikmeye başladığı ilk aşamayı içerir. Müşteriler bu konuda bilgilendirilecek ve karşılıklı müzakere yoluyla kredinin geri alınması için çalışılacaktır. İdari aşamada, kredi yeniden yapılandırılır ve müşterinin karşılayabileceği bir ödeme planı oluşturulur. Yasal aşamada ise şüpheli alacak olarak nitelendirilen ve 90 günden fazla kesinti süresi olan kredileri içermektedir. Bu aşamadaki krediler, yasal yollardan geri alınmaya çalışılacaktır (GB, 2005, 39).

Temel işlevi finansal aracılık olan bankalar, işlevlerini yerine getirmek için kredi verdiklerinde, kredinin geri ödenmeme riskini de taşımaktadırlar. Kredinin türüne bağlı olarak bu risk, kredi fiyatına ve teminata bağlı olarak farklı boyutlara sahiptir. Nispeten yüksek ödememe riski olan krediler yüksek faiz oranına sahipken, nispeten düşük riskli krediler düşük faiz oranına sahiptir. Likidite değişim kabiliyeti yüksek teminatlı veya teminatlı krediler düşük faiz oranlarına sahipken, teminatsız veya likidite değişim kabiliyeti düşük teminatlı krediler yüksek faiz oranlarına sahiptir. Aynı zamanda kredinin geri ödeme süresinin ne kadar geciktiğine göre farklı adımlar izlenmektedir. Kredilerin geri ödenme süresi genellikle 5411 sayılı bankacılık kanununda ifade edilen 90 günün üstünde olması bu adımların ne şekilde atılacağını belirlemektedir (Yüzbaşıoğlu, 2003: 4).

Kredi portföylerinin sağlıklı yapılandırılmadığı bir durumda ekonomik kriz, takipteki kredilerin kısa sürede hızlı bir şekilde artmasına neden olarak banka kaldırıcı yoluyla diğer sektörler üzerinde domino etkisi yaratabilir. Tahsili gecikmiş krediler, finans sektörünün aktif kalitesini, hanehalkının ve ekonominin reel sektörünün borç ödeme kapasitesini yansıtır ve reel ekonominin önde gelen risk göstergesidir. Hanehalkı, işsizlik ve refah kaybı riski ile reel sektörde gelir kaybı riskinin artması, takipteki kredilerin artmasına ve finans sektöründe aktif kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır. Ekonomik krizler döviz krizleriyle sınırlı değildir, ancak kötü kredi oranları, finansal krizlere yol açabilen bankaların kötü yönetimi nedeniyle keskin bir şekilde yükselebilir. Artan batık borçlar, reel ekonomide büyüyen sorunlara işaret etmekte, ancak bunlar kritik seviyelere ulaştığında, hükümetler bankaları finanse

etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum mali açıkları ve dolayısıyla reel faiz oranlarını artırmakta, ülke ekonomisinde keskin bir daralma gözlenmekte, varlık fiyatları ve para birimleri keskin bir şekilde düşmektedir. Bu nedenle, şüpheli alacak oranı, sistemik riskin önemli bir ilk göstergesi olarak kabul edilir ve uygun şekilde yönetilmesi ve izlenmesi beklenmektedir (Claessens vd., 2001:177).

Takipteki alacaklar, sermayenin takipteki varlıklara oranı olarak tanımlanan sermaye yeterlilik oranını (kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskin toplamı) kredi riski kanalıyla etkilemektedir. Sermaye yeterliliği, bir bankanın zaman içindeki risk düzeyinin iyi bir göstergesidir, ancak bankaların istisnai durumlarda oranın nasıl değişebileceği konusunda net bir anlayışları yoktur, bu nedenle bankalar stres testi ve senaryo analizi uygulamaktadır (Akbalık, 2009:79).

Bankaların kötü borçları çözmek için borçların yeniden yapılandırması çok büyük bir mali yüküdür, dolayısıyla bankalar kötü borçları varlık yönetim şirketlerine satabilir ve kötü borçları nakde çevirebilir. Son yıllarda yatırım yükünün azaltılması ve aktif kalitesinin yükseltilmesi amacıyla varlık yönetim şirketleri ile bankalar arasındaki aktif alım satım işlemlerinde artış olmuştur. Bankacılık, temel işlevi itibarıyla bir risk yönetimi faaliyeti olduğundan, bankacılıktan kaynaklanan risklerin doğru anlaşılması, tahmin edilmesi, ölçülmesi ve doğru yönetilmesi gerekmektedir. Ek olarak, iyi bir kredi riski yönetimi, bir bankanın imajı açısından kötü borçların sayısını sınırlamaya çalışmasıdır çünkü kötü borçların seviyesi aktif kalitesinin önemli bir göstergesidir. (Mesutoğlu, 2001:1-17). Başlangıçta banka likiditesi ve mudilerin sisteme olan güveni nedeniyle sorun olarak algılanmayan takipteki alacaklar, zaman içinde daha büyük bir sorun haline gelebilmektedir. Gerektiğinde müdahale edilmemesi, sistem üzerinde önemli mali yüklere neden olabilir (Allan Wu, 2002:50).

Şüpheli alacakları tahmin etmek ve yönetmek, bir bankanın iş sürecindeki en önemli görevlerinden biridir. Ekonomik gerileme dönemlerinde batık alacakların artması bu konunun önemini artırmaktadır. Türkiye'de bankalar, finans sektörü ve bu sektördeki büyük payı nedeniyle ülkenin ekonomik durumunun öncü göstergesidir. Bankalar, ekonomik kriz döneminde takipteki alacakların hızla artmasının önüne geçmek için kredi portföylerini uygun şekilde yapılandırarak aktif kalitelerini artırmaya çalışmaktadırlar (Lawrence, 1995; 202).

Türk finans sektörünün toplam aktiflerinin önemli bir kısmı kredilerden oluşmaktadır (Tuhan, 2014; 48). Katılım bankacılığında krediler, Bankacılık Kanunu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yayınlanan ikincil düzenlemeler tabi olarak konvansiyonel bankalarla aynı şekilde kullandırılmaktadır. Ayrıca, partner bankalar İslami finans işiyle uğraştıkları için, İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI), TKBB ve Danışma Kurulu kararları doğrultusunda teminatlı işlemler yapmaları gerekmektedir (Baykara, 2012; 31). Katılım bankaları, özel cari hesaplar, hisse senedi hesapları ve külçe hesapları aracılığıyla müşterilerden hisse senedi fonları toplamakta ve bu fonları kurumsal krediler, kar paylaşımı, finansal kiralama, döviz kredileri, döviz endeksli krediler vb. ihtiyaç sahiplerine kredi vermektedir. Bu yöntemler literatürde mudarebe, muşaraka, murabaha, ikara vb. olarak adlandırılmaktadır. İlişkili bankalar ayrıca teminat mektupları ve havaleler, akreditifler, dış garantiler, ithalat ve ihracat kredileri gibi gayri nakdi krediler de sunmaktadırlar (Doğan, 2008; 22).

Katılım bankaları kredi verirken ağırlıklı olarak İslami bir finansman yöntemi olan murabahayı finansman amaçlı kullanmaktadır. Bu yöntemi kullanarak, müşterinin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmetlerin satın alınması ve yeniden satılması şartıyla finansman sağlayarak sonuçta müşterinin karını artırır. Katılım bankalarının birinden finansman talebinde bulunan müşteri, finansmanı kullanmak istediği mal veya hizmeti belirtmek zorundadır. Belirli bir mal veya hizmetin katılım bankacılığı ilkelerine uygun olduğu tespit edilirse kredi süreci başlatılabilir. Katılım bankaları ile mevduat bankaları arasında tüketici kredilerinin dağılımında farklılıklar bulunmaktadır. Katılım bankaları ağırlıklı olarak konut kredisi ve taşıt finansmanı sunarken, mevduat bankaları tüketici kredisi (nakit kredi) sunmaktadır (Erdoğan, 2011; 45)

Mevduat bankaları gibi, katılımcı bankalar da kredi temerrüt sorunuyla karşı karşıyadır. Konu, banka yönetimi tarafından dikkatle kontrol edilmekte ve riskler en aza indirilmeye çalışılmakta; ancak tahsilatlar iyi yönetilse bile kötü borçlardan kaçınılamamaktadır. Takipteki kredileri yönetmek ve bakiyeleri minimumda tutmak büyük önem arz eder (Dereci, 2020:132).

Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Krediler yani Tahsili Gecikmiş Alacak oranı ve Katılım bankacılığını inceleyen literatürdeki çalışmalar ele alındığında, bu çalışmalardan ilkinin, Keeton ve Marris'in 1987 yılında yapmış olduğu çalışma

görülmektedir. Çalışma sonucunda yüksek takipteki alacak oranına sahip bankaların diğer bankalara göre daha düşük sermaye yapısına sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bir başka çalışmada takipteki alacaklar ve sermaye yeterliliği ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda, takipteki alacak oranı ile sermaye yeterliliği arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur (Salas & Saurina, 2002). Bir başka çalışmada, inceleme döneminde Türk Bankacılık sistemi içerisinde takipteki alacaklar düzeyinin sermaye yeterlilik oranı üzerinde olumsuz bir etki oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Haşimoğlu & Altınbaş, 2022).

Özetle; tahsili gecikmiş alacak oranının yüksek olduğu durumlarda; bankanın öz sermaye değeri azalacak dolayısıyla banka karlılığı da azalarak banka performansı olumsuz etkilenecektir. Banka bilançosunun aktif kalitesi bozularak rekabet gücü düşecek ve böylelikle bankanın büyümesi de olumsuz etkilenecektir. Oran yükseldikçe banka gelir kaybına daha çok uğrayarak bankanın iflasına bile neden olabilmektedir. Ayrıca bu orandaki yüksek seviyeler bankaları, resesyon, enflasyon, bütçe açıkları, döviz kurları, faiz oranları, ödemeler dengesi açıkları ve borç gibi dışsal şoklara karşı da savunmasız hale getirmektedir (Kartal & Demir, 2017: 97-110).

Aşağıda yer alan Tablo 5.5.'de Takipteki Alacakların, Toplam Nakdi Kredilere oranı olan Tahsili Gecikmiş Alacak oranına yer verilerek, 2009 ve 2023 yılları dahil olmak üzere 15 yıllık verileri incelenmiştir. 2023 yılı verileri Mart ayı itibariyle verilmiştir.

Tablo 5.5. Takipteki Alacaklar / Toplam Nakdi Krediler

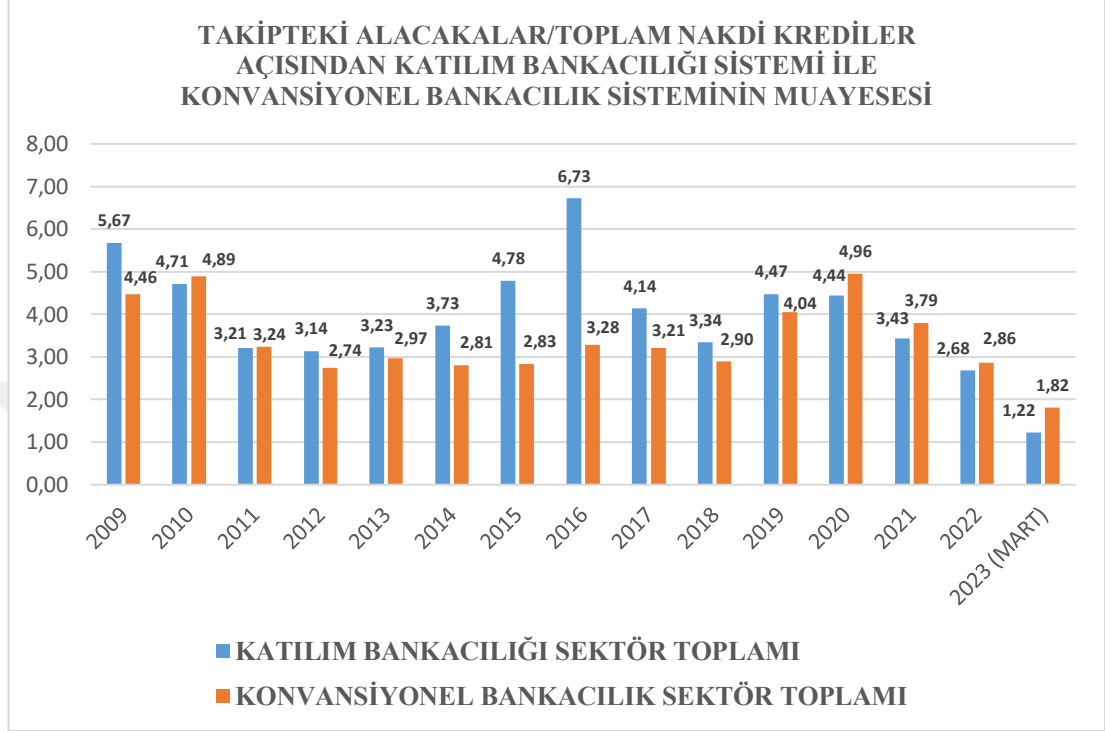
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (BRÜT) / TOPLAM NAKDİ KREDİLER (%)				
YILLAR	KAMUSAL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	YABANCI SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	KATILIM BANKALARI
2009	4,29	4,32	5,41	5,67
2010	4,39	4,57	7,18	4,71
2011	3,07	2,83	5,33	3,21
2012	2,57	2,43	4,47	3,14
2013	3,32	2,38	4,87	3,23
2014	2,88	2,37	4,36	3,73
2015	2,83	2,38	4,23	4,78
2016	2,78	3,00	4,06	6,73
2017	2,89	3,29	3,89	4,14
2018	2,68	2,93	3,68	3,34
2019	3,02	4,87	5,56	4,47
2020	3,78	6,22	6,78	4,44
2021	2,77	5,06	5,23	3,43
2022	2,24	3,56	3,74	2,68
2023 (Mart)	1,34	2,46	2,51	1,22

Kaynak: BDDK, 2023, Aylık Bülten'den veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2020 yılında COVID-19 salgınından dolayı takipteki alacakların süresi 90 günden 180 güne çıkarılmıştır. 2021 yılında tekrardan takipteki alacakların süresi 90 güne indirilmiştir (Öner, 2021; 89-116). Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları tahsili gecikmiş alacak oranına en fazla 2010 yılında sahip olmuştur, en az ise 2023 yılı Mart ayında sahip olmuştur. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları tahsili gecikmiş alacak oranına en fazla 2020 yılında, en az ise 2023 yılı Mart ayında sahip olmuştur. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları tahsili gecikmiş alacak oranına en fazla 2010 yılında, en az ise 2023 yılı Mart ayında sahip olmuştur. Katılım Bankaları ise tahsili gecikmiş alacak oranına en fazla 2016 yılında, en az ise 2023 yılı Mart ayında sahip olmuştur. Bankalar açısından tahsili gecikmiş alacak oranının düşük olması beklenmektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 5.2.'de Takipteki Alacakların Toplam Nakdi Kredilere Oranı Açısından Katılım Bankacılığı Sistemi ile Konvansiyonel Bankacılık Sisteminin Mukayesine yer verilmiştir.

Şekil 5.2. Takipteki Alacaklar(Brüt) / Toplam Nakdi Krediler Açısından (%)

Kaynakça: TKBB, TBB ve BDDK, 2023, İlgili Veriler Alınarak Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılım bankacılığı sektörünün, Konvansiyonel bankacılık sektörüne göre tahsili gecikmiş alacak oranı 2011 yılından 2019 yılının sonlarına kadar yüksek seyrinde ilerlediği gözlemlenmiştir. Özellikle 2016 yılında zirvelere ulaşan bu oran katılım bankaları için olumsuzluk ifade etmektedir. Bu yıllar aralığında katılım bankaları konvansiyonel bankalara göre daha fazla öz sermaye eksikliği yaşadığı yorumu yapılabilir. 2019 yılının sonlarından itibaren günümüze kadar olan süreçte ise Katılım bankacılığı sektörü tahsili gecikmiş alacak oranlarını Konvansiyonel bankacılık sektör toplamının altına düşürmeyi başarmışlardır.

5.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Açısından

Döviz varlıkları ve bankaların kredi vermeleri gibi işlemler, döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklanan riskler içermektedir. Bilanço dışı kalemler de dahil olmak üzere bankanın yabancı para cinsinden alacak ve yükümlülüklerinin net tutarını gösteren bu tür işlemlere yabancı para pozisyonu denir. Diğer bir tanım ise, ülke bankalarının kısa vadeli döviz yükümlülüklerinin, kısa vadeli döviz varlıklarının

toplamını aşması durumunda bankacılık sisteminin uluslararası likidite krizi içinde olduğudur (Chang ve Velasco, 1998; 98-100).

Bankacılık sistemi, genellikle kısa vadeli fonlar ile borçlanarak bu fonları uzun vadeli yatırım projelerini finanse etmek için kullanan finansal araçlardan oluşur. Bir bankanın aktiflerinin pasiflerinin altında olması, bankanın mali yapısının bozulduğu anlamına gelmektedir. Bankanın aktif ve pasif kalemlerinin yabancı para birimi, bir bütün olarak Bankanın döviz pozisyonunu oluşturmaktadır. Bankanın döviz aktif hesabında varlık ve alacaklar, döviz pasif hesabında ise yükümlülük (borçlar) ve taahhütler yer almaktadır (Eryürek, 1987; 4). Bir para birimindeki borçların aynı para birimindeki alacaklardan fazla olmasına o para biriminde '*açık veya kısa pozisyon*' olduğu anlamına gelmektedir. Varlıkların borçlardan fazla olduğu bir durum ise '*uzun pozisyon*' olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle döviz alacakları yabancı para yükümlülüklerinden fazla ise, bankanın yabancı para pozisyonu uzundur denilmektedir (Sayım ve Er, 2009; 13).

Döviz pozisyonu açık olan yani döviz alacak ve borçları totalde sıfırlanmayan bankalar kur riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Eğer, bankanın dolar varlıkları dolar yükümlülüklerini aşarsa yani uzun pozisyona sahipse doların değeri arttığı durumlarda kazanç elde edecek doların değer kaybettiği durumlarda da kayba uğrayacaktır. Öte yandan, döviz borcunun döviz varlıklarından fazla olması, kısa veya açık döviz pozisyonuna işaret eder. Ancak günün sonunda bankalar, döviz pozisyonlarının uzun veya kısa olmasına bakılmaksızın her zaman kur riskine maruz kalmaktadır. Sadece, döviz alacakları ve yükümlülükleri eşit ise, döviz pozisyonunun kapalı olduğu ifade edilir ve bu durumda ilgili bankalar kur riskine maruz kalmazlar (Dominique, 1995; 20).

Bankalardaki açık pozisyonun artmasının nedenlerinden biri döviz kurundaki durgunluk ve TL cinsinde yüksek reel faiz oranlarıdır. Çünkü bankalar bu durumda yabancı para varlıklarını Türk Lirası'na çevirebilmekte ve bu da banka bilançolarındaki açık pozisyonların artmasına neden olmaktadır (Chambers, 2004: 160-161). Banka, Türk Lirası getirisinin kur değişikliğinden daha yüksek olmasını bekliyorsa, genellikle pozisyon açığı eğilimindedir. Aksi halde ise Türk Lirasını uzun pozisyon dönemlerinde almak daha karlı olacaktır (Babuşçu, 2005: 72). Yabancı para kur riski, döviz kuru değişimlerinden dolayı yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri kaybetme olasılığını ifade etmektedir (Delikanlı & Kutlukaya, 2012:

5). Bu risk, sadece döviz kurlarındaki değişimleri değil, kendi aralarında var olan yabancı para birimlerinin değerindeki (paritedeki) değişimlerden kaynaklanan kayıpları da içermektedir (Kaval, 2000: 28). Bankalar döviz pozisyonları nedeniyle üç tür riskle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bunlar;

Kur riski: Banka bilançosundaki aktif ve pasiflerin aynı tutarda ve aynı cins döviz içermemesinden kaynaklanmaktadır (Kaval, 2000: 252-259).

Parite riski: Sadece yerel para biriminin değer kaybetmesinden değil, aynı zamanda bankanın döviz pozisyonunda bulunan yabancı paranın paritesindeki (çapraz kur) değişimlerden de kaynaklanan bir diğer kayıp türüdür (Kaval, 2000: 252-259).

Döviz kuru ve referans kuru riski: Vadeli işlem piyasasındaki vade uyumsuzlukları giderilmeye çalışılırken, aktif ve pasif pozisyonlar nicel olarak dengelenmiş olsa bile ortaya çıkabilecek risk türleridir. Yani spottan değil vadeli işlem sözleşmesinden gelir. Aynı zamanda bu risk türü, swap oranı ve baz riski olarak da adlandırılmaktadır (Kaval, 2000: 252-259).

Açık pozisyon, bankaların bilançolarını doğrudan etkileyebileceği gibi dolaylı olarak da döviz kredi portföyünü zayıflatabilir. Mevzuat gereği döviz pozisyonları kontrol altında tutulmaktadır ancak asıl risk, döviz kullanımından kaynaklanan belirsizlik nedeniyle kredi riski olabilmektedir. Döviz borcu fazla olan bankaların döviz pozisyonlarını ya yurtdışında fon bulundurarak ya da yeterli döviz geliri olmayan yerli şirketlere döviz kredisi vererek kapatmaları gerekmektedir. Kârlılıklarını sürdürmek ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak için döviz kredisi vermeyi tercih eden bankalar kur riskini kırılğan müşterilerine devreder, ancak kredi riskini taşımaya devam ederler (Honohan ve Shi, 2001: 25-75). Şirket bilançolarının finansal dolarizasyon açısından incelenmesi, açık pozisyonun reel sektörde yoğunlaşması ve ekonominin finansal ve kur krizlerine maruz kalması nedeniyle oldukça önemlidir (Luca ve Petrova, 2003: 43-83).

Yabancı Para Net Genel Pozisyonu oranı ve Katılım bankacılığını inceleyen literatürdeki çalışmalar ele alındığında, bu çalışmalardan ilkinin, İrfan Doğan'ın 2022 yılında yapmış olduğu çalışma görülmektedir. İrfan Doğan çalışmasında, birden fazla sters tesiti uygulayarak şok dalgaları ile inceleme yapmıştır. Çalışma sonucunda, katılım bankalarının 1. şok dalgasında yabancı para net genel pozisyon oranları yasal sınırın içerisinde seyrettiği ancak; 2. ve 3. şok dalgalarından sonra yabancı para net

genel pozisyon oranlarının yasal sınırın dışına çıktığını ortaya koymuştur Bir başka çalışmada Yabancı para net genel pozisyonundaki açık artışı incelenmiştir. Çalışma sonucunda, yabancı para net genel pozisyonundaki açık artışının ekonomik istikrarsızlıktan ve yüksek enflasyondan kaynaklanabileceğini ortaya koyulmuştur (Berg & Borensztein, 2000). Bir başka çalışmada, yabancı para cinsinden işlemlerdeki pay artışının enflasyon dalgalanmasındaki artış ve reel döviz kuru dalgalanmasındaki düşüş ile açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Ize & Levy-Yeyati, 1998). Bir başka çalışmada ise, bankaların açık pozisyonunda olmalarını ifade eden değişkenlerin faiz oranı arasındaki farktan ve enflasyondaki dalgalanmalardan etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Kaplan, 2002).

Uluslararası uygulamada, bankanın sahip olduğu sermayenin herhangi bir nedenle üstlenilen riskleri belirli bir oranda karşılayabildiğine oy birliği ile inanılmaktadır. Çoğunluğu mevduat olan dış kaynakların, yani bankanın alacaklılarının ve dolayısıyla mudilerin, risklerden kaynaklanan kayıpların karşılanarak banka aktiflerinin aşınması konusunda korunma sağlanmasıdır. Bu bağlamda, önerilen kur riski düzenlemeleri, açık pozisyonların büyüklüğünü kendi fonlarının büyüklüğüne göre sınırlamaya yönelik hükümler içermeli ve bankaların açık pozisyonlardaki artışa göre kendi fonlarını artırmalarına olanak sağlamalıdır (Akkaya, 2021: 182).

Kur farkı yani para birimi uyumsuzluğu yabancı para net genel pozisyonu (döviz varlıkları - yabancı para yükümlülükleri) ile ölçülür. Konsolidasyonda açık pozisyon sorunu ortaya çıkmasa bile kur düzeltmeleri yabancı para cinsinden borçların ödenmesinde sorun yaratabilmektedir. Bireysel piyasa katılımcılarına dayalı bir ağ mantıklıdır, ancak konsolide bir net pozisyon potansiyel bilanço sorununu hafife alır. Örneğin, dolarize olmuş bankacılık sektöründe her döviz mevduatını döviz kredisi ile birleştirmek, döviz borcu olan firmaların kur riskini ortadan kaldırmadığı gibi bankaları hızlı mevduat çıkışına karşı da korumamaktadır (Yeyati, 2006: 61-118).

Mevduatın yüksek dolarizasyonu yabancı ve yerel para birimlerinin ikame edilebilirliğini artırmakta ve döviz kurunu portföy düzeltme etkilerine karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Bu nedenle, mevduatların dolarizasyonu, bankacılık ve döviz krizleri olasılığını artırarak onları daha pahalı hale getirebilir. Bankaların likit yabancı para yükümlülükleri yabancı para varlıklarından daha fazla olduğunda, kur krizi banka bilançolarında ciddi sorunlara yol açmaktadır (Arteta, 2003: 33). Bir

bankanın kısa vadeli döviz yükümlülüklerinin yerel para cinsinden mevduatını da içermesi gerektiği savunulmaktadır. Sabit kur sisteminin uygulandığı ülkelerde, yerel para birimi cinsinden mevduatlar, yabancı para cinsinden yükümlülüklerden çok farklı görülmemektedir. Mevduatını şokta çeken mudiler, birikimlerini dövizle çevirebilmektedir. Likidite sorunu olmayan bir bankanın bu ihtiyacı karşılayabilecek düzeyde döviz likiditesine sahip olması gerekir. Böyle bir durumun ortaya çıkması, bir finansal krizin veya ödemeler dengesinin ortaya çıkması için gerekli ve yeterli bir koşuldur. Çünkü yabancı para varlıklar (krediler) ile yükümlülükler (mevduat) arasında vade farkı vardır. Döviz pozisyonlarına ilişkin temel araştırmalar, para birimi işlemlerinin büyümesini, yerel para birimi ve yabancı para varlıklarının göreceli getiri oranları tarafından belirlenen müşteriler tarafından portföy seçimi modeline bağlamaktadır (Kaplan, 2002: 3-30).

Finansal sektör, dolarizasyonunun tüm ekonomide yarattığı parasal dengesizliği sorunun kaynağı olarak görmektedir. Bu dengesizlik bazen ulusal bankaların varlıklarını yabancı para cinsinden sunması ve yerel para cinsinden borç vermesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, bankaların döviz pozisyonlarının ayarlanması nedeniyle döviz varlıklarını tutması gerektiğinden, döviz marjları genellikle borçlu tarafında daha yüksektir. Bu nedenle, reel döviz kurundaki değişimlere maruz kalmak, reel şokların veya spekülasyon ataklarının etkisini artırarak birçok iflasa, ekonomik daralmaya ve finansal çöküşe yol açmaktadır. Bilanço etkisi, finansal oynaklığı etkilemenin yanı sıra, reel şokları hafifletmede döviz kuru değişikliklerinin etkinliğini değiştirebilmektedir (Yeyati, 2006: 85-110).

Döviz varlıkları, fiyat dalgalanmaları ve yavaşlayan ekonomik büyüme gibi makroekonomik şoklara karşı sigorta görevi görür. Döviz varlıklarının tutulması, yerel ve yabancı para birimleri arasındaki risk ve getiri farkından kaynaklanmaktadır. Bankaların yabancı para cinsinden işlemlerinin payı, toplam hacim içindeki döviz kredileri ve döviz mevduatlarının payı, piyasa yapısı, getiri ve maliyet kalemleri, makroekonomik şoklar ve bunların dalgalanmalarından etkilenmektedir. Bir banka, yerel para biriminde bir değer kaybı (amortisman riski) öngörüyorsa ve bir kredi için döviz teminatı bulabilirse, kredideki döviz işlemlerinin oranını artırma eğilimindedir. Öte yandan, eğer kur devalüasyonu riski ve buna bağlı kötü kredi riski düşükse, yerel para birimi cinsinden borç verme bankalar için daha caziptir. Devalüasyon riski arttıkça bankalar yerel para birimi yerine döviz cinsinden borç vermektedirler. Bir para

biriminin değer kaybetmesi beklendiğinde, bankalar döviz kazançlarını maksimize etmek için yerel para varlıklarını azaltırken döviz varlıklarını artırmaya çalışacaklardır. Ayrıca, yabancı para mevduat azaltılırken yerel para cinsinden mevduat artırılmaya çalışılmaktadır. Yurt dışından borçlanma imkanları arttıkça ve yabancı faiz oranları düştükçe banka aktifleri içinde döviz kredilerinin payı artmaktadır. Öte yandan, yurt dışından borçlanma imkanları azaldıkça ve yabancı faiz oranları yükseldikçe, banka aktifleri içinde döviz kredilerinin payı azalmaktadır (Catao & Terrones, 2000: 146).

Aşağıda yer alan Tablo 5.6.'de Yabancı Para Net Genel Pozisyonu oranlarına yer verilerek, 2009 ve 2023 yılları dahil olmak üzere 15 yıllık verileri incelenmiştir. 2023 yılı verileri Mart ayı itibariyle verilmiştir.

Tablo 5.6. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (milyon TL)

YABANCI PARA NET GENEL POZİSYONU (milyon TL) AÇISINDAN				
YILLAR	KAMUSAL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	YABANCI SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI	KATILIM BANKALARI
2009	-64,75	314,04	-261,25	44,44
2010	121,24	-203,57	-183,22	64,80
2011	234,19	1.866,75	-600,14	74,67
2012	294,99	1.013,72	-547,04	77,32
2013	607,50	3.887,81	-380,38	34,57
2014	220,46	2.746,75	555,29	60,48
2015	1.942,12	-4.053,68	-1.527,47	149,00
2016	2.087,81	-1.132,56	1.465,80	204,15
2017	-580,03	-2.853,32	2.492,81	-37,54
2018	-320,33	3.227,27	7.738,28	317,41
2019	-16.198,12	12.496,74	-191,79	115,72
2020	-19.959,75	13.034,69	7.090,14	60,61
2021	376,93	25.829,71	18.987,02	-74,64
2022	837,56	42.462,24	33.075,54	92,61
2023 (Mart)	-12.980,95	4.346,66	11.016,34	954,50

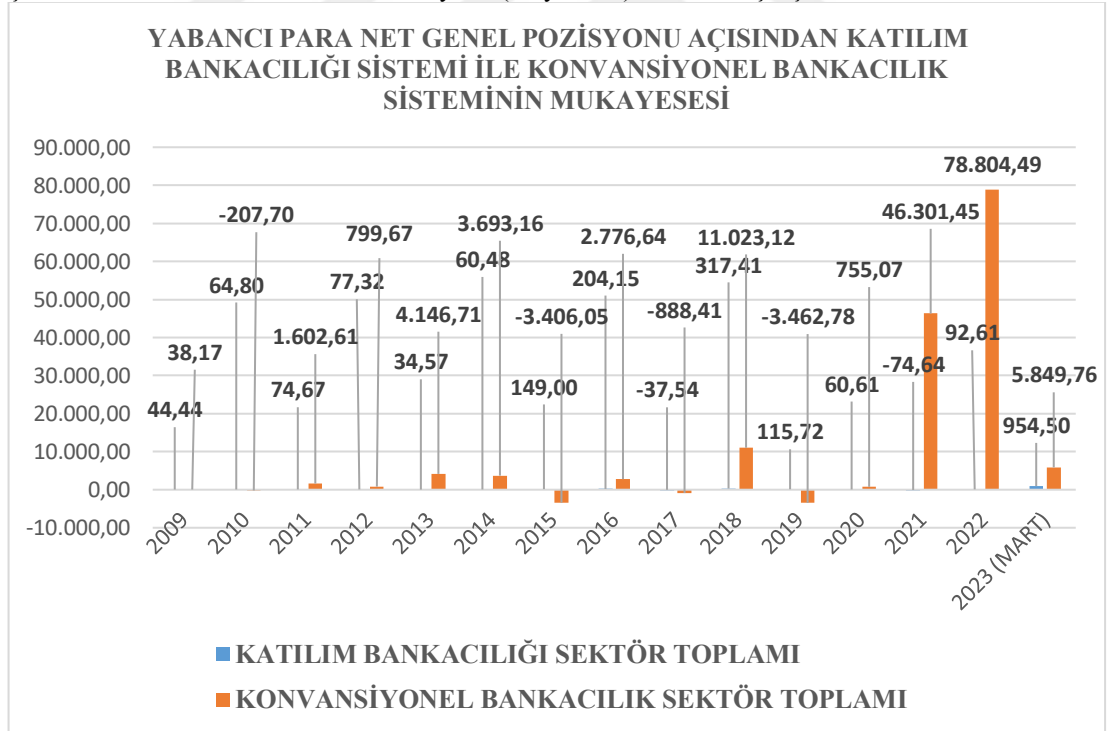
Kaynak: BDDK, 2023, Aylık Bülten veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yabancı Para Net Genel Pozisyonu oranları incelendiğinde negatif değerli olan yıllarda ilgili bankalar için pozisyon açıkları olduğu ifade edilmekte ve kısa pozisyonda seyrettikleri yorumu yapılabilir. Pozitif değerli olan yıllarda ilgili

bankalar içinse pozisyon fazlalıkları olduğu ifade edilmekte ve uzun pozisyonda seyretilikleri yorumu yapılabilmektedir. Bankalar açısından açık pozisyon, istenen bir durum değildir. Kamusal sermayeli mevduat bankaları; 2009, 2017, 2018,2019,2020 ve 2023 yıllarında açık pozisyona düşmüştür. Özel sermayeli mevduat bankaları; 2010, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında açık pozisyona düşmüştür. Yabancı sermayeli mevduat bankaları; 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2015 ve 2019 yıllarında açık pozisyona düşmüştür. Katılım bankaları ise 2017 ve 2021 yıllarında açık pozisyona düşmüştür. Görüldüğü üzere Katılım bankaları yıllar itibari ile daha az açık pozisyona düşmüştür. Açık pozisyona düştüğünde ise oransal olarak seviyesi de azdır. Bu anlamda Yabancı para net genel pozisyonu açısından Katılım bankaları daha avantajlı bir görünüm sergilemektedir.

Aşağıda yer alan Şekil 5.3.'te Yabancı Para Net Genel Pozisyonu Açısından Katılım Bankacılığı Sistemi ile Konvansiyonel Bankacılık Sisteminin Mukayesesine yer verilmiştir.

Şekil 5.3. Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (milyon TL) Sektör Karşılaştırması

Kaynakça: TKBB, TBB ve BDDK, 2023, İlgili Veriler Alınarak Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Konvansiyonel bankacılık sektörünün 2020 yılından günümüze kadar uzun pozisyonda seyrettiği dikkat çekmektedir. Katılım bankacılığı sektörü genellikle uzun pozisyonda yer alsa da Konvansiyonel bankacılık sektör toplamının oldukça altında oranlara sahip olmuştur. Konvansiyonel bankacılık sektörü, Katılım bankacılığı

sektörü uzun pozisyonda seyrederken 2010, 2015 ve 2019 yıllarında kısa-açık pozisyonda seyretilmişlerdir. Katılım bankacılığı sektörü, Konvansiyonel bankacılık sektörü uzun pozisyonda seyrederken 2021 yılında kısa-açık pozisyonda seyretilmiştir. Hem Katılım bankacılığı sektörü hem de Konvansiyonel bankacılık sektörü 2017 yılında kısa-açık pozisyonda seyretilmişlerdir. Bu şekilde de görüldüğü üzere Katılım bankacılığı sistemi Konvasiyonel bankacılık sistemine göre, Yabancı Para Net Genel Pozisyonu açısından daha avantajlı bir görünüme sahip olmuşlardır.

6. SONUÇ

Banka, bir kurumu ya da bir işletmeyi finanse etmek için, fon fazlası olanlardan fon toplayarak fon açığı olanlara aktarım sağlayan ve bundan kar elde etmeyi hedefleyen bir kurumdur. Katılım bankacılığı; faizin olmadığı bir bankacılık anlayışını benimseyerek, İslami finans sınırları içerisinde faizsiz bankacılık işleyişini yerine getiren bir yapıyı ortaya koymaktadır. İslami finans anlayışı her türlü parasal işlemde İslami kuralları uygulayan bir sistemdir. Katılım bankaları kar ve zarara katılım yoluyla elinde topladığı fonları faizsizlik prensibine göre reel sektöre aktararak ortaya çıkacak kar ya da zararı müşteriyle belli oranlarda paylaşmaktadır. Dolayısıyla, Katılım bankacılığının en büyük dayanağı faizsizlik prensibiyle müşteriyle birlikte kar ya da zarara ortak olmasıdır. Diğer bir dayanağı ise reel ekonomiyi finanse etmeye çalışarak ülke ekonomisine katkı sağlamasıdır. Katılım bankacılığının en büyük amacı faizden kaçınan tasarruf sahiplerine bir seçenek olmak ve atıl fonları ekonomiye kazandırmaktır. Katılım bankaları fon toplarken ve topladığı fonları kullandırırken farklı yöntemler kullanabilmektedir. Katılım bankaları özel cari hesaplar ile ya da katılma hesaplarıyla fon toplamaktadırlar. Fon kullandırırken de murabaha yöntemi, muşaraka yöntemi, bireysel finansman desteği yöntemi, finansal kiralama yöntemi, mal karşılığı vesaikin finansmanı yöntemi ve ortak yatırımlar yöntemi gibi araçlarla faaliyet göstermektedirler.

İslami bankacılık sisteminin temelleri, İslam'ın yeni yayıldığı ilk zamanlara kadar taşınabilir. Faizsiz ekonomi anlayışı 1950'li yıllarda gündeme gelmeye başlamış hatta faizsiz finans merkezli akademik tartışmalar ve yayınlar sunulmuştur. 1960'lı yıllarda Mısır'da ilk faizsiz banka örneği ve Malezya'da ilk yatırım kuruluşu örneği görülmüştür 1970'li yıllarda faizsiz bankacılıkla ilgili olan gelişmeler arasında: Uluslararası alanda faizsiz bankacılık sisteminin kabul görmeye başlaması, İslam Kalkınma Bankası (IDB)'nin kurulması, BAE, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan ve Sudan'da Katılım bankalarının açılması sıralanabilir. 1980'li yıllarda faizsiz bankacılıkla ilgili olan gelişmeler arasında: Türkiye başta olmak üzere Malezya ve Bangladeş'te İslami bankacılık kuruluş sayılarındaki artış, İran'ın İslami bankacılık sistemine dahil olması, Bahreyn ve Malezya'da faizsiz bankacılık alanında yasal düzenlemeler yapılmaya başlanması sıralanabilir. İslami bankacılık sisteminin standardizasyonunu sağlamak amacıyla 1990'lı yıllarda İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) kurulmuştur. 2000'li yıllarda İslami

finans sisteminin kurumsal temelini; konsey, kurul, uzlaşma ve tahkim merkezleri aracılığıyla yapılanmaya devam ettiği görülmektedir. 2019 yılı sonrasında; 2019 yılı 3. çeyrek itibari ile Küresel İslami Bankacılık aktifleri 1,77 trilyon Amerikan dolarına ulaştığı görülmüştür.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Türkiye’de aktif bankacılık konvansiyonel bankalar eliyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de, ekonomide serbestleşme diğer adıyla liberalleşme hareketleri 1980’li yıllarla birlikte gündeme gelmeye başlamıştır. Sermaye yetersizliği Türkiye ekonomisini Orta Doğu ülkelerine yönlendirmiş bu doğrultuda faizsiz finans hizmeti sunan kurumlar dikkat çekmiştir. Dünya’da 1970’li yıllardan itibaren etkinliğini sürdüren bu finans sistemi, İslam ülkelerinde başarılı bir işleyişe sahip olması bağlamında örnek gösterilerek Türkiye’de gündeme taşınmıştır. Ama yasal zemine kavuşması 1983 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile mümkün olmuştur. Faaliyetlerine 1985 yıllarında başlamış olan Katılım bankaları, 1999 yılından itibaren Konvansiyonel bankalarla aynı yasal düzenlemelere, Basel II kriterlerine ve Avrupa Birliği uyum sürecine tabi olmuştur. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının temel amaçları; faize duyarlı tasarruf sahiplerinin fonlarını toplamak, uluslararası çerçevede İslami ilkelere uyan ülkelerle olumlu bir ilişki kurup ilerletmek, fon fazlası olan İslam ülkelerinden, Türkiye ekonomisine fon girişinin sağlamak, reel ekonomiyi finanse etmek, bankacılık hizmetleri sunmak ve Türkiye ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak olarak ifade edilebilir. Türkiye’de ilk olarak kurulan Özel Finans Kurumları ise 1985 yılı itibariyle yabancı sermaye ile kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş.’dur. 1989 yılında ise yine yabancı sermaye ile Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. Yerli sermaye ile bu bankaların devamında 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. 1995 yılında yerli sermaye kullanılarak İhlas Finans Kurumu A.Ş. kurulmuş devamında ise 1996 yılında yine yerli sermaye ile Asya Finans Kurumu A.Ş. kurulmuştur. 2001 yılında Ülker Grubu, Faisal Finans Kurumu A.Ş.’yi devir almış ve adını Family Finans Kurumu A.Ş. olarak değiştirmiştir. 2005 yılında ise Türkiye Finans Katılım Bankası adı altında Family Finans Kurumu A.Ş. ve Anadolu Finans Kurumu A.Ş. birleştirilmiştir. Devamında ise; 2014 yılında Ziraat Katılım bankası ve 2015 yılında da Vakıf Katılım bankası kurulmuştur.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 2001 yılındaki Birlik Statüsü ilkesine binaen Özel Finans Kurumları Birliği olarak kurulmuş

ve 2005 yılında ismi “Türkiye Katılım Bankaları Birliği” olarak değiştirilmiştir. Kamu kurumu niteliğinde olan Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin günümüz itibariyle bünyesinde altı adet katılım bankası bulundurmakta ve yönetim merkezi İstanbul’da yer almaktadır. Türkiye Katılım Bankaları Birliği, katılım bankalarının düzgün çalışması ve bankacılık sisteminin ilerletilmesi, haksız rekabet ortamlarında katılım bankalarının haklarının savunulması, piyasada rekabet ortamının oluşturulması, bankacılık sisteminin gelişmesine katkı sağlaması ve katılım bankalarının her ortamda hak ve çıkarlarını savunulmasını amaçlamaktadır. Bu amaçlarını, tam rekabet ilkeleri ve serbest piyasa ekonomisi sınırlarında gerçekleştirmektedirler.

Türkiye ekonomisinde günümüz itibariyle; Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları, Özel Sermayeli Mevduat Bankaları, Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları, Mahalli Bankalar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar, Kalkınma ve Yatırım Bankaları ve Katılım Bankaları yer almaktadır. 2023 yılı itibari ile Türk Bankacılık sektöründe hizmet veren 58 adet banka bulunmaktadır. Bu bankalardan 6 tanesi de Katılım Bankasıdır. Türkiye’de 2023 yılı itibari ile üç tanesi kamusal sermayeli üç tanesi özel sermayeli olmak üzere altı adet katılım bankası hizmet vermektedir. Türkiye’de 2023 yılı itibari ile faaliyet gösteren özel sermayeli katılım bankaları; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş ve Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş’dir. Bu üç banka, yabancı sermaye ile kurulmuştur. Türkiye’de 2023 yılı itibari ile faaliyet gösteren kamusal sermayeli katılım bankaları: Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş ve Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş’ dir. Bu üç banka, kamusal sermaye ile kurulmuş ve faaliyetlerine devam ederek Katılım Banka hizmetini sürdürmektedirler. 2021 yılı sayısal verileri göz önüne alındığında Kamusal sermayeli mevduat bankalarının sektördeki toplam aktifleri 3.279.320.558 milyon TL’dir. Özel sermayeli mevduat bankalarının sektör içindeki toplam aktifleri 2.699.153.259 milyon TL’dir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarının sektördeki toplam aktifleri ise 1.891.164.270 milyon TL’dir. Kalkınma ve yatırım bankalarının ise sektör içerisindeki toplam aktifleri 614.551.350 milyon TL’dir. Türk Bankacılık Sektörü içerisinde Katılım bankalarının toplam aktifleri ise 716.496.224 milyon TL’dir. 2021 yılı bankaların sektör içindeki payları incelendiğinde; Kamusal sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerin sektör içindeki payı %38,6’dır. Özel sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı %31,8’dir. Yabancı sermayeli mevduat bankaları toplam aktiflerinin

sektör içindeki payı %22,3'tür. Kalkınma ve yatırım bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı %7,2'dir. Katılım bankaları toplam aktiflerinin sektör içindeki payı ise %7,63'tür. 2023 yılı itibari ile Katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisindeki yeri incelendiğinde tüm sektör içerisinde %8,4 oranına tekabül ettiği görülmektedir. 2021 yılında sektörün %7,63'üne denk gelen katılım bankaları 2023 yılı itibari ile sektördeki paylarını arttırarak %8,4 oranına yükselmişlerdir. Genel sektör içerisinde, Mevduat bankaları %85,9 oranı ile sektöre hakim konumda yer almaktadır.

Faaliyetlerine 1985 yılından itibaren başlayan Katılım bankaları günümüze kadar olan süreçte birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Hizmet vermeye başladığı ilk yıllardan itibaren en temel sorunu dayanacağı sağlam bir kanuni altyapı olmamasıdır. Dışarıdan bakıldığında Katılım bankaları fon kullanmada Konvansiyonel bankalarla benzer olduğundan, fonları kullandırırken ki farklılık dışarıdan fark edilememektedir. Bu da Katılım bankaları için bilinirlik sorununa sebep olmaktadır. Katılım bankacılığı, Konvansiyonel bankacılık yapısına benzer olduğu ve aynı ekonomik sistem içerisinde aynı kanunsal şartlar altında oldukları için bu durum İslami bankacılık ürünlerinin çeşitliliğinin az olması sorununa sebep olmaktadır. Aynı şekilde çalışan destekleyici kurumun sayısı yeterli olmadığı için yapılan finansal işlemlerin İslamiyete uygunluğu konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Aynı zamanda tüm Katılım bankalarını bağlayacak merkezi bir fetva ya da dayanışma kurulunun olmaması birçok kişinin aynı konudaki farklı fetvaları nedeniyle müşteride kafa karışıklığı oluşturduğu görülmektedir. Dünya çapında İslam Hukuku prensipleri doğrultusunda hareket eden bir dış denetim kurulu bulunmaması da bu sorunu arttırmaktadır. Katılım bankaları insan kaynakları açısından da sorun yaşamaktadır. Çünkü hem İslami hassasiyete hakim hem de ekonomik işleyişe hakim insanların sayısı yeterli değildir. Buda şube ve personel sayılarında bir yetersizliğe sebep vermektedir. Diğer bir sorun ise İslami bankalar arasında ortak bir piyasa ve muhasebe standartları yoktur. Bu durum İslam'a özgü ortak muhasebe kayıtlarının olmaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Katılım bankaları faturasız hiçbir faaliyeti fonlayamadıklarından kayıt dışı elde edilen gelirlerle ilgili çok büyük sıkıntı yaşamaktadır. Katılım bankalarında, murabaha bazlı sermaye bankası kredileri, faiz getiren mevduat bazlı kredilere benzer kabul edilir. Özellikle Katılım bankalarında murabahanın getiri oranını belirlerken kar payı/faiz oranını piyasa faiz oranı ile paralel belirlemeleri kendilerinin de faiz sahibi oldukları

izlenimini vermektedir. Böyle bir durumda; müşteriler arada fark olmadığını düşünerek Konvansiyonel bankalara yönelmektedirler. Katılım bankacılığının bir diğer sorunu da asimetrik bilgidir. Bu durum toplumda İslami finans kuruluşları hakkında bir bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Bu sorunlar dışında Katılım bankalarının maruz kaldığı ekonomik krizler ve olumsuz durumlarda söz konusudur. Türkiye ekonomisi açısından yaşanan 2008 Küresel krizi ve 2016 yılında meydana gelen 15 Temmuz Darbesi gibi olumsuz durumlarda Katılım bankaları uygulama ve işleyiş olarak etkilenmiştir. 2008 Küresel krizi diğer bankalara oranla daha az Katılım bankalarını etkilemiş olsa da 15 Temmuz Darbesi Katılım bankalarını, diğer Konvansiyonel bankalara oranla daha fazla etkilemiştir.

Finansal tabloların analizinde pek çok yöntem bulunsa da, özellikle bankacılık sektöründe bankaların finansal yapıları, karlılık durumu ve risklilik durumunun belirlenmesinde rasyo analizi işlevselliği yüksek mali analiz tekniklerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bankacılık sektörünün analizinde rasyolar önemli rol oynamaktadır. Katılım bankaları Konvansiyonel bankalarla mukayese edilirken çeşitli rasyolar kullanarak ilgili mukayese gerçekleştirilebilir. Bunlardan en önemlisi sermaye yeterlilik rasyosudur. Sermaye yeterlilik rasyosu: katlandığı riskler sebebiyle meydana gelebilecek zararlara karşı bankaların bünyesinde yeterince öz kaynak bulundurması anlamına gelmektedir. Basel II kriterlerine göre sermaye yeterlilik oranı %12'nin üstünde olmalıdır. Konvansiyonel bankacılık sistemi ile katılım bankacılığı sisteminin sermaye yeterliliği rasyosu açısından mukayesesi incelendiğinde; genel olarak Konvansiyonel bankacılık sisteminin sermaye yeterliliği Katılım bankalarına göre oransal açıdan daha yüksektir. Katılım bankacılığı sistemi 2018 yılı, 2022 yılı ve 2023 yılı mart ayı itibari ile sermaye yeterlilik oranı Konvansiyonel bankacılık sektörünün üstüne çıkmıştır. Sermaye yeterliliği açısından faiz kaynaklı olan Konvansiyonel bankacılık sistemi genel olarak daha ön plandadır. Katılım bankacılığı sistemi %12'nin altında orana sahip olmadıkları için sermaye yeterliliğine sahip oldukları yorumu yapılabilir. 2023 Mart ayı itibari ile Katılım Bankacılığı sisteminin sermaye yeterlilik oranı % 18,17'dir. Konvansiyonel bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik oranı ise %17,67'dir. 2022 yılında Katılım Bankacılığı sisteminin sermaye yeterlilik oranı %20,62 değerindeyken Konvansiyonel Bankacılık sisteminin sermaye yeterlilik oranı %20,39 değerinde olmuştur.

Önemli bir diğer rasyo da Takipteki alacakların Toplam nakdi kredilere oranıdır. Takipteki alacaklar, Bankanın vermiş olduğu kredilerin faiz veya anaparaı bir süredir geri alamaması ve verilen miktarın tamamını alma ümidini kaybetmesi durumunda ümidini kaybettiğı miktar kadar provizyon ayırması gereken kredileri ifade etmektedir. Nakdi Kredi, bankalar tarafından gerçek ya da tüzel kişilere belli bir süre sonunda vade faiziyle birlikte geri ödenmek üzere verdikleri ödünç para şeklinde ifade edilmektedir. Takipteki Alacakların, Toplam Nakdi Kredilere oranı Tahsili Gecikmiş Alacak oranını vermektedir. Bu oranın bankalar açısından düşük olması beklenmektedir. Tahsili gecikmiş alacak oranının yüksek olduğu durumlarda; bankanın öz sermaye değeri azalacak dolayısıyla banka karlılığı da azalarak banka performansı olumsuz etkilenecektir. Banka bilançosunun aktif kalitesi bozularak rekabet gücü düşecek ve böylelikle bankanın büyümesi de olumsuz etkilenecektir. Oran yükseldikçe banka gelir kaybına daha çok uğrayarak bankanın iflasına bile neden olabilmektedir. Ayrıca bu orandaki yüksek seviyeler bankaları, resesyon, enflasyon, bütçe açıkları, döviz kurları, faiz oranları, ödemeler dengesi açıkları ve borç gibi dışsal şoklara karşı da savunmasız hale getirmektedir. Konvansiyonel bankacılık sistemi ile Katılım bankacılığı sistemi mukayese edildiğinde; 2009, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 ve 2019 yıllarında Katılım bankacılığı sisteminin tahsili gecikmiş alacak oranı Konvansiyonel bankacılık sisteminden fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu da belirtilen yıllarda Katılım bankacılığı sisteminin banka karlılığını, aktif kalitesini olumsuz etkilediğı ve sermaye yeterliliğı ihtiyacını arttırdığı şeklinde yorumlanabilmektedir. 2020 yılından 2023 yılı mart ayına kadar Katılım bankacılığı sistemi Konvansiyonel bankacılık sisteminin altında kalmayı başarmışlardır. 2023 Mart ayı itibarı ile Katılım Bankacılığı sisteminin tahsili gecikmiş alacak oranı % 1,22'dir. Konvansiyonel bankacılık sisteminin tahsili gecikmiş alacak oranı ise %1,82'dir. 2022 yılında Katılım Bankacılığı sisteminin tahsili gecikmiş oranı %2,68 değerindeyken Konvansiyonel Bankacılık sisteminin tahsili gecikmiş oranı %2,86 değerinde olmuştur.

Bankacılık sektörü için önem arz eden bir başka rasyo da Yabancı Para Net Genel Pozisyonudur. Döviz varlıkları ve bankaların kredi vermeleri gibi işlemler, döviz kurlarındaki değişimlerden kaynaklanan riskler içermektedir. Bilanço dışı kalemler de dahil olmak üzere bankanın yabancı para cinsinden alacak ve yükümlülüklerinin net tutarını gösteren bu tür işlemlere yabancı para pozisyonu denir. Bankacılık sistemi, genellikle kısa vadeli fonlar ile borçlanarak bu fonları uzun vadeli

yatırım projelerini finanse etmek için kullanan finansal araçlardan oluşur. Bir bankanın aktiflerinin pasiflerinin altında olması, bankanın mali yapısının bozulduğu anlamına gelmektedir. Banka'nın aktif ve pasif kalemlerinin yabancı para birimi, bir bütün olarak Banka'nın döviz pozisyonunu oluşturmaktadır. Bankanın döviz aktif hesabında varlık ve alacaklar, döviz pasif hesabında ise yükümlülük(borçlar) ve taahhütler yer almaktadır. Yabancı para net genel pozisyonu, bankaların açık-kısa pozisyonunda ya da uzun pozisyonunda olduklarını ifade etmektedir. Bankalar açısından kapalı pozisyonunda olmak risklere maruz kalmama anlamına gelmektedir. Kısa ya da uzun pozisyonunda bankalar kur riskine, parite riskine ya da swap oranı ve baz riskine maruz kalabilmektedirler. Konvansiyonel bankacılık sistemi ile Katılım bankacılığı sistemi mukayese edildiğinde; Konvansiyonel Bankacılık Sektörünün 2020 yılından günümüze kadar uzun pozisyonunda seyrettiği dikkat çekmektedir. Katılım Bankacılığı Sektörü genellikle uzun pozisyonunda yer alsa da Konvansiyonel Bankacılık Sektör toplamının oldukça altında oranlara sahip olmuştur. Konvansiyonel Bankacılık Sektörü, Katılım Bankacılığı Sektörü uzun pozisyonunda seyrederken 2010, 2015 ve 2019 yıllarında kısa-açık pozisyonunda seyretilmişlerdir. Katılım Bankacılığı Sektörü, Konvansiyonel Bankacılık Sektörü uzun pozisyonunda seyrederken 2021 yılında kısa-açık pozisyonunda seyretilmiştir. Hem Katılım Bankacılığı Sektörü hem de Konvansiyonel Bankacılık Sektörü 2017 yılında kısa-açık pozisyonunda seyretilmişlerdir. Bu şekilde de görüldüğü üzere Katılım Bankacılığı sistemi Konvasiyonel bankacılık sistemine göre, Yabancı Para Net Genel Pozisyonu açısından daha avantajlı bir görünüme sahip olmuştur.

Bu çalışma; ülkemizde Katılım bankacılığı sisteminin gelişimini ve seçili göstergeler ekseninde Konvansiyonel bankalarla mukayesesini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çalışmayla birlikte, Katılım bankacılığının ülkemizde karşılaştığı belli başlı sorunların; bilinirlik sorunu, asimetrik bilgi sorunu, kanuni bir alt yapı olmaması sorunu, dış denetim organizasyonu olmaması sorunu, ortak bir standart olmayışı sorunu gibi sorunlar olduğu gün ışığına çıkmıştır. Özellikle ekonomi alanında bilgilendirici basın yayın organlarında Katılım bankacılığının finansal sistem açısından önemi vurgulayan yazıların daha fazla paylaşılması Kamusal bilinirlik sorunu açısından bir çözüm olabilir. Faiz hassasiyeti olan kesimlerin ise işleyişinde şüphesiz faizsizlik prensibi ile hareket eden, Katılım bankalarını tercih etme seçiminde bulunmaları tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağkan, F. (2018). *AAOIFI Standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği*. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (2), 235-245. DOI: 10.18506/anemon.349866AOIFI.
- Akbalık, M. (2009). *Bankalarda Stres Testi*. İstanbul: Ataol Basım Yayın.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tabloların Analizi*. İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, s.146.
- Akkaya, M. (2021). *Finansal Risk Yönetimi Finansal Risk Modeller Türev Ürünler Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Aktaş, M. & Avcı, T. (2013). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Faize Dayalı Bankacılığın Etkinlik Açısından Karşılaştırılması*. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar , (576) , 85-0 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/fpeyd/issue/48057/607682>
- Aktepe, İ. E. (2014a). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB.
- Aktepe, İ. E., (2014b). *Sünnet ve Hadis*. İstanbul: Beka Yayınları.
- Akyüz, F. , Soba, A. Ş. ve Yeşil, T. (2020). *Katılım Bankalarının CAMELS Analizi Yöntemiyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi*. Muhasebe ve Finansman Dergisi , (87), 145-166. DOI: 10.25095/mufad.756250.
- Albaraka Türk Katılım Bankası. (2022). *Bağımsız Denetim Raporu*. İstanbul.
- Albaraka. (2015). *Katılım Bankacılığı Sistemi Çalışma Esasları ve Uygulaması*. Kurumsal Yayın.
- Allan Wu, Xiaojun. (2002). *An Examination of China’s Non-performing Loan Issue*. Massachusetts Institute of Technology Department of Architecture, USA.
- Alpun, M. E. (2017). *Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Altumur, N. (2019). *Türkiye’deki Katılım Bankalarının Etkinlik Analizi*. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (2), 280-290. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumus/issue/47286/420759>.
- Apak, S. & Açıkgöz, A. F. (2011). *Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı*. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (1) , 70-85 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/muftad/issue/30128/325087>
- Arabacı, H. (2018). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi*. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2 (3), 25-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/meric/issue/36930/422041>.
- Arteta, C. O. (2003). *Are Financially Dollarized Countries More Prone To Costly Crise?*. International Finance Discussion Papers No:763. <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2003/763/ifdp763.pdf> .
- Babuşçu, Ş. (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Akademi Consulting & Training.
- Balak, S. (2019). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2022). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*. İstanbul.

- Bankacılık Kanunu. (2005). Kanun Numarası: 5411. Kanun Sayısı: 25983 1/11/2005 Tarihli Resmi Gazete. Cilt:45
- Başgümüş, A. (1997). *Özel finans kurumlarının sermaye piyasası içindeki yeri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, s.117, Sakarya.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- BDDK. (2006). *Katılım bankaları yönetmeliği*. Ankara: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu.
- Berg, A. Borensztein E. (2000), *The Choice of Exchange Rate Regime and Monetary Target in Highly Dollarized Economies*. IMF Research Department, Journal of Applied Economics, Vol. III. No.2 November 2000, 285-324
- Büyükdeniz, A. (2000). *Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri*. Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama, Albaraka Türk Yayınları: 17, Kültür Kitapları:2, s.26, İstanbul.
- Catao, L. Terrones M. (2000). *Determinants of Dollarization: The Banking Side*. IMF Working Paper No: 146.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2008). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: Ekin Kitabevi, 10. Baskı.
- Chambers, N. (2004). *Kriz Dönemi Ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi*. İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık.
- Chang R. and Velasco A. (1998a). *Financial Crises in Emerging Markets: A Canonical Model*. Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper: 98-100.
- Chang R. and Velasco A. (1998b). *The Asian Liquidity Crisis*. Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper: 98-110.
- Claessen, S. , Klingebiel, D. ve Laeven, L. (2001). *Financial Restructuring in Banking and Corporate-Sector Crises*. The National Bureau of Economic Research, Chapter 9650.
- Çakır, N. (1991). *Türkiye’de ve Uluslararası Bankacılık Alanında Sermaye Yeterliliği Düzenlemelerinin Mukayeseli Değerlendirilmesi*. Ankara: Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı. 8, ss. 29-30.
- Çoban, U. ve Türkan, Y. (2022). Katılım Bankacılığında Ortaklık(Müşaraka) Modellerinin Uygulanabilirliğine Dair Kobi Algısı: Trb1 Bölgesinde Bir Araştırma. İslami araştırmalar Dergisi. Cilt: 33, Sayı:1.
- Çürük, S. (2013). *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Delikanlı, İ. U. ve Kutlukaya, M. (2012). *Reel Sektörüne Döviz Pozisyon Tercihi Ve Kur Riski Farkındalığının Maliyet Perspektifiyle Değerlendirilmesi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi.
- Dereci, M. (2020). *İslami finansta Gecikme Cezası Uygulamaları*. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 15 (2), 131-142. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beyder/issue/58428/824695>.
- Dilek, S. & Küçük, O. (2018). *Ürdün Ekonomisinin Mevcut Durumu ve İslami Bankacılık/Finans Uygulamaları*. S. Erdoğan, A. Gedikli, (ed.). *Katılım Bankacılığı Açısından Gelişmekte olan Ülke Deneyimleri*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.

- Dilek, S. ve Küçük, O. (2017). *Customer Satisfaction in Participation Banks: A Research In Kastamonu*. Research In Business and Social Sciences. Center for the Strategic Studies in Business and Finance, vol. 6(4), pages 22-33.
- Doğan, İ. (2022). *Türkiye de Faaliyet Gösteren Bankalar Üzerine Stres Testi Uygulaması*. Finan Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1), 143-163 / DOI: 10.29106/fesa.1073645.
- Doğan, M. (2013). *Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği*. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (58), 175-188. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mufad/issue/35643/396420>.
- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Dominique, P. (1995). *Döviz Kurları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emiroğlu, O.(2019). *Katılım Bankacılığının Türkiye'deki yeri ve İşleyişi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı. Kastamonu.
- Erdoğan, D. (2011). *Katılım Bankacılığı ve Türk Ekonomisine Katkıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, İstanbul.
- Eryürek, Ş. (1987). *Uluslararası Bankacılıkta Döviz Pozisyonu ve Döviz Ticareti*. İstanbul: Anadolu Bankası Yayınları.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı. Syf:90-91. Isparta.
- Garanti Bankası. (2005). *Krediler ve Dış Ticaret*. İstanbul: Eğitim Merkezi Dokümanları.
- Gökalp, M. F. ve Güngör, T. (1993). *İslam Toplumunun Ekonomik Yapısı*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, s. 91.
- Gönen, İ. ve Gökçen, G. (2017). Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 61-77. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/fesa/issue/30826/322647>.
- Güneş, İ. (2014). *İslam (Katılım) Bankalarının Sorunları ve Verimlilik Analizi: Türkiye-Malezya Örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Ana Bilim Dalı, 120 s. Manisa.
- Haşimoğlu, G. S. ve Altınbaş, H. (2022). *Türkiye Bankacılık Sektöründe Takipteki Alacaklar ile Sermaye Yeterliliği İlişkisi*. Doğu Üniversitesi dergisi , vol.23, no.1, pp.351-370.
- Hayat, Z. (2022). *Fiqh Analysis of The Suretyship Standard Issued by the Shariah board of The Union of Turkish Participatory Banks*. Dicle İlahiyat dergisi , vol.24, no.1, pp.149-169.
- Haziroğlu, T. (2004). *Özel Finans Kurumları veya Katılım Bankacılığı*. Ankara: Yeni Şafak.
- Haziroğlu, T. (2015). *Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Haziroğlu, T. (2016). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu Ve Kavramsal Önemi*. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD), 2 (1), 119-132. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jief/issue/24515/259788>.

- Hazıroğlu, T. (2016). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu Ve Kavramsal Önemi*. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD), 2 (1), 119-132. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jief/issue/24515/259788>.
- Honohan, R. P. and Shi, A. (2001). *Deposit Dollarization and the Financial Sector in Emerging Economies*. World Bank Policy Research Çalışma Tebliği No: 2748.
- Ize, A. Levy-Yeyati, E. (1998), *Dollarisation of Financial Intermediation: Causes and Policy Implications*. IMF Working Papers: 98/28
- Kaçmaz, A. (2009). *Katılım Bankalarının 2005-2008 Yılları arasında Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Projesi, s.3, İstanbul.
- Kahraman, Y. E. (2020). *Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Gelişimi ve Geleceği*. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, 4 (10), 55-71. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bspad/issue/59573/783362>.
- Kalaycı, İ. (2013). *Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?* Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, s. 55.
- Kaplan, C. (2002). *Bankacılık Sektörünün yabancı Para pozisyon Açığı: Türkiye Örneği*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Kartal, M. T. ve Demir, C. H. (2017). *Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri*. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 89-115.
- Kaval, H. (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Yaklaşım.
- Keeton, W. R. ve Morris, C. S. (1987). *Why do banks’ loan losses differ*. *Economic Review*. 72(5), 3–21.
- Kelleroğlu, F. (2017). *Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (2), 157-172. Retrieved from <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/33603/372949>.
- Kudun, C. (2016). *Sermaye Piyasası Araçlarından Sukuk ve Türkiye Uygulamaları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sermaye Piyasası ve Borsa Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Kuveyt Türk Katılım Bankası. (2022). *Bağımsız Denetim Raporu*. İstanbul.
- Lawrence, E. C. Ve Arshadi, N. (1995). *A Multinomial Logit Analysis of Problem Loan Resolution Choices in Banking*. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 27, No: 1, s. 202-216.
- Luca, A. ve Petrova, I. (2003). *Credit Dollarization In Transition Economies: Is It Firms’ or Banks. “Fault”?* Drexel University. http://www.bof.fi/bofit/seminar/ws2004/paper_luca.pdf.
- Mesutoğlu, B. (2001). *Sorunlu Aktiflerin Varlık Yönetimi Şirketlerince Tasfiyesi–Ülke Örnekleri*. MSDP Çalışma Raporları. BDDK: 2001/3.
- Nacar, Y. (2007). *Katılım Bankaları ve Finansal Çözümleri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Nimalathasan, B. (2008). *A Comparative Study Of Financial Performance Of Banking Sector In Bangladesh – An Application Of Camels Rating System*. *Annals of University of Bucharest, Economic and Administrative Series*, 141-152.
- Oğuz, A. B. (2016). *Türkiye kamu, özel sermayeli mevduat ve katılım bankalarının 2005-2013 arasındaki bazı bilanço kalemlerinin karşılaştırılması*. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12 (29), 225-241. DOI: 10.17130/ijmeh.20162922031.

- Okay, E. (2002). *Türk Bankacılık Sektöründe Risk Ve Kriz*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 1 (2), 95-122. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ticaretfbdi/issue/21342/228945>.
- Öner, M. H. (2021). *Katılım Bankalarının Takipteki Kredi Oranını Etkileyen Faktörler ve Mevduat Bankaları ile Karşılaştırmalı Analizi*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Sabahattin Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Özel Finans Kurumları Birliği. (2003). *Dünyada Faizsiz Bankacılık Sektörü Her Yıl Yüzde On Büyüyor*. İstanbul.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği*. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/10284/126159>.
- Özkan, H. (2012). *Katılım bankacılığının klasik bankalarla karşılaştırılması ve muhasebe uygulamaları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı. Niğde.
- Özsoy, İ. (1994). *Faiz ve problemleri*. İzmir: Nil Yayınları.
- Özsoy, İ. (1999). *Özel Finans Kurumları*. İstanbul: Asya Finans Kurumu Yayını.
- Özsoy, Ş. (2012). *Sağlam bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyttürk.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). *Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:11, Cilt:6, 85-108, Hatay.
- Özulucan, A. ve Özdemir, S. F. (2010). *Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Polat, A. v.d. (2009). *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Reis, Gül ve Kötüoğlu, Rabia. (2016). *Türk Bankacılık Sektörünün Sermaye Yeterliliği Davranışı*. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. Cilt 14, Sayı 3, ss. 101-110.
- Resmi Gazete (2005). *5411 sayılı Bankacılık Kanunu Özel Cari Hesaplar Tanımlaması*. İstanbul.
- Salah, F. A. H. (2019). *Bankacılık İnovasyonunun İslami Finansal Ürünlerin Gelişimine Katkısı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Hukuku Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Salas, V. ve Saurina, J. (2002). *Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and saving banks*. Journal of Financial Services Research, 22(3), 203–224.
- Sarıdoğan, H. Ö. (2020). *Katılım Bankalarının Performansını Etkileyen Faktörler: Küresel Kriz Bağlamında Bir Dinamik Panel Veri*. Bartın Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:21. Bartın.
- Sayım, F. ve Er, S. (2009). *Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk*, TMSF Çatı Dergisi, Yol:4, Sayı:22. İstanbul.
- SERPAM. (2013). *İslami Finans: İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği Araştırma Notları-1*. İstanbul: Sermaye Piyasaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları(SERPAM).
- Suadiye, G. (2006). *Sorunlu Kredilerin Yeniden Yapılandırılmasında İstanbul Yaklaşımı*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (6), 1987-2011. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19568/208590>.

- Sümer, G. ve Onan, F. (2015). *Dünyada faizsiz bankacılığın doğuşu, Türkiye'deki katılım bankacılığının gelişme süreci ve konvansiyonel bankacılıktan farkları*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (3), 296-308. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28305/300790>.
- Şahin, E. (2007). *Türkiye'de Düinden Bugüne Katılım Bankaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Şahin, M. ve Altuntaş, H. (2009). *Kur'an-ı Kerîm Meâli*. çev. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım.
- Takan, M. (2002). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntemi*. Ankara: Nobel Kitabevi, s.17.
- Tanınmış Yücememiş, B. & Sözer, İ. (2011). *Bankalarda takipteki krediler: Türk bankacılık sektöründe takipteki kredilerin tahminine yönelik bir model uygulaması*. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 3 (5), 43-56. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marufacd/issue/505/4587>.
- Tekin, Z. (2020). *Katılım bankacılığında inovatif ve dijital çözümler: Türkiye için bir model önerisi*. Turkish Studies - Economy, 15(3), 1625-1638. <https://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.42268>.
- Tetik, N. ve Şahin, A. (2020). *Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(2): 293-314, DOI: 10.16951/atauniiib.439927.
- Tok, A. (2006). *Türk Hukukunda Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Kullandırma İşlemleri ile Klasik Bankacılık İşlemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, s.48, İstanbul.
- Tuhan, A. (2014). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Bilecik.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2022). *Bankalarımız 2021*. İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2022). *Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1959-2021*. İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2022). *Türkiye'de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Rasyolar Raporu 2011-2021*. İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2023). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Raporu*. İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2023). *Bankalarımız 2022*. Yayın no:351. Mayıs 2023. s:88-299 İstanbul.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2005). *Faizsiz Bankacılığın, Global Finansal Sistemdeki Payı Giderek Artıyor*. İstanbul.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2021). *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu*. İstanbul.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2022). *Banka Mukayese Raporu*. İstanbul.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2023). *Bankacılık Temel Performans Göstergeleri*. İstanbul.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2023). *Katılım Bankacılığı Sistemi Organizasyon Şeması..* İstanbul.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı. Kırıkkale.

- Uçarkaya, S. (2006). *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü*. Ankara: TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, s. 143.
- Usulcan, E. (2013). *Katılım Bankalarında Bireysel Pazarlama Faaliyetleri ve Tüketicilerin Katılım Bankaları Tarihinde Etkili Olan Faktörler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Uyan, U. (2006). *Türk finans sisteminin ve reel sektörün hizmetinde 21 yıl. Katılım bankaları*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Vakıf Katılım Bankası. (2022). *Bağımsız Denetim Raporu*. İstanbul.
- Vural, M. (2000). *Finansal Hizmetlerin ve Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi. Türkiye’ de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları:17, Kültür Kitapları:2, s.232.
- Yanpar, A. (2014). *İslami Finans, İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yetiz, A. (2009). *Ofis Mobilyaları ve Ofis Mobilyalarının Tasarımını Etkileyen Ergonomi Faktörünün İncelenmesi Adana’da Bir Banka Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Sanat Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Yeyati, E. L. (2006). *Financial Dollarization: Evaluating the Consequences*. *Journal of Economic Policy*. XXI, 45, 61–118.
- Yıldırım, O. (2004). Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler. *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:30, 126-140.
- Yıldırım, O. (2020). *Türkiye Ekonomisinde Katılım Bankacılığı*. *Econder International Academic Journal* , 4 (2) , 518-529 . DOI: 10.35342/econder.653208.
- Yılmaz, M. & Bağış, B. (2021). *Katılım finans sisteminin Türkiye’deki mevcut sorunları ve çözüm önerileri*. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25 (2) , 303-318. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/64726/680858>.
- Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Yurttadur, M. & Demirbaş, H. (2017). *Türkiye’de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2) , 89-117. DOI: 10.17336/igusbd.326621.
- Yurttaçıkmaz, Z. , Çağlar, A. ve Emsen, Ö. S. (2012). *Askeri Harcamalar ve Ambargonun Ekonomik Büyümeye Etkileri: İran Üzerine Bir Uygulama*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 2, ss.171-190.
- Yücel, Emel vd. (2015). *Türkiye Katılım Bankaları ile Malezya İslami Bankalarında Etkinlik ve Performans İlişkisinin Veri Zarflama Yöntemiyle Analizi*. *Bankacılar Dergisi*, Sayı 94, ss. 95-111.
- Yüzbaşıoğlu, A. N. (2003). *Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi*. İstanbul: Risk Yönetimi Konferansı.
- Zaim S. (2006). *İslam Ekonomisinin Temelleri ve Faizsiz Finans Sistemindeki Yeni Gelişmeler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ziraat Katılım Bankası. (2022). *Bağımsız Denetim Raporu*. İstanbul.

ÖZ GEÇMİŞ

Yasemin TEKİNER, Tokat Danişmend Gazi Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat bölümünden 28.05.2018 tarihinde mezun oldu. 2020 yılında OMÜ LEE İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına girdi. Mezuniyetinden bu yana özel sektörde görev yapan Yasemin TEKİNER, orta derecede İngilizce bilmektedir. (22.06.2023).

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0001-8037-1175

Yayınlar:

1. Tekiner, Y. (2021). *Cumhuriyet Döneminden Günümüze Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimine Bakış.* Duvar Yayınları. (<https://www.platanuskitap.com/icerik/2022-mart-donemi-uluslararası-kitap-bolumu>)